

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LETONIKOS CENTRAS

Alvydas Butkus

Latvių kalba

G R A M A T I K A I R P R A T I M A I

Antrasis leidimas

AESTII
Kaunas 2008

UDK 808.83(075.8)
Bu403

Recenzavo

prof. habil. dr. Pēteris Vanagas (*Pēteris Vanags*)
mag. philol. Antra Kliavinska (*Antra Kļavinska*)

ISBN 978-9986-884-24-8

© Alvydas Butkus, 2008
© Daiva Šulgaitė (*titulinis*), 2008
© Leidykla „Aesti“, 2008

TURINYS

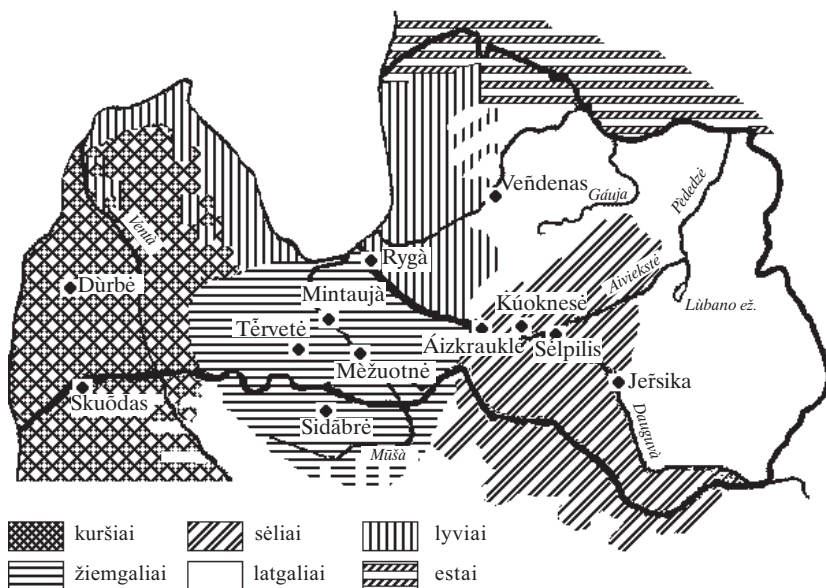
ĮVADAS	5
RAŠYBA	12
FONETIKA	14
GALŪNIŲ VOKALIZMAS	23
MORFOLOGIJA	25
Daiktavardis	25
I linksniuotė	26
II linksniuotė	29
III linksniuotė	32
IV linksniuotė	33
V linksniuotė	35
VI linksniuotė	36
Sustabaręję kilmininkai	38
Daiktavardžių daryba	41
Deminutyvai	41
Kiti priesagų vediniai	43
Priešdėlių vediniai	53
Galūnių vediniai	54
Dūriniai	55
Būdvardis	60
Įvardžiuotiniai būdvardžiai	61
Būdvardžių laipsniavimas	63
Būdvardžių daryba	65
Priesagų ir priešdėlių vediniai	65
Dūriniai	71
Skaityvardis	73
Kiekiniai skaitvardžiai	74
Kelintiniai skaitvardžiai	77
Įvardis	80
Veiksmažodis	86
I asmenuotė	88
II asmenuotė	90
III asmenuotė	91
Sangražiniai veiksmažodžiai	95

Liepiamoji nuosaka	99
Reikiamybės nuosaka	100
Dalyvis	101
Kaitomieji dalyviai	101
<i>Veikiamieji dalyviai</i>	101
<i>Neveikiamieji dalyviai</i>	105
Nekaitomieji dalyviai	106
<i>-dams, -dama</i>	106
<i>-ot</i>	108
<i>-am / -ām</i>	110
Prieveiksmis	111
Prielinksnis	114
SENOJI LATVIŲ RAŠYBA	116
LATGALIETIŠKOJI RAŠYBA	128
VEIKSMAŽODŽIŲ ŽODYNĖLIS	135
LITERATŪRA	142
INTERNETO SVETAINĖS	143

IVADAS

Latvių kalba – baltų kalbų grupei priklausanti indoeuropiečių šeimos kalba. Iš trijų didžiųjų baltų kalbų – lietuvių, latvių ir prūsų – pati moderniausia, t.y. labiausiai nuo prokalbės nutolusi yra latvių kalba. Taip atsitiko dėl didelės ir kelis tūkstantmečius trukusios finų kalbų įtakos šiaurinių baltų (kuršių, žiemgalių, sėlių ir latgalių; žr. pav.) kalboms, kurių areale nuo XIV a. pradėjo formotis latvių kalba. Spėjama, kad ji formavosi latgalių (letų) kalbos pagrindu, šiems išplitus po Pietų Livoniją, kai vokiečiai čia galutinai numalšino baltų pasipriešinimą, trukusį beveik visą XIII a. Latgaliai tame regione buvo didžiausia baltų gentis; anksti vokiečių nukariauti jie laikėsi lojaliai (kaip ir sėliai), todėl mažiausiai nukentėjo.

Baltų ir finų gentys Latvijos teritorijoje XIII a.

Fonetika

Pagrindiniai latvių bendrinės kalbos fonetikos skirtumai nuo lietuvių bendrinės kalbos yra šie:

Naujovės

1. Fiksuotas kirtis žodžio pradžioje.
2. Dvigarsiai *an*, *en*, *in*, *un* išversti atitinkamai į *uo* (rašte *o*), *ie*, *ī*, *ū*, pvz.,

roka (tarti *ruoka*) ‘ranka’, *liekt* ‘lenkti’, *pīt* ‘pinti’, *sūkt* ‘siurbti’ (plg. lie. *sunkti*). Žodžio gale šie dvibalsiai ir balsiai yra sutrumpėję (žr. 5).

3. Senieji minkštieji *k, g* išversti į *c, dz*: *celt* ‘kelti’, *dzert* ‘gerti’, *prece* ‘prekė’, *palodze* ‘palangė’.

4. Senieji *š, ž* išversti į *s, z*: *siens* ‘šienas’, *ziema* ‘žiema’.

5. Trumposios galūnės išnyko (išskyrus *-us*), o ilgosios – sutrumpėjo: *vīrs* ‘vyras’, *nakts* ‘naktis’, *dod* ‘duoda’, *roku* ‘ranką’, *egle* ‘eglė’, *egli* ‘eglė’, *brāli* ‘brolį’, *lietu* ‘lietų’, *vīri* ‘vyrai’, *saku* ‘sakau’, *dari* ‘darai’.

Bendros su lietuvių kalba naujovės

1. Dvibalsis *ie* (iš *ei*): *diena*, *liepa*.

2. Dvibalsis *uo* (iš *ō*): *oga* (tarti *uoga*), *dot* (tarti *duot*).

3. Išnykę *tj, dj* junginiai prieš užpakalinį vokalizmą (*a, u*); vietoje jų lietuviai turi *č, dž*, o latviai – *š, ž*: *kenčia* – *cieš*, *audziū* – *aužu*, *vokiečiai* – *vācieši*, *medžiai* – *meži* ‘miškai’.

4. Kiti priebalsiai, išnykus *j*, lietuvių kalboje liko minkšti, latvių kalboje kai kurie pakito, plg. *siūti* – *šūt*, *būsiu* – *būšu*, *vēžio* – *vēža* (vardininkas *vēzis*), *lokio* – *lāča* (vardininkas *lācis*), *dagio* – *dadža* (vardininkas *dadzis*). Latvių kalboje liko tik *ļ, ņ* jotinis minkštumas, plg. *ceļa* ‘kelio’, *roņi* ‘ruoniai’.

5. Naujovėmis laikytinas ir *an, en, in, un* suvienbalsėjimas lietuvių kalboje prieš nesprogstamąjį priebalsį (*žqsis, qžuolas*) ir galūnėse (*namą, katę*) bei jų atitikmenų sutrumpėjimas latvių kalbos neįvardžiuotinėse galūnėse, plg. *balto zosi* ‘baltą žąsį’, *zaļu ozolu* ‘žalią ažuolą’.

6. Sutrumpintos senosios akūtinės (tvirtapradės) galūnės, pvz., lie. ir la. vardininkas *diena*, dgs. galininkas *dienas*, lie. vietininkas *miške* (latviai vietininko galūnių ilgumą vėliau suvienodino; žr. *Morfologija – Naujovės* – 2)

Archaizmai

1. Latvių kalboje senoviškesnės priegaidės. Jos yra priešingos lietuviškosioms: bendrašakniuose žodžiuose (pvz., *kāulas* – *kaūls*, *laūkas* – *lāuks*) vietoj mūsų tvirtapradės latvių kalboje yra tęstinė arba laužtinė, vietoj tvirtagalės – krintančioji.

2. Išlaikytas (nesusiaurintas) baltiškasis *ā*: *brālis* ‘brolis’, *āda* ‘oda’, *zināt* ‘žinoti’.

3. Daugeliu atvejų nesusiaurintas baltiškasis *ē*: *tēvs* ‘tėvas’, *bēda* ‘bėda’, *vētra* ‘audra’ (plg. lie. *vētra*).

4. Neilginami kirčiuoti trumpieji *a, e*: *vasara, pasaka, egle, zeme* (visi balsiai trumpi!).

5. Prieš priešakinį vokalizmą (*e, i*) neminkštinami priebalsiai. Pavyzdžiui, latviškai tariant žodžius *alksnis, Valdis, balti, kliegt*, visi priebalsiai tariami kietai. Jotinis ar skolinių priebalsių minkštumas žymimas atskirais rašmenimis, plg. *brāla* ‘brolio’, *dzeņi* ‘geniai’, *ģimene* ‘šeima’ (plg. lie. *giminė*), *ķiege-*

lis ‘plyta’ (plg. vok. *Ziegel*). Minkštųjų *k, ġ* tarimas primena rusų kalbos minkštuosius *t, d*, todėl, pvz., rusiškus žodžius *nymѣвка, день* latviai transliteruoja *puķovka, ġeņ*.

6. Žodžio gale po lūpinių priebalsių prieš užpakalinį vokalizmą (*a, u*) išlaikytas *j*: *kurmja* ‘kurmio’, *grāvja* ‘griovio’, *gulbju* ‘gulbių’, *upju* ‘upių’.

Morfologija

Naujovės

1. Fonetiškai sutapus kai kurių kamienų vienaskaitos galininko ir įnagininko galūnėms (pvz., *vīru* ‘vyrą’, *ar vīru* ‘su vyru’), jos pagal analogiją buvo suvienodintos ir ten, kur nesutapo (plg. *brāli* ‘broli’, *ar brāli* ‘su broliu’). Tas pat padaryta ir daugiskaitos naudininkui su įnagininku (plg. *sienām* ‘sienom(s)’, *ar sienām* ‘su sienom(is)’, *ir naktīm* ‘naktims’, *ar naktīm* ‘naktimis’). Tad minėtųjų linksnių poros latvių kalboje visada turi vienodas galūnes.

2. Pagal analogiją pailgintos vietininkų galūnės, t.y. pagal formų *ūdenī* ‘vandenyje’, *dienā* ‘dienoje’, *zemē* ‘žemėje’, *nakīt* ‘naktyje’ pavyzdį atsirado formos *laukā* ‘lauke’, *lietū* ‘lietuje’.

3. Išnyko ne tik *iu* kamieno (kaip lietuvių kalboje), bet ir *u* kamieno daugiskaita, tad visų vyriškosios giminės daiktavardžių daugiskaitos galūnės dabar yra *a/ia* kamieno, plg. *vīri* ‘vyrai’, *brāļi* ‘broliai’ ir *lieti* ‘lietūs’.

4. Išnyko būdvardžiai su galūnėmis *-us, -is*. Dabar visi būdvardžiai kaitomi pagal vieną modelį; jų galūnės visiškai sutampa su I ir IV linksniuotės daiktavardžių galūnėmis (priklausomai nuo giminės), pvz., *salds medus* ‘saldus medus’, *skaista sieviete* ‘graži moteris’.

5. Išnyko negimininės būdvardžių formos, atitinkančios lietuvių *gražu, gera, linksma*; jų reikšmė vartojama arba vyriškoji giminė, pvz., *man ir skaidrs* ‘man aišku’, arba prieveiksmiai, pvz., *bija grūti* ‘buvo sunku’.

6. Įvardinė naudininko galūnė išibrovė ir į daiktavardžio kamienus (lietuvių kalboje ji nukeliavo tik iki būdvardžio), plg. *tam baltam bērzam* ‘tam baltam beržui’, *tiem maziem bērniem* ‘tiems mažiems vaikams’.

7. Išnyko veiksmažodžių esamojo laiko *i* kamienas (perėjo į *ia* kamieną), plg. *sēž* ‘sėdi’, *guļam* ‘gulim’. Taip pat išnyko veiksmažodžių būtojo laiko *ē* kamienas (perėjo į *ā* kamieną), plg. *nesa* ‘nešė’, *vedām* ‘vedėme’.

8. Tariamosios nuosakos forma yra bendra visiems asmenims, plg. *es būtu* ‘būčiau’, *tu būtu* ‘būtum’, *viņš (viņi) būtu* ‘būtų’, *mēs būtu* ‘būtume’, *jūs būtu* ‘būtumėte’. Toks modelis būdingas ir estų kalbai.

9. Atsirado nauja, reikiamybės nuosaka, pvz., *man (ir) jāsaka* ‘aš turiu pasakyti’, *viņam bija jābrauc* ‘jam reikėjo važiuoti’.

10. Dalyvis su formantu *-ot*, pvz., *ejot* (lietuvių kalbos padalyvio analogas), nekaitomas laikais, t.y. lietuviškų formų *ėjus, eisiant* atitikmenų latvių kalboje nėra.

Archaižmai

1. Išlaikyti senoviškesni skaitvardžiai *seši* (su pradžios *s*), *septiņi*, *deviņi* (su trumpuoju *i*), įvardis *es* ‘aš’ (su *e*).

2. Nėra veiksmažodžio būtojo dažninio laiko formų (jų nebuvo ir prokalbėje).

3. Senoviškesni (ilgesni) kai kurių veiksmažodžių būtojo laiko kamienai, plg. *sacīju* ‘sakiau’, *darīji* ‘darei’, *rakstīja* ‘rašė’.

4. Veiksmažodis *esmu* ‘esu’ turi išlaikęs atematinės formos *m*.

5. Veiksmažodžio sangražinė bendratis turi nesutrumpintą formantą *-ties*: *justies* ‘justis, jaustis’, *mazgāties* ‘mazgotis’.

Sintaksė

Apibūdinant lietuvių ir latvių kalbų sintaksės skirtumus, paprastai cituojamas jau chrestomatinis kalbininko J. Endzelyno (1873-1961) teiginys: latviai šimtmečius turėjo klausyti, ką sako vokiečiai, tiesa, latviškais žodžiais, bet vokiečių dvasia, todėl latvių sintaksė daugiau primena Europos vakarus, lietuvių sintaksė – rytus. Be to, latvių sintaksei įtakos padarė ir finų kalbos.

1. Priklausomybę latviai reiškia veikėjo naudininku ir veiksmažodžio *būt* formomis, pvz.: *tēvam bija trīs dēli* ‘tėvas turėjo tris sūnus’; *man nav naudas* ‘aš neturiu pinigų’. Šitaip priklausomybę reiškia ir estai, plg.: *mul on vend* ‘man yra brolis’.

2. Būdingas prieveiksmiškų žodelių vartojimas. Šie žodeliai lydi veiksmažodžius, labiau sukonkretindami veiksmą, pvz.: *aiziet projām* ‘nueiti (šalin)’, *uzkāpt augšā* ‘užlipti (aukštyn)’, *nokrist zemē* ‘nukristi (žemėn)’, *nākt iekšā* ‘įeiti (vidun)’, *aiztaisīt ciet* ‘uždaryti (kietai)’ ir pan. Lietuviams čia paprastai užtenka priešdėlio. Iš mūsų tarmių tokias konstrukcijas vartoja šiaurės žemaičiai ir šiaurės panevėžiškiai, t. y. kuršių ir žiemgalių asimiliantai. Kaip ir veikėjo naudininkas, analitinės konstrukcijos laikomos sintaksiniu finizmu.

3. Dažni nederinamieji pažyminiai. Jie vartojami ir ten, kur lietuvių kalboje įprasta vartoti būdvardžius su priesaga *-inis*, plg.: *vakara nodaļa* ‘vakarinis skyrius’, *rokas zāģis* ‘rankinis pjūklas’, *valsts iestāde* ‘valstybinė įstaiga’ ir t.t. Toks atributyvų vartojimas irgi aiškinamas finų kalbų poveikiu.

4. Skirtingai nuo lietuvių, latviai nebeturi neiginio kilmininko. Jis dabar vartojamas tik su veiksmažodžio *būt* neiginiais; pvz.: *viņam ir māte, bet nav vairs tēva* ‘jis turi motiną, bet nebeturi tėvo’. Tačiau galininkiniai veiksmažodžiai vartojami ir su neiginiu, plg.: *dot roku nedot roku*. Lietuvoje neiginio galininką turi tarmės, kur būta ryškesnės vokiečių kalbos įtakos, daugiausia kauniškiai ir dalis žemaičių.

5. Esama ir daugiau valdymo skirtumų. Pavyzdžiui, prielinksnis *līdz* ‘ligi’ valdo naudininką, kaip ir mūsų rytiečių *ligi*; prielinksnis *uz* vartojamas ir su

kilmininku (vietos reikšme), ir su galininku (krypties reikšme), plg.: *uz sienas* ‘ant sienos’, *uz sienu* ‘į sieną’. Daugiskaitoje visi prielinksniai vartojami su naudininku ar įnagininku (abu linksniai vienodi), plg.: *uz sienām* ‘ant sienų; į sienas’. Skiriasi kai kurių veiksmažodžių valdymas ir vartoseną. Pavyzdžiui, veiksmažodis *ticēt* ‘tikėti’ valdo naudininką, *gaidīt* ‘laukti’ – galininką, *skatīties* ‘žiūrėti į ką’ – dar ir vietininką, *baidīties*, *bīties* ‘bijoti’ vartojamas su kilminininku prielinksniu *no* ‘nuo’ ir t.t.

6. Priešpriešinio sujungimo sakiniuose neiginys dedamas prie veiksmažodžio (tarinio), ne prie vardažodžio (papildinio), kaip lietuvių kalboje, pvz.: *mēs tev nepirksim mēteli, bet kažoku* ‘mes tau pirksim ne paltą, o kailinius’; *viņš nebija igaunis, bet latvietis* ‘jis buvo ne estas, o latvis’. Šalutiniai pažyminio sakiniai prijungiami įvardžiu *kas*, jei pagrindinis dėmuo eina vardininku ar galininku, pvz.: *akmens, kas rit, nesūno* ‘akmuo, kuris rieda, nesamanoja’.

7. Daugiau reikšmių turi vietininkas. Juo reiškama ne tik vieta, bet ir kryptis: *turēt roku kabatā* ‘laikyti ranką kišenėje’ ir *bāzt roku kabatā* ‘kišti ranką kišenėn’. Tokia reikšmė inesyvą vartoja ir mūsų šiaurės panevėžiškiai. Latviai šitokią vartoseną perėmė iš lyvių. Vietininkas plačiau vartojamas laikui reikšti. Lietuviai čia dažniau verčiasi galininku ar įnagininku.

8. Krinta į akis kai kurios žodžių tvarkos ir kt. smulkmenos. Remarkose, po tiesioginės kalbos, visada eina pirma veiksnys, paskui tarinys; lietuvių kalboje atvirkščiai, plg.: “Es neatnākšu”, - viņa sacīja “Aš neateisiu”, - tarē ji’. Be to, dialoguose latviai dažniau už mus vartoja asmeninius įvardžius. Lietuviams čia paprastai pakanka veiksmažodžio asmenuojamosios formos, iš kurios nusėjamas veiksnys.

Leksika

Bendroji baltiškoji leksika

Lietuvių ir latvių kalbose yra daugybė tų pačių žodžių šaknų, plg.: *akis* : *acs*, *anglis* : *ogle* [uogle], *aš* : *es*, *balandis* : *balodis* [baluodis], *baltas* : *balts*, *bėgti* : *bēgt*, *būti* : *būt*, *eiti* : *iet*, *ežeras* : *ezers*, *diena* : *diena*, *Dievas* : *Dievs*, *drašus* : *drošs* [druoš], *draugas* : *draugs*, *duoti* : *dot* [duot], *galva* : *galva*, *gimti* : *dzimt*, *epušė* : *apse*, *eiti* : *iet*, *ėsti* : *ēst*, *ežeras* : *ezers*, *ežys* : *ezis*, *gabalas* : *gabals*, *galva* : *galva*, *gegužė* ‘gegutė’ : *dzeguze*, *gerti* : *dzert*, *gyvas* : *dzīvs*, *gulbė* : *gulbis*, *jūra* : *jūra*, *jūs* : *jūs*, *kanklės* : *kokle* [kuokle], *kelti* : *celt*, *kitas* : *cits*, *koja* : *kāja*, *langas* : *logs* [luogs], *lankas* : *loks* [luoks], *lapas* : *lapa*, *lapė* : *lapsa*, *laukas* : *lauks*, *ledas* : *ledus*, *liepa* : *liepa*, *lietus* : *lietus*, *lūpa* : *lūpa*, *mes* : *mēs*, *mesti* : *mest*, *mylėti* : *mīlēt*, *obuolys* : *ābols* [ābuols], *pasaka* : *pasaka*, *pavasaris* : *pavasaris*, *pelė* : *pele*, *pienas* : *piens*, *rodyti* : *rādīt*, *ranka* : *roka* [ruoka], *ruduo* : *rudens*, *sakyti* : *sacīt*, *saulė* : *saule*, *sliekas* : *sliēka*, *stirna* : *stirna*, *stovėti* : *stāvēt*, *sveikas* : *sveiks*, *šimtas* : *simts*, *šuo* : *suns*, *tu* : *tu*, *uoga* : *oga* [uoga],

upė : *upe*, *vaga* : *vaga*, *vanduo* : *ūdėns*, *vasara* : *vasara*, *velnias* : *velns*, *vienas* : *viens*, *vyras* : *vīrs*, *višta* : *vista*, *žqsis* : *zoss* [zuos], *žėmė* : *zeme*, *žiema* : *ziema*, *žolė* : *zāle*, *žvaigždė* : *zvaigzne* ir kt.

Šią vienodų žodžių gausą dar papildo žodžiai, kurie vienoje iš kalbų (ar abiejose) turi tarmybės ar archaizmo statusą, plg.: *blezdinga* : *bezdelīga* ‘kregždė’, *cyrulis* : *cīrulis* ‘vyturys’, *jeknos* : *aknas* ‘kepenys’, *kanduolas* : *kodols* ‘branduolys’, *krupis* : *krupis* ‘rupūžė’, *medžias* : *mežs* ‘miškas’, *notrė* : *nātre* ‘dilgėlė’, *pylė* : *pīle* ‘antis’, *spėkas* : *spēks* ‘jėga’, *vetušas* : *vecs* ‘senas’.

Žodžių reikšmės gali ir nesutapti, būti pasislinkusios į kurią nors pusę, plg.: *bernas* : *bērns* ‘vaikas’, *briedis* : *briedis* ‘elnias’, *debesis* : *debess* ‘dangus’, *elnias* : *alnis* ‘briedis’, *jautrus* : *jautrs* ‘linksmas’, *kuoka* : *koks* [kuoks] ‘medis’, *lėkti* : *lēkt* ‘šokti’, *medis* : *mežs* ‘miškas’, *mėlynas* : *melns* ‘juodas’, *mokslas* : *māksla* ‘menas’, *moša* ‘vyro sesuo’ : *māsa* ‘sesuo’, *purvas* : *purvs* ‘pelkė’, *smagus* : *smags* ‘sunkus’, *stabas* : *stabs* ‘stulpas’, *šokti* : *sākt* ‘pradėti’, *uola* : *ola* [uola] ‘kiaušinis’, *vanta* : *ota* [uota] ‘teptukas’, *vėdaras* : *vēders* ‘pilvas’, *veidas* : *veids* ‘forma; būdas’, *volė* ‘statinės kaištis’ : *vāle* ‘vėzdas’, *žambas* ‘kampas’ : *zobs* [zuobs] ‘dantis’, *žandas* : *zods* [zuods] ‘smakras’, *žilas* : *zils* ‘mėlynas’, *žirgas* ‘gražus, puikus arklys’ : *zirgs* ‘arklys’ ir kt. (Daugiau žr. *Butkus A.* Lietuvių–latvių kalbų vadovas. Kaunas, 2002. P. 180-191)

Skirtingoji baltiškoji leksika

Dalis senosios leksikos skiriasi, plg.: *ankstus* – *agrs*, *bamba* – *naba*, *galia* – *vara*, *gėda* – *kauns*, *gyvatė* – *čūska*, *jis*, *ji* – *viņš*, *viņa*, *karvė* – *govs* [guovs], *kiaulė* – *cūka*, *kraujas* – *asins*, *pušis* – *priede*, *žmona* – *sieva* ir kt. Kai kurie iš šitų latviškų žodžių yra ide. prokalbės senumo.

Skoliniai

Leksikos skirtumus lėmė ir skolinimasis iš kitų kalbų, su kuriomis mūsų kalbos turėjo tiesioginių kontaktų. Abiejų kalbų santykis skolinių atžvilgiu gali būti keleriopas:

1) skolinį vartoja tik viena iš kalbų, pvz., lie. *miestas* (polonizmas) – la. *pilsēta* (savas žodis); lie. *duktė* (savas žodis) – la. *meita* (germanizmas);

2) abi kalbos vartoja skirtingus skolinius, pvz., lie. *gandras* (germanizmas) – la. *stārķis* (germanizmas); lie. *burokas* (slavizmas) – la. *biete* (germanizmas);

3) abi kalbos vartoja tą patį skolinį, pvz., lie. *bažnyčia* – la. *baznīca* (slavizmas); lie. *kunigas* – la. *kungs* ‘ponas’ (germanizmas)

4) vienoje iš kalbų skolinys turi barbarizmo ar tarmybės statusą, pvz., lie. *zvanas* ‘varpas’ – la. *zvans* ‘t. p.’; lie. *pagrabas* ‘šermenys’ – la. *pagrabs* ‘rūsysis’.

Dėl skirtingų istorinių aplinkybių latvių kalboje yra daugiau finizmų ir germanizmų, lietuvių kalboje – slavizmų.

Iš plačiau žinomų **finizmu** minėtini: *bura* ‘burė’, *Jelgava* ‘toks miestas’, *kāzas* ‘vestuvės’, *laulāt* ‘tuokti’, *māja* ‘namas’, *puķe* ‘gėlė’, *puisis* ‘bernas’, *rija* ‘jauja’, *selga* ‘atvira jūra’, *sēne* ‘grybas’, *tērauds* ‘plienas’, *vai* ‘ar’, *vajag* ‘reikia’.

Didžiąją dalį **germanizmu** latvių kalba prisirinko per Livonijos laikotarpį ir carų laikais (dvarininkai Baltijos gubernijose tebebuvo daugiausia vokiečiai). Nuo germanizmu latvių kalba buvo valoma taip, kaip lietuvių kalba nuo polonizmu. Tačiau ir dabartinėje latvių kalboje germanizmu likę nemažai, plg. kai kuriuos: *biksēs* ‘kelnės’, *būvēt* ‘statyti’, *dambis* ‘užtvanka’, *dienēt* ‘tarnauti’, *dubults* ‘dvigubas’, *elle* ‘pragaras’, *krūze* ‘ąsotis’, *kungs* ‘ponas’, *ķēde* ‘grandinė’, *ķieģelis* ‘plyta’, *lukturis* ‘žibintas’, *meita* ‘mergaitė; duktė’, *mērķis* ‘taikinyš’, *smēķēt* ‘rūkyti’, *spēlēt* ‘žaisti; groti’, *stunda* ‘valanda; pamoka’, *zāģis* ‘pjūklas’, *zēns* ‘vaikinas’, *zvērēt* ‘prisiekti’.

Slavizmai latvių kalboje paplito irgi ne vienu metu. Iš ankstyvųjų kontaktų su kaimynais krivičiais latviai turi pasiskolinę net jų etnonimą *krievs* ‘rusas’. Maždaug iš tos epochos yra gauti skoliniai *baznīca* ‘bažnyčia’, *blēdis* ‘sukčius’, *cilvēks* ‘žmogus’, *robeža* ‘siena’, *grēks* ‘nuodėmė’, *svēts* ‘šventas’, *tirgus* ‘turgus’, *tulks* ‘vertėjas’ ir kt. Rusams užgrobus Vidžemę (1721), Latgalą (1772) ir prisijungus Kuršo kunigaikštystę (1795), plūstelėjo naujas slavizmu srautas (*cena* ‘kaina’, *kazarma* ‘kareivinės’, *strādāt* ‘dirbti’, *zvans* ‘varpas’ ir kt.). Trečiasis slavizmu sluoksnius latvių kalboje nugulė sovietmečiu.

Pasitaiko, kad abiejose kalbose skiriasi tų pačių skolinių reikšmės, pvz., lie. *kunigas* ‘dvasininkas’ : la. *kungs* ‘ponas; Viešpats’, lie. tarm. *pagrabas* ‘šermenys’ : la. *pagrabs* ‘rūsysis’, lie. tarm. *gromata* ‘raštas, laiškas’ : la. *grāmata* ‘knyga’.

Latvių žodyne esama skolinių ir iš **lietuvių** kalbos: *daile* ‘grožis, menas’, *gleznot* ‘tapyti’, *ģimene* ‘šeima’, *ķēve* ‘kumelė’, *mēģināt* ‘mėginti; repetuoti’, *peļķe* ‘bala’, *veikals* ‘parduotuvė’, *žagata* ‘šarka’, taip pat iš **kuršių** kalbos: *dzintars* ‘gintaras’, *leitīs* ‘lietuvis’, *menca* ‘menkė’, *pīle* ‘antis’, *zaķis* ‘zuikis’.

Senieji raštai

- Pirmoji iki mūsų dienų išlikusi latviška knyga – P. Kanizijaus *Catechismus Catholicorum*. Vilnius, 1587.
- Pirmasis vokiečių-latvių kalbų žodynas – G. Mancelio *Lettus, Das ist Wortbuch....* Ryga, 1638.
- Pirmoji latvių kalbos gramatika – J.G. Rehehuzeno *Manuductio ad linguam lettonicam...* Ryga, 1644.
- Pirmasis Biblijos vertimas – *Ta Swehta Grahmata jeb Deewa Swehtais Wahrds* (*Tā Svēta Grāmata jeb Dieva Svētais Vārds*). Vertė E. Gliukas, išleista Vidžemėje, 1689 m. (Naujasis testamentas išėjo 1685 m.)
- Pirmasis laikraštis – *Latweeschu Awises* (*Latviešu Avīzes*). Jelgava, 1822.

RAŠYBA

Abėcėlė

Latvių rašte vartojamos 33 **raidės**:

A a	D d	Ģ ģ	K k	N n	S s	V v
Ā ā	E e	H h	Ķ ķ	Ņ ņ	Š š	Z z
B b	Ē ē	I i	L l	O o	T t	Ž ž
C c	F f	Ī ī	Ļ ļ	P p	U u	
Č č	G g	J j	M m	R r	Ū ū	

Balsių ilgumas rašte žymimas brūkšneliu virš rašmens: *ā, ē, ī, ū*.

Raide *o* žymimas **latviškų** žodžių dvibalsis *uo*: *sols, pods* (skaityk: *suols, puods*) ir **tarptautinių** žodžių *o*: *filologs, kosmodroms*. Tarptautiniuose žodžiuose *o* gali būti tiek trumpas, tiek ilgas, bet brūkšneliu balsio ilgumas nežymimas.

1. Parašykite latviškai

uost	lyt	pūst	lēkt
uoga	dygt	ēst	būt
duot	ryt	bēgt	uosis

Priebalsių minkštumas ar kietumas nuo pozicijos nepriklauso: tiek prieš priešakinės, tiek prieš užpakalinės eilės balsius priebalsiai latvių kalboje yra puskiečiai.

Minkštieji priebalsiai ženklinami kableliu. Tokių priebalsių yra keturi: *ģ, ķ, ļ* ir *ņ*, jie paprastai pasitaiko skoliniuose arba formose su išnykusiu *j*.

2. Parašykite latviškai, o kur reikia – lietuviškai (*lietuvių kalbos ilgas galūnes atitinka latvių trumpos*)

a) lie. liaudis la. <u>laudis</u>	 ļaut	pelīų	vilnių
dalia	guliū	 zīļu	egliū
..... ziņa	 brāļa	 dzeņa	 buļļu

b) Biliūnas	Algirdas <u>Algirds</u>	 Beļģija	Liudas
..... Ļvova	 Vjatka	Aliaska	 Arjogala
..... Dņepra	 Rjazaņa	 Tjanšans	 Ķīna

Raidē *ch* latviams atstojā raidē *h*, kuri žymi abu šiuos priebalsius.

3. [rašykite trūkstamus žodžius

a)	harēms		halle		hidra
	homonīms		humors		huzārs
b) psihologas			haltūra		chalva
	huligāns		chunta		cha cha
	holera		hronisks		chloras

Isidėmėkite!

- a) *ģerbonis* [uo] ‘herbas’, *korālis* ‘choralas’, *koris* [uo] ‘choras’, *ķīmija* ‘chemija’, *ķirurgs* ‘chirurgas’
- b) *hallo* ‘alio’, *histērija* ‘isterija’, *hostija* ‘ostija’, *hronika* ‘kronika’

FONETIKA

1. Taisyklingai perskaitykite

a) *domāt* 'galvoti; manyti', *galvot* 'tvirtinti', *karogs* 'vėliava', *ko* 'ką', *koris* 'choras', *laukos* 'laukuose', *logs* 'langas', *mokas* 'kančia', *nokrist* 'nukristi', *ods* 'uodas', *oga* 'uoga', *ola* 'kiaušinis', *osis* 'uosis', *osta* 'uos-tas', *otro* 'antrąjį, antrąją, antrąjį', *pirmo* 'pirmąjį, pirmąją, pirmąjį', *podš* 'puodas', *roka* 'ranka', *roze* 'rožė', *solis* 'žingsnis', *sols* 'suolas', *šo* 'ši, šią, šių', *to* 'tą, tą', *šodien* 'šiandien', *tornis* 'bokštas', *valoda* 'kalba', *zobens* 'kardas, kalavijas', *kokos* 'medžiuose', *ozolos* 'ąžuoluose'.

b) *Godmanis*, *Kamoliņš*, *Osiņš*, *Ostnieks*, *Ozoliņš*, *Plotnieks*, *Podnieks*, *Sīpolnieks*, *Sproga*, *Vairogs*, *Vītoliņš*, *Ziedonis*.

c) *Aglona*, *Dobele*, *Madona*, *Ogre*, *Preiļos* 'Preiliuose', *Skoda* 'Skuo-das', *Sloka*; *Polija* 'Lenkija', *Somija*.

d) *agronoms*, *automašīna*, *autoosta*, *gramofons*, *filantrops*, *filologs*, *kon-ference*, *noorganizēt*, *remonts*; *Berholds*, *Ivanovs*, *Jankovskis*, *Martinsons*, *Otosons*, *Štolcs*; *Londona*, *Ņujorka*, *Vašingtona*; *Etiopija*, *Kolumbija*, *Mon-golija*, *Slovakija*.

[Tarptautinių žodžių balsį *iu* (ü) latviai transponuoja *i*, *ī*.]

2. Įrašykite atitikmenis (*kairėje – latviškus, dešinėje – lietuviškus*)

Pērs Gints	biļetens	Nīrnberga
..... kiuvetē	Minhene	Brisele
..... Miūlenbachas	Tīringene	Pjērs Kirī

bet: *budžets* 'biudžetas', *mūzikls* 'mūziklas', *Ņūfaundlenda* 'Niufaundlendas'

[Tarptautinių žodžių dvibalsį *eu* latviai pakeitė *ei*.]

3. Įrašykite atitikmenis

eiforija	 Europa	 pseudo-
eiro / eira	terapeits	 eukaliptas
..... eunuchas	eigēnika	eifēmisms

[Latvių kirčiuoti *a, e* išlaikomi trumpi.]

4. Taisyklingai ištarkite trumpuosius kirčiuotus balsius *a, e*:

<i>ada</i> 'ado' – <i>āda</i> 'oda'	<i>seja</i> 'veidas' – <i>sēja</i> 'sėja'
<i>ja</i> 'jeigu' – <i>jā</i> 'taip'	<i>radīt</i> 'kurti' – <i>rādīt</i> 'rodyti'
<i>ka</i> 'jog' – <i>kā</i> 'kaip; kieno'	<i>par</i> 'apie' – <i>pār</i> 'per'
<i>kazas</i> 'ožkos' – <i>kāzas</i> 'vestuvės'	<i>mele</i> 'melagė' – <i>mēle</i> 'liežuvis'
<i>krava</i> 'kroviny's' – <i>krāva</i> 'krovė'	<i>masa</i> 'masė' – <i>māsa</i> 'sesuo'
<i>manīt</i> 'nutuokti' – <i>mānīt</i> 'apgaučinti'	

5. Skirtingai ištarkite kirčiuotus trumpuosius lietuviškus ir latviškus balsius *a, e* šiuose bendrašakniuose žodžiuose:

<i>lie.</i> <i>adata</i> – <i>la.</i> <i>adata</i>	dešimt – desmit
<i>akys</i> – <i>acis</i>	<i>eglė</i> – <i>egle</i>
<i>ešerį</i> – <i>asari</i>	<i>senas</i> – <i>sens</i>
<i>ežeras</i> – <i>ezers</i>	<i>šaknys</i> – <i>saknes</i>
<i>kelias</i> – <i>ceļš</i>	<i>takas</i> – <i>taka</i>
<i>ledas</i> – <i>ledus</i>	<i>teka</i> – <i>tek</i>
<i>namas</i> – <i>nams</i>	<i>vakaras</i> – <i>vakars</i>
<i>neša</i> – <i>nes</i>	<i>vasara</i> – <i>vasara</i>
<i>pasaka</i> - <i>pasaka</i>	<i>daro</i> - <i>dara</i>
<i>alu</i> - <i>alu</i>	<i>žemė</i> - <i>zeme</i>

6. Taisyklingai ištarkite ilguosius nekirčiuotus balsius:

acīs 'akyse' – *acis* 'akys'
akā 'šulinyje' – *aka* 'šuliny's'
galvā 'galvoje' – *galva* 'galva'
debesīs 'danguje' – *debesis* 'dangus; dangų'
domājām 'manėme' – *domājam* 'manome'
eglē 'eglėje' – *egle* 'eglė'
istabās 'kambariuose' – *istabas* 'kambario; kambariai'
lietū 'lietuje' – *lietu* 'lietu'
pasē 'pase' – *pase* 'pasas'
rokās 'rankose' – *rokas* 'rankos'
saucās 'vadinosi' – *saucas* 'vadinasi'
skapī 'spintoje' – *skapi* 'spintą'
vējā 'vėjyje' – *vėja* 'vėjo'
zemē 'žemėje; žemyn' – *zeme* 'žemė'

Baltiškose šaknyse ir naujose galūnėse lietuvių balsį *o* atitinka latviškasis *ā*, senose galūnėse – *a*. Išimty: *ala* ‘ola’, *lāse* ‘lašas’.

7. Įrašykite latviškus atitikmenis:

a) brolis – br . lis
stovėti – st . vėt
motina – m . te
oda – . da
dovana – d . vana
kapoti – kap . t	c) kelio – ceļ .
daro – dar .
vyro – vīr .
rašo – rakst .
koto – kāt .
žino – zin .
b) rašosi – rakst . s
darom – dar . m
augom – aug . m
galvoje – galv .
galvose – galv . s
baltoji – balt .
rankom – rok . m	d) sienos – sien . s
rankos – rok . s
dienos – dien . s
liepos – liep . s
galvos – galv . s
baltos – balt . s
jaunos – jaun . s

8. Išverskite pažodžiui į lietuvių kalbą:

kāpt, zināt, āzis, zāle, stāvēja, ābols, dziedātājs.

Atsargiai! Kita reikšmė!

mokslas ‘zinātne’
māksla ‘menas’

lova ‘gulta’
lāva ‘plautas; gultas’

nokti ‘briest’
nākt ‘eiti artyn’

Balsiai *e*, *ē* gali būti platūs, panašūs į lie. *e* (*ę*, *ia*), arba siauri, panašūs į lie. *ė*. Rašte *e*, *ē* platumas ar siaurumas nežymimas.

Linksniavimo paradigmoje *e*, *ē* platumas išlieka vienodas: visuose to žodžio linksniuose šis balsis būna arba tik platus, arba tik siauras. Pavyzdžiui, viena-skaitos vardininko formoje *bērns* ‘vaikas’ *ē* yra platus, todėl jis lieka platus ir daugiskaitos vardininke *bērni*, ir naudininke / įnagininke *bērniem*, nors tolesniame skiemenyje yra *i*, *ie*.

Balsiai *e*, *ē* tariami **plačiai**:

a) jei tolesniame skiemenyje yra kuris nors iš plačiųjų balsių (*a*, *ā*, *e*, *ē*), taip pat balsiai *u*, *ū* bei dvibalsiai *ai*, *au*, *uo*: *vecāki* ‘tėvai’, *vēstule* ‘laiškas’;

b) iš būdvardžių su formantu *-i* padarytuose prieveiksmiuose: *lēni* ‘lėtai’, *reti* ‘retai’;

c) pirminių veiksmažodžių esamajame laike, išskyrus vienaskaitos antrąjį asmenį (bet siauras, jei bendratis baigiasi *-rt*: *bērt* – *es beru*).

Balsiai *e*, *ē* tariami **siaurai**:

a) jei tolesniame skiemenyje yra balsis *i*, *ī*, siaurasis *e*, *ē* arba dvibalsiai *ie*, *ei*; pvz., *bērns* (*ē* platus), bet *bērniņš* (skaityk *bėrninš*), *tēvs* (*ē* platus), bet *tētis* (*ē* siauras);

b) prieš *j* ir kitus minkštuosius priebalsius, taip pat prieš *š*, *ž*, *č*, *dž*, pvz.: *sēja* ‘sėja’, *peļķe* ‘bala’, *zeķe* ‘kojinė’, *mežs* ‘miškas’;

c) veiksmažodžių priesagoje *-ēt*, pvz., *zaudēt* ‘netekti’; būtojo laiko šaknyse, pvz., *nesa* ‘nešė’, *meta* ‘metė’.

d) atskiruose žodžiuose, pvz.: *nē* ‘ne’, *bez* ‘be’, *es* ‘aš’, *mēs* ‘mes’, kai kuriose bendratyse, pvz.: *celt* ‘kelti; statyti’, *ēst* ‘valgyti; ėsti’, *nest* ‘nešti’, priešdėlyje *ne-* ‘ne-’ ir kt.

9. Tarkite platųjį e latviškuose žodžiuose:

bēda – bēda

brolēnas – brālēns

ēda – ēd

krēslas – krēsls ‘kėdė’

lētas – lēts ‘pigus’

sēkla – sēkla

spēkas – spēks

tēvas – tēvs

vēdaras – vēders ‘pilvas’

vēlus – vēls

vētra – vētra ‘audra’

žvēris – zvērs

10. Tarkite siaurąjį e latviškuose žodžiuose:

be – bez

berti – bērt

bet – bet

kelias – ceļš

mes – mēs

ne – nē

nešti – nest

vedē – veda

11. Kairėje surašytuose latviškuose žodžiuose tarkite platųjį e, dešinėje – siaurąjį:

bērns ‘vaikas’ – *bērniņš* ‘vaikelis’

vēstule ‘laiškas’ – *vēstīt* ‘pasakoti’

ēd ‘valgo; ėda’ – *ēda* ‘valgė; ėdė’

mērs ‘matas’ – *mērīt* ‘matuoti’

nes ‘neša’ – *nesa* ‘nešė’

spēks ‘jėga’ – *spēcīgs* ‘stiprus’

tēvs ‘tėvas’ – *tētis* ‘tėtis’

bēda ‘bėda’ – *bēdīgs* ‘varganas’

12. Perskaitykite sakinius, taisyklingai tardami plačiuosius ir siauruosius *e* (*platusis e pažymėtas tašku*):

1. Pēc peldēšanās .ez.erā t.ēvs un d.ēls l.ēni devās mājup.
2. Upē atspīdēja z.eltainie b.ērzi.
3. V.ēlā rudenī debesis ir p.el.ēkas.
4. B.ērzi kr.ēslā m.et m.elnas .ēnas.
5. Mežā zem eglēm neko nevar saredzēt.
6. D.ēli s.eko t.ēva p.ēdās.
7. V.ect.ēvs lepni v.ēro d.ēlad.ēlu.
8. Pēcpusdienā ekskursanti meklēja patv.ērumu egļu .ēnā.

13. Iprašykite latviškus atitikmenis

Baltiškuose žodžiuose vietoje lietuviškų dvigarsių *an, en, in, un* bei šaknies balsių *a, e, i, u* latviai turi *uo, ie, ī, ū*; plg.: *ranka – roka* (skaityk: *ruoka*), *penki – pieci, krinta – krīt, juntū – jūtū*, taip pat *qžuolas – ozols* (skaityk: *uozuols*), *kęsti – ciest, grižtē – grīste, siųsti – sūtīt*.

langas – l . gs
ranka – r . ka
lenkti – l . kt
sunkti – s . kt ‘siurbti’
trenkti – tr . kt
angis – . dze
lindo – l . da
kanduolas – k . dols
lankas – l . ks
anglis – . gle
linkis – l . cis
pinti – p . t
krinta – kr . t

ąsa – . sa
žąsis – z . ss
žįsti – z . st
kąsti – k . st
kęsti – c . st
lįsti – l . st
ranką – rok .
vyrą – vīr .
brolį – brāl .
eglę – egl .
pilį – pil .
bręsti – br . st
juntū – j . tu

bet: *vālodze* ‘volungė’

14. Išverskite į lietuvių kalbą:

otrs....., sloka....., sakot....., rodu....., pusotra.....,
spriest....., piekta....., to...., mīksti....., krītu....., pro-
tu....., jūgt....., spīdēt....., laimīgs....., līgot.....,
liekts

Atsargiai! Kita reikšmė!

valoda 'kalba'
valanda 'stunda'

locīt 'lankstyti; linksniuoti'
lankyti 'apmeklēt'

15. Stenkitės neminkštinti priebalsių, tardami latviškus žodžius

lie. alksnis – *la.* alksnis
balti – balti
broļis – brālis
diena – diena
Dievas – Dievs
liepa – liepa
lieti – liet
siena - siena
tētis – tētis
Valdis – Valdis

plēvē – plēve
giedoti – dziedāt
kliegt – kliegt
Talinas – Tallina
Liepoja – Liepāja
saulē – saule
plikas – pliks
Uldis – Uldis
sniegas – sniegs
upē – upe

16. Perskaitykite šiuos žodžius iš pradžių lietuviškai, paskui latviškai

Baltija, Latvija, Lietuva, Bosnija, Dānija, Āzija, Anglija, Itālija, Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija, Lielupe, Kuldīga, Valmiera, Rīga.

17. Taisyklingai ištarkite /

ceļš 'kelias'
glēvs 'glebus, ištižęs'
kļūt 'tapti'
kļūda 'klaida'
kļūdīties 'klysti'
ļaudis 'žmonės, liaudis'
ļauns 'blogas'
ļipa 'uodegėlė'

gļotas 'gleivės'
kļava 'klevas'
ļoti 'labai'
ļurba 'liurbis'
pļāpāt 'plepėti'
pļaut 'pjauti' (*dalgiu*)
pļava 'pieva'
teļš 'telias, veršis'

18. Taisyklingai ištarkite / ir /:

brālis – brāja
celis – ceļa

rullis – ruļļa
kālis – kāļa

zāle – zāļu
 lelle – leļļu
 bullis – buļļi
 mirklis – mirkļa
 auseklis – ausekļa

vāle – vāļu
 dzīvoklis – dzīvokļa
 kamielis – kamieļa
 žoklis – žokļa
 karalis – karaļa

Minkštais *ŋ* neturi gomurinio variantu *ŋ'*, kurį lietuviai taria prieš minkštuosius gomurinius *k* ir *g*, pvz., *penki*, *vingis*. Mat latvių minkštųjų *ķ* ir *ģ* tarmas nėra grynai gomurinis, jis primena rusų kalbos minkštuosius *t* ir *d*, pvz., žodžiuose *мело*, *Дума*, plg. šių žodžių transliteraciją latviškai *ķelo*, *Ģima*.

Kietasis *n* prieš *k* ir *g* latvių kalboje tariamas kaip ir lietuvių – *ŋ*.

19. Taisyklingai ištarkite *n* ir *ŋ*:

sėne – sėņu (*grybas*)
 zvaigzne – zvaigžņu
 Jāni – Jāņi
 valni – vaļņi (*pylimas*)
 vilni – viļņi (*banga*)
 suni – suņi

torni – torņi (*bokštas*)
 sapni – sapņi
 līgavaini – līgavaiņi (*jaunikis*)
 sikspārni – sikspārņi
 toni – toņi (*tonas*)
 taureni – taureņi (*drugelis*)

20. Taisyklingai ištarkite minkštuosius *ķ*, *ģ*, *ŋ*:

apģērbs ‘drabužis’
ģērbt ‘rengti’
ģimene ‘šeima’
ģīmis ‘snukis’
zāģis ‘pjūklas’
zaķis ‘zuikis’
ķieģelis ‘plyta’
ķepa ‘letena’
ņemt ‘imti’
ņirga ‘šaipokas’
ķirsis ‘vyšnia’
ķīla ‘užstatis’
ķirzaka ‘driežas’
ņurrāt ‘murkti’
ņunņa ‘verksnys’
ģimnāzija ‘gimnazija’
ģenerālis ‘generolas’

kušķis ‘kuokštas’
kuģis ‘laivas’
ņaudēt ‘kniaukti’
kuņģis ‘skrandis’
leņķis ‘kampas’
zeņķis ‘vaikinas’
puķe ‘gėlė’
šķīvis ‘lėkštė’
šķiest ‘skiesti’
šķiet ‘rodos’
ķermenis ‘kūnas’
ķilda ‘barnis’
zeķe ‘kojinė’
ņiprs ‘guvus’
ģitāra ‘gitara’
ģēnijs ‘genijus’
ķēve ‘kumelė’

Lietuviškuosius minkštuosius *k* ir *g* baltų kilmės žodžiuose atitinka latviškieji *c* ir *dz*.

21. Įrašykite reikiamas raides:

kitas – **c**its, ketvirtas – . etur**t**ais, gerti – .. ert, augi – au .., kepurė – . epurė, gimtinė – .. imtene, kirpti – . ir**p**t, dagys – da .. is, lokys – lā . is, regėti – re .. ėt, išgyventi – iz .. ĩvot, gimdyti – .. emdēt, kiaunė – .auna, kelias – .eļš, giesmė – .. iesma.

22. Įrašykite reikiamą priebalsio *k* ir *g* atitikmenį:

draugs – draudzene – draudzība, **lauks** – lau . iņš – lau . inieks – lau- . inie . e, **laiks** – lai . iņš, **vanags** – vana .. iņš, **rikoties** ‘elgtis’ – rī . ģba, **zirgs** – zir .. iņš, **rūpnieks** ‘pramonininkas’ – rūpnie . e – rūpnie . ģba, **Rīga** – rī .. inieks – rī .. inie . e, **atslēga** ‘raktas’ – atslē .. nieks ‘šaltkalvis’ – atslē .. nie . e, **palīgs** ‘padėjėjas’ – palī .. ėt – palī .. ģba, **tirgus** – tir .. nieks – tir .. nie . e – tir .. niecība ‘prekyba’, es **saku** – sa . ģt, es **pērku** – tu pār . .

23. Atstatykite formas į lietuvių kalbą:

dzirdēt girdēti, ciems, cits, dzenis, dzimt, cept, dzīsla, pircējs, mācīt, dzīvs, ciets, dzirnas, ciest kęsti, es teicu, redzu, tu bēdz, lec, mēs kaucam, jūs saucat, mēs dziedājām

24. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuviškų šaknų š, ž atitinka latvių s, z:

šienas siens, šimtas, žiema, žirgas, ežys, ožys, šunį, šaukti, žiedo, žolė, širmas, širdį, žemė, šiltas, šilas, žinojo, žilas (*mėlynas*), žymėti, šeštas, gegužė (*toks paukštis*), gelžis (*geležis*), žąsis, širmas, žindyti, žinia, žirnis, žemas

25. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuvių minkštasis s prieš užpakalinius balsius atitinka latvių š:

siūti šūt, būsiu, siūsiu, darysiu, uosio, giedosiu, raudosiu, duosiu, nežinosiu

26. Išverskite į latvių kalbą, atsižvelgdami į tai, jog lietuviškų kamiengalių č, dž atitinka latvių š, ž:

brolyčio brālīša, vokiečius, bičių, briedžių (*elnių*), audžiu, sviedžia, sėdžiu, širdžių, kenčiu, medžių (*miškų*), snaudžia

27. Taisyklingai perskaitykite (a-g – greitakalbės):

- a) Streb stipri karstu pupu putru, lai tu būtu stiprs!;
- b) Briedis bedrē brikšķināja;
- c) Sasien siksnu siksniski!;
- d) Dzīvo dzīvē dzīvu dzīvi – dzīvam dzīvē dzīva dzīve!;
- e) Zviēgtiņ zviēdza zviēdru zirgi zvirgzdupītes maliņā;
- f) Ķirzaka ķimenēs ķidā ķilavas un koķeti ķiķina;
- g) Viens vecs vīrs vienā vēlā vasaras vakarā veda veselu vezumu vārītu vēžu, visi vēži vienā virknē vērti, vecā vedēja vārds Vilis Vālodze;

- h) Dzīvīte, dzīvīte, šūpojos tevī
Vējā kā žubīte liepzariņā.
Daudz tu man solīji, maz tomēr devi, –
Vai nav vienalga ar' rai dai dai da.
(*Fricis Bārda*)

GALŪNIŲ VOKALIZMAS*

Forma	lie.	la.	Pavyzdžiai
<i>nom. sg.</i>	-as -ias -ys -is**	-s -š -is -s**	namas – nams kelias – ceļš, vėjas – vėjš vėžys – vėžis naktis – nakts
<i>gen. sg.</i>	-o -os -aus	-a -as -us	namo – nama galvos – galvas lietaus – lietus
<i>acc. sg.</i>	-ą -ų -ę -į	-u -u -i -i	namą – namu lietų – lietu eglę – egli naktį – nakti
<i>instr. sg.</i>	-a -e	-u -i	su galva – ar galvu su egle – ar egli
<i>loc. sg.</i>	-oj(e)	-ā	galvoje – galvā
<i>nom. pl.</i>	-ai -os -ės -ys	-i -as -es -is	namai – nami galvos – galvas eglės – egles naktys – naktis
<i>gen. pl.</i>	-ų	-u	(visi kamienai)
<i>dat. pl.</i>	-om(s)	-ām	galvoms – galvām
<i>instr. pl.</i>	-om(is)	-ām	su galvomis – ar galvām
<i>loc. pl.</i>	-ose	-ās	galvose – galvās
<i>adv.</i>	-(i)ai	-i	baltai – balti žaliai – zaļi

* Fonetiniai sutapimai ar morfologiniai skirtumai čia nepateikiami

** Tik *i* kamienui

1 lentelė. Vardažodžių formantų ir neįvardžiuotinių galūnių fonetiniai skirtumai

Forma	lie.	la.	Pavyzdžiai
<i>inf.</i>	-ti -tis -oti	-t -ties -āt	eiti – iet rodytis – rādīties mazgoti – mazgāt
<i>praes. / praet. 1. sg.</i>	-au	-u	sakau – saku sakiau – sacīju
<i>praes. / praet. 2. sg.</i>	-ai / -ei	-i	sakai – saki sakei – sacīji
<i>praes. / praet. 3. pers.</i>	-a -o -os(i)	- -a -ās	duoda – dod sako – saka mazgojo – mazgāja rašos(i) – rakstās
<i>praes. / praet. 1. pl.</i>	-om(e)	-ām	mazgojos(i) – mazgājās rašom – rakstām augom – augām
<i>praes. / praet. 2. pl.</i>	-ot(e)	-āt	rašot(e) – rakstāt augot(e) – augāt
<i>gerund.</i>	-ant	-ot	augant – augot
<i>part.</i>	-antis -anti -ęs -damas	-ošs -oša -is -dams	rašantis – rakstošs rašanti – rakstoša bėges – bēdzis augdamas – augdams

2 lentelė. Veiksmažodžių formų fonetiniai skirtumai

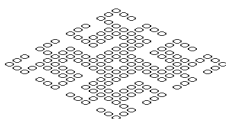
28. Įrašykite trūkstantus žodžius

vienas	 balts	vėjas	kitas
žalias	sausas	 slapjš	pirktas
..... pirms	daromas	 sakāms	sakytas

29. Įrašykite trūkstantus žodžius

a) radau	žinai	 dari	vedei
kėlei	darau	augau	žinojau
daro	darosi	auga	augo
bėga	bėgo	 ved	 tecēja

b)	augoša		nezinot		nezināt
.....	augdama		darot		audzis
.....	augošs		darīdams		ēdot
.....	raudājām		mīlēja		jutām

MORFOLOGIJA

DAIKTAVARDIS (*Lietvārds / Substantīvs*)

3 lentelē. Linksnīų pavadinimai, jų trumpiniai, klausimai

Lietuvių		Latvių	
Vardininkas	V. kas?	Nominatīvs	N. kas?
Kilmininkas	K. ko?	Ģenitīvs	Ģ. kā?
Naudininkas	N. kam?	Datīvs	D. kam?
Galininkas	G. ką?	Akuzatīvs	A. ko? (sk. <i>kuo</i>)
Įnagininkas	Įn. kuo?	Instrumentālis	I. ar ko? (sk. <i>ar kuo</i>)
Vietininkas	Vt. kur?	Lokatīvs	L. kur?
Šauksmininkas	Š. - !	Vokatīvs	V. - !

4 lentelē. Daiktavardžių linksniuotės ir linksnių galūnės

Linksnis	Linksniuotė					
	I	II	III	IV	V	VI
Vienaskaita						
N. kas?	<i>vīr-s</i>	<i>brāl-is</i>	<i>al-us</i>	<i>liep-a</i>	<i>egl-e</i>	<i>nakt-s</i>
Ģ. kā?	<i>vēj-š</i>	<i>akmen-s</i>				
	<i>-a</i>	<i>brāl-a</i>	<i>-us</i>	<i>-as</i>	<i>-es</i>	<i>-s</i>
		<i>akmen-s</i>				
D. kam?	<i>-am</i>	<i>-im</i>	<i>-um</i>	<i>-ai</i>	<i>-ei</i>	<i>-ij</i>
A. ko?	<i>-u</i>	<i>-i</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>
I. ar ko?	<i>ar -u</i>	<i>ar -i</i>	<i>ar -u</i>	<i>ar -u</i>	<i>ar -i</i>	<i>ar -i</i>
L. kur?	<i>-ā</i>	<i>-ī</i>	<i>-ū</i>	<i>-ā</i>	<i>-ē</i>	<i>-ī</i>
V. - !	<i>-! -s!</i>	<i>-i!</i>	<i>-u!</i>	<i>-a!</i>	<i>-e!</i>	<i>-s!</i>
	<i>-š!</i>					
Daugiskaita						
N. kas?		<i>-i*</i>		<i>-as</i>	<i>-es</i>	<i>-is</i>
Ģ. kā?		<i>-u*</i>		<i>-u</i>	<i>-u*</i>	<i>-u*</i>
D. kam?		<i>-iem*</i>		<i>-ām</i>	<i>-ēm</i>	<i>-īm</i>
A. ko?		<i>-us*</i>		<i>-as</i>	<i>-es</i>	<i>-is</i>
I. ar ko?		<i>ar -iem*</i>		<i>ar -ām</i>	<i>ar -ēm</i>	<i>ar -īm</i>
L. kur?		<i>-os* (sk. uos)</i>		<i>-ās</i>	<i>-ēs</i>	<i>-īs</i>
V. - !		<i>-! -i*!</i>		<i>-as!</i>	<i>-es!</i>	<i>-is!</i>

Isidēmēkite!

Pirmųjų trijų linksniuotųjų daiktavardžiai yra tik vyriškosios giminės; jų daugiskaitos galūnės vienodos.

Žvaigždute pažymėtoms formoms būdinga kamiengalio priebalsių kaita (žr. 5 lentelę p. 22). Šios kaitos neturi I ir III linksniuotės daugiskaitos linksniai, taip pat II linksniuotės žodis *viesis* ‘svečias’, pavardės su priesagomis *-skis*, *-ckis* bei vyrų vardai su kamiengaliu *t*, *d*, pvz.: *Atis*, *Uldis*, *Valdis* (bet: *Visvaldis* - *Visvalža*, *Tāivaldis* - *Tāivalža*). Penktoji linksniuotė išimčių turi daugiau: *mute* ‘burna’, *aste* ‘uodega’, *kaste* ‘dėžė’, kai kurie žodžiai su *-de*, *-se*, *-ze*, pvz.: *četrinde* ‘ketureilis’, *epizode*, *kase* ‘kasa’, *pase* ‘pasas’, *bāze* ‘bazė’ ir kt. Šeštosios linksniuotės išimtyys yra žodžiai *acs* ‘akis’, *auss* ‘ausis’, *balss* ‘balssas’, *debess* ‘dangus’, *valsts* ‘valstybė’, *zoss* ‘žąsis’, *Cēsis* ‘toks miestas’.

Įnagininkas dabartinėje latvių kalboje paprastai vartojamas su prielinksniu *ar* ‘su’.

Vietininko galūnė visada ilga.

I linksniuotė

1. Sulatvinkite šiuos žodžius

vyras, namas, ratas, vardas, langas,
pamatas, krūmas, laikas, vėjas, kelias

2. Su šiais prielinksniais pavartokite vns. kilmininko linksnį

pie (ēzers), pie (*Kalniņš*), aiz (*mežs*), aiz (logs)
....., no (*Pauls*), no (*vējš*), zem (*sols*), zem
(*celms*), virs (*jumts*), virs (*lauks*), uz (*plaukts*)
....., uz (*krēsls*)

3. Išverskite žodžių junginius, vartodami vienaskaitos naudininko linksnį

a) baltam stalui (*galds*), senam (*vecs*) žmogui (*cilvēks*)
....., šviesiam (*gaišs*) langui, geram (*labs*) drau-
gui, ilgam (*garš*) keliui, lango stiklui
....., žodžio (*vārds*) galui, silpnam (*vājš*) vėjui
....., miško (*mežs*) medžiui (*koks*), medžio
kelmui, tam dideliam (*liels*) gabalui

b) iki (*līdz*) vakaro, iki ryto, iki galo,
iki lango, iki to laika, iki to ažuolēlio
....., iki to didelio (*liels*) posūkio (*pagrieziens*)

4. Išverskite žodžių junginius

a) visą laiką, tėvo vardą, kitą kelią,
platų lauką, stiprų vėją, žemą stogą (*jumts*)
....., lango stiklą, mažą stalą (*galds*), Die-
vo pirštą (*pirksts*), velnio (*velns*) vaiką (*bērns*)

b) į (*uz*) langą, į tą kelią, į tą stiklo kalną
....., į baltą stalą

5. Išverskite žodžių junginius

su tokiu (*tāds*) vyru, antrą dieną su draugu
....., su dideliu džiaugsmu (*prieks*)

6. Išverskite žodžių junginius vns. vietininku

a) visą laiką kelyje, tamsiame (*tumšs*) miške
....., giliame (*dziļš*) ežere, aukštame (*augsts*)
kalne, stalo (*galds*) gale, lango stikle
....., medžio kelme, aukso (*zelts*) žiede
(*gredzens*), gulėjo traukinyje (*vilciens*)
....., linguoja vėjyje

b) Dievo vardu, koku (*kāds*) laiku, žiūri
(*skatās*) į žmogų

7. Išverskite žodžių junginius

a) balti bėrzi, stipri vīri, plaši lauki
....., skaisti vārdi, augsti koki,
gaiši logi , gari ceļi, labi studenti
....., cieti rieksti

b) geri darbai , kiti laiki , maži vaikeliai , mēlyni (*ziļs*) ežerēļi , seni medžiņi , visi langi , auksti (*augsts*) kalnai , balti stogai (*jumts*) , nauji (*jauns*) kompiuteri (*dators*)

8. Išverskite žodžių junginius

a) gerus (*labs*) draugus , didelius mokinius (*skolēns*) , mažus vaikus , kai kuriuos (*dažs*) darbus , visus ponus (*kungs*) , margus (*raibs*) ir baltus drabužius (*apģērbs*) , ankstyvus (*agrs*) paukščius (*putns*)

b) vakare su senais draugais , lauke su arkliais (*zirgs*) , prie upės su vaikais , ant stalo su valgiais (*ēdiens*) , už ežerėlio su kaimynais , su sparnais virš medžių , su gerais linkėjimais (*novēlējums*)

9. Vietos ir laiko aplinkybes išverskite dgs. vietininku

a) laukuos daug (*daudz*) sniego , medžiuose nėra (*nav*) paukščių , jo (*viņš*) žodžiuose daug šilumos (*siltums*)

b) vakarais jis (*viņš*) žiūri (*skatās*) televizorių : jaunystės metais (*jaunības gadi*) ji mažai (*maz*) žinojo apie (*par*) tėvų (*vecāki*) darbą

10. Išverskite

Gals labs, viss labs.
Pazīt kā savus piecus pirkstus.
Nav likuma bez izņēmuma.
Ne viss ir zelts, kas spīd.
Mežā dzimis, uz mežu skatās.
Katram darbam savs laiks.
Nesauc vilku no meža.

II linksniuotė

11. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

kurmis, briedis, latvis, alksnis, žemaitis

5 lentelė. Kamiengalio priebalsių kaita

I	II	III	IV
b-bj <i>gulbis-gulbja</i> p-pj <i>skapis-skapja</i> m-mj <i>kurmis-kurmja</i> v-vj <i>cirvis-cirvja</i>	l-l <i>brālis-brāļa</i> n-ŋ <i>dzenis-dzeņa</i>	s-š <i>osis-oša</i> t-š <i>vācietis-vācieša</i> z-ž <i>milzis-milža</i> d-ž <i>briedis-brieža</i> c-č <i>lācis-lāča</i> dz-dž <i>dadzis-dadža</i>	sn-šņ <i>sliekšnis-sliekšņa</i> zn-žņ <i>laužnis-laužņa</i> sl-šļ <i>pūslis-pūšļa</i> zl-žļ <i>zizlis-zižļa</i> ll-ļļ <i>bullis-buļļa</i> ln-ļņ <i>vilnis-viļņa</i>

12. Parašykite šių žodžių vns. ir dgs. kilmininką. Kur reikia, atsižvelkite į kamiengalio priebalsių kaitą

a) divdabis (*dalyvis gram.*), dambis (*užtvanka*)
, skapis (*spinta*), dumpis (*maištas*)
, kurmis, cirvis....., kurvis (*pintinė*)
, ėgenerālis, varonis (*didvyris*)
, pulkstenis (*laikrodis*), tor-
 nis (*bokštas*), cirtnis (*kirtiklis*), lietuvielis
, leitis (*lietuvė*), žemaitis
, kviesis (*kvietys*), nazis (*peilis*)
 vėzis, lietvedis (*ūkvedys*),
 blėdis (*sukčius*), duncis (*didelis peilis*), runcis
 (*katinas*), sencis (*senolis*), vecis (*senis*)
, puisis (*vaikinas*), lūsis
 mėnesis (*mėnuo*), dadzis, pusaudzis
 (*paauglys*)

b) sliekšnis (*slenkstis*), apvāršnis (*akiratis*)
, pūslis (*pūslė*), šķērslis (*kliūtis*)
, vilnis, laužnis (*laužtuvas*)
 valnis (*pylīmas*), bullis (*bulīis*)

c) ūdens (*vanduo*), rudens, ak-
 mens....., mėness (*mėnulis*)....., zibens
 (*žaiabas*)

d) viesis (*svečias*), gaišmatis (*šviesiaplaukis*)
....., Atis, Valdis, Uldis,
Guntis

13. Išverskite į lietuvių kalbą. Stenkitės tarti taisyklingai

a) gulbi - gulbji, puiši - puisi, leiti - leiši, brāli - brālji, dzeņi - dzeni,
latvieši - latvieti.

b) ūdeni - ūdenī - ūdeņi, akmeņi - akmeni - akmenī, vilnī - viļņi -
vilni, skapi - skapji - skapī.

14. Išverskite, vartodami kilmininką

po (*pēc*) rudens, po mėnesio, po
(*žem*) akmeniu, po vandeniū, po slenk-
sčiu, ant (*uz*) akmens, ant vandens
....., ant užtvankos, už (*aiz*) užtvankos
....., pas (*pie*) brolių lietuvių, nuo
rudens, iš (*no*) vandens

15. Išverskite, vartodami prielinksniį *līdz* ir naudininką

iki rudens, iki vandens, iki maišto
....., iki mėnulio, iki kitos bangos

16. Išverskite, vartodami prielinksniį *uz* (*i*) arba *ar* (*su*) ir galininką/ įnagininką

į dagį, su broliu, su vaikinu, į mėnulį
....., su akmeniu, su šunimi, su ko-
kiu (*kāds*) sukčiumi, į tokį (*tāds*) vandenį

17. Išverskite

velnio (*velns*) pėda akmenyje, pati Ryga van-
deny

18. Išverskite, vartodami dgs. naudininką

į dagius, su broliais, iš (no) vandenų, su vaikinais, į mėnulių, su akmenimis, su šunimis, iki rudenų, iki vandenų, su kokiais sukčiais, į tokius vandenis, iki maištų, po (zem) akmenimis, po vandenimis, po slenksčiais, iki mėnulių, iki kitų bangų, po (pēc) rudenų, po mėnesių, ant (uz) akmenų, ant vandenų, ant užtvankų, už (aiz) užtvankų, pas (pie) brolius lietuvius, nuo rudenų

19. Išverskite, vartodami dgs. galininką

visus brolius, kitus lietuvius, naujus (jauns) mėnesius, baltus žaibus, rudus (brūns) lokius, pažįstamus žemaičius, svetimus (svešs) vandenis, piktus (nikns) šunis, senus (vecs) senius, aštrius (ass) kirvius

20. Latviškuosius savybinius įvardžius *mans, -a, tavs, -a, savs, -a* derinkite su daiktavardžiu linksniu, skaičiumi ir gimine

a) išverskite

1. Mano motinai jau penkiasdešimt metų. *Manai mātei jau ...*
2. Kas nutiko tavo seseriai? *Kas noticis ...*
3. Į Jelgavą važiavau (*braukt*) su savo broliu.
4. Savo draugams jis visada (*vienmēr*) yra geras.
5. Rašytojas (*Rakstnieks*) jiems padovanojo (*uzdāvināt*) savo knygą.
6. Į mano klausimą (*jautājums*) jis neatsakė (*neatbildēt*).
7. Kur dinga (*pazust*) tavo drauga (*drosme*)?
8. Ar tavo tėvai (*vecāki*) yra lietuviai?
9. Savo krepšyje (*soma*) negaliu (*nevarēt*) rast piniginės (*maks*).
10. Savo bute jis įsirengė (*iekārtot*) židinį (*pavards*).
11. Ar (*Vai*) supratai mano mintį (*doma*)?

12. Ne mano arklys, ne mano ratai.
13. Ar nežinai, kur yra mano mobilusis (*mobila*s) telefonas?
14. Mano kompiuteryje (*dator*s) yra daug programų (*programma*).
15. Dailininkas (*mākslinieks*) demonstravo (*demonstrēt*) savo darbus.

b) atskliauskite

1. (*Savs nazis*) taupa, otra nazi deldē. 2. Neviena nekož (*sava roka*) 3. Katra sieva (*sava putra*) liela.
4. Katra lapsa slavē (*sava aste*) 5. Katram (*savs kumoss*) gards.
6. Sesks (*savas mājas*) vistas neķer.
7. (*Sava māja*) dūmi ir mīļāki nekā svešas malas saules stari.
8. Katrs labumu velk uz (*sava puse*) 9. Svešas mātes vārds vairāk sāp nekā (*sava māte*) kūliens.
10. (*Savs tēvs*) pēriens labāks nekā sveši vārdi. 11. Vilks spalvu met, bet ne (*savs tikums*) 12. (*Sava dzimtene*) mūžam mīlēsim.

III linksniuotē

21. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

alus, lietus, medus, vidus (*vidurys*)

22. Su šiais prielinksniais pavartokite reikiamą vns. linksnį

pēc (*lietus*), pie (*Mikus*), ar (*viltus*), aiz (*tirgus*), uz (*tirgus*), no (*apvidus*), līdz (*vidus*), no (*Saldus*), uz (*Saldus*), līdz (*Saldus*), ar (*alus*), ar (*ledus*)

23. Išverskite žodžių junginius

stovėjo lietuje , gerti alų , midų (*medalus*) , buvo viduryje , pirks turguje , gyvena Salduje , šaltas kaip ledas, saldus kaip medus

IV linksniuotė

24. Šiuos žodžius ištarkite lietuviškai ir latviškai

liepa, diena, galva, vasara, jūra, alga, siena, sala, migla, lūpa, daina

25. Su šiais prielinksniais pavartokite vns. kilmininko ir dgs. naudininko linksnį

pie (*māja*), pie (*sieva*), aiz (*pļava*), aiz (*jūra*),
no (*Laima*), no (*galva*) ‘atmintinai’, zem (*gulta*), zem
(*grāmata*), virs (*mala*), virs (*mugura*), uz (*roka*), uz
(*kāja*), bez (*alga*), bez (*siena*)

26. Išverskite žodžių junginius

a) iki vasaros līdz vasarai, iki tos dienos, be pinigų
(*nauda*), po dienos, po galva zem galvas, prie
krašto (*mala*), į miestą (*pilsēta*), nuo sesers (*māsa*)
....., iki pabaigos (*beigas*), iš meilės (*mīlestība*)
....., iš skausmo (*sāpes*), iš to siaubo (*šausmas*)
.....

b) visą dieną, sesers ranką, kitą vasarą
....., didelę (*liela*) liepą, šaltą (*auksta*) žiemą
....., tikrą (*īsts*) meną (*māksla*), žemą namą (*māja*)
....., namo sieną, mažą seserį (*māsa*), di-
enos šviesą (*gaisma*), raganos galvą

c) visą laiką namuose, gilioje (*dziļā*) jūroje
....., stiprioje rankoje, didelėse (*liels*) kančiose (*mo-
kas*), lempos (*lampa*) šviesoje, miško (*mežs*)
uogose, medžio (*koks*) lapuose (*lapa*), didelėje
audroje (*vētra*), gulėjo lovose (*gulta*), rašo
(*rakstīt*) knygoje (*grāmata*)

d) melnas ogas, brūnas lapsas, žaląs pļavas
....., skaistas meitas, augstas liepas
....., aukstas rokas, labas ziņas, senas
džiesmas

e) geras (*labs*) žmonas (*sieva*), juodas (*mėlns*) varnas (*vārna*), greitas (*ātrs*) stirnas, mažas mergaites, kai kurias (*dažs*) dienas, visas sienas, tas margas (*raibs*) ir baltas suknelės (*kleita*), ankstyvas (*agrs*) kregždės (*beždėlīga*)

27. Išverskite žodžių junginius

visą dieną su knygomis, lauke (*ārā*) su Ausma ir Laima, prie upės su skalbiniais (*veļa*), pas (*pie + ģen.*) Inģā su Janiu ir Ernestu, už kalnelio su liepomis, kaip be galvos, iki pabaigos (*beigas*), apie (*par*) visas pažįstamas (*paziņa*)

28. Vietos ir laiko aplinkybes išverskite dgs. vietininku

a) pievose ganos stirnos, namuose nēra (*nav*) kiaulių (*cūka*), jos (*viņa*) lūpose daug ironijos

b) tokiomis (*tāds*) dienomis geriau (*labāk*) būti namie, vasaromis aš (*es*) važiuoju (*braukt*) prie jūros

Sangrąžiniai daiktavardžiai

IV linksniuotės yra ir veiksmų pavadinimai su priesaga -šana: *braukšana* ‘važiavimas’, *mīlēšana* ‘mylėjimas’. Tačiau sangrąžiniai daiktavardžiai su priesaga -šanās (*runāšanās* ‘kalbėjimasis’, *sazināšanās* ‘susižinojimas’) turi tik vienskaitą, kurioje tevartojami keturi linksniai, plg.:

N. *runāšanās*

Ģ. *runāšanās*

D. –

A. *runāšanos*

I. *ar runāšanos*

L. –

V linksniutė

29. Išverskite į lietuvių kalbą

bite, zeme, egle, kurpe, piere,
niere, pasaule, zinātne, atsauksme,
....., dvēsele, pudele, atvilktne, piedurkne
.....

30. Apskliaustuosius daiktavardžius pavartokite

a) vienaskaitos vietininku

1. Vītauta Dižā universitātē atrodas (*Kauņa*) 2. Mani draugi dzīvo (*Rīga*) un (*Rēzekne*) 3. Nedēļas (*nogale*) viņš būs pie saviem vecākiem. 4. (*Glāze*) bija puķes. 5. Mana māsa strādā (*teātris*) 6. Ko tu darīji vakar (*vakars*)? 7. Šodien (*pēcpusdiena*) es tikšos ar savu draugu. 8. Mūsu (*fakultāte*) mācās arī studenti no Latvijas. 9. Viņš uzmanīgi skatījās (*zvaigzne*) 10. Nestāvi (*lietus*)! 11. Meža (*vidus*) auga liela egle. 12. Lēni lēni Dieviņš brauca no kalniņa (*lejpiņa*) 13. Kas bija rakstīts tajā (*vēstule*)? 14. Viņš pašlaik atrodas aktu (*zāle*) 15. (*Vakars*) viņš izpeldējās (*upe*)

b) vienaskaitos kilmininku

1. Saņemt vēstuli no (*meitene*) 2. Aploksnē taču nebija
(*vēstule*) 3. Pēc (*konference*) bija ballīte.
4. Viņš staigā bez (*cepure*)

c) vienaskaitos galininku arba įnagininku

1. Dod bērnam (*konfekte*)! 2. Uz (*konference*)
..... atbrauks viesi arī no Šveices un Holandes. 3. Visi saka, ka ar to
(*sieviete*) nav vērts strīdēties. 4. Tie, kas (*maize*) ēd.

d) daugiskaitos kilmininku

Daugiskaitos kilmininke kamiengalio priebalsis, vengiant dalinės homonimijos, nesikeičia šių žodžių: *gāze* ‘dujos’, *kase* ‘kasa’, *mute* ‘burna’, *pase* ‘pasas’.

Taip pat dėl lengvesnio tarimo priebalsis nesikeičia tų žodžių, kurie baigiasi -
ste: *aste* ‘uodega’, *kaste* ‘dėžė’, *karaliste* ‘karalystė’ ir kt. Žodžių su baigmeniu -
āde galimos abi formos, pvz., *dekāde* – *dekādu* ir *dekāžu*, tačiau antroji dažnesnė.

1. Ieiet (*konfekte*) veikalā. 2. Mežā atradām (*zemene*)
 pļavu. 3. (*Latviete sieviete*) tautastērpī
 atspoguļo mūsu senatni. 4. Līst (*zvaigzne*) lietus. 5. Sagādāt
 daudz (*sāpes*), 6. Ziemassvētku (*eglīte*) rotājumi.
 7. (*Vālodze*) ligzdas.

VI linksniuotė

31. Išverskite į latvių kalbą, o kur reikia – į lietuvių

naktis, pilis, sirds, balss, uguns, akis
, auss, dzelzs, smilts, žąsis, krosnis

32. Išverskite

a) kilmininku

po (*pēc*) nakties, iš (*no*) pilies, iš Daugpilio ir Je-
 kabpilio, po (*zem*) krosnīm už
 (*aiz*) ausies, iš (*no*) širdies, be (*bez*) ugnies
, šalies (*valsts*) prezidents

b) galininku

degti ugnį, dainuoti visą naktį, akis
 už (*pret*) akį, pakelti balsą (*balss*)

c) vietininku

ašara Dievo aky, gyventi kaip Dievo ausy
, degti krosnyje, ugnyje, vienu
 balsu (*balss*), gyventi savoje valstybėje (*valsts*)

d) daugiskaitos vardininku

aukštas (*augsts*) dangus (*debess*), raudonas krau-
 jas (*asins*), gražūs (*skaists*) balsai

e) daugiskaitos kilmininku

Daugiskaitos kilmininke kamiengalio priebalsis nesikeičia šių žodžių: *acs* ‘akis’, *auss* ‘ausis’, *balss* ‘balsas’, *dzelzs* ‘geležis’, *debess* ‘dangus’, *valsts* ‘valstybė’, *vēsts* ‘žinia’, *brokastis* ‘pusryčiai’, *Cēsis* ‘toks miestas’.

akių šviesoje (*gaisma*), dangaus (*debess*) Tėvas
....., naktų tyloje (*klusums*), žvaigždžių pasaulyje (*pa-
saule*)

f) daugiskaitos naudininku

įsimylėjau (*iemīlējos*) iki ausų, iki ausų skolose
(*parāds*), nukristi kaip (*kā*) iš dangaus (*debess*)
.....

g) daugiskaitos galininku

užmesti akį, atiduoti (*nodot*) balsus,
mazgoti ausis, nuleisti akis

h) daugiskaitos vietininku

daug žvaigždžių danguje, įeiti (*ieiet*) į kraują
....., gyventi svetimose (*svešs*) valstybėse
....., šokti (*lēkt*) į akis, pūsti miglą į akis

Atsargiai! Kita reikšmė!

debesis ‘dangus’
debesys ‘mākoņi’

smilts ‘smēlis’
smiltis ‘smilts graudiņš’

krūtis ‘krūtinē’
krūtys ‘sievietes krūtis’

Īsidēmekite!

Žodžiai *balss*, *asins* ir *debess* yra moteriškosios giminės, plg.: *tev ir skaista balss* ‘tu turi gražų balsą’.

Žodžiai *asins* ir *debess* paprastai vartojami daugiskaitos forma, pvz.: *karstas asinis* ‘karštas kraujas’, *zilas debesis* ‘mėlynas dangus’.

Nelinksniuojamieji daiktavardžiai

Latvių kalboje dalis tarptautinių žodžių nelinksniuojami. Kai kurie jų sutampa su lietuvių kalboje nelinksniuojamais internacionalizmais, pvz., *ateljė, dosjė, foajė* ‘fojė’, *metro, sambo, bordo, saldo, solo, tango, kazino, ragū* ‘ragu’, *tabu*, asmenvardžiai ir vietovardžiai *Bruno, Zola, Igo* ‘Hugo’, *Baku* ir kt.

Tačiau daugelis internacionalizmų yra morfologizuoti vienoje iš šių kalbų arba abejose kalbose.

33. Įrašykite trūkstamus žodžius

<i>la.</i> tornado	<i>lie.</i>	alibi	
.....	embargas	eiro	
šovs		kupeja	
kakao		klišėja	
kino			Torontas
fileja		Sorento	
.....	želė		Kapris
kanoe		ekijs	
popurijs		bagijs	

Sustabarėję kilmininkai

Latvių kalboje vartojami sustabarėję kilmininkiniai daiktavardiniai pažyminiai, nors pačių tokių dūrinių ar priešdėlių vedinių nėra. Latvių kalbotyroje jie vadinami terminu *ģenitīveņi*. Struktūros požiūriu daugelis jų yra dūriniai ar priešdėlių vediniai, tačiau pasitaiko ir vienas kitas pirminis, plg. *kopu* ‘bendras, visų’, *milzu* ‘didžiulis’, *vācu* ‘vokiečių, vokiškas’.

34. Išverskite

daudzbērnu ģimene		penkių litų moneta
četrīstabu dzīvoklis		dvikalbis žodynas
aizjūras viesi		mūsų laikų muzika
pēckara gadi		šimto latų alga
starpvalstu sakari		dviirklė valtis
bezmaksas uzturs		vienaaukštis namas
vienrindas uzraksts		betikslis gyvenimas
šīsziemas laiks		trikojis staliukas
trīsfažu strāva		prieššventinė diena
cittautu dzeja		pleišto formos sala

Žodžiai vertimui

dzīvoklis - butas
viesis - svečias
sakari - ryšiai
maksa - mokestis
uzturs - išlaikymas
rinda - eilė, eilutė
laiks - oras
strāva - srovė
dzeja - poezija

Žodžiai vertimui

moneta - monėta
muzika - mūzika
irklas - airis
valtis - laiva
aukštas - stāvs
tikslas - mērķis
staliukas - galdiņš
prieš - pirms
šventė - svētki
pleištas - ķilis
forma - veids

Kartojimo pratimai

35. Apskliaustuosius daiktavardžius pavartokite vienaskaitos ar daugiskaitos kilmininku. Išverskite sakinius

a) 1. Es tedi gaidīšu pēc (*pusstunda*) 2. Aiz (*mākonis*) parādījās saule. 3. Taksometrs apstājās tieši pie (*stūris*) 4. No (*viens sērkociņš*) aizdegas milzu mežs. 5. Cirvis necērt bez (*vīrs*) 6. Aiz (*ezers*) melni meži. 7. Uz (*galds*) glāzē stāv krizantēmas. 8. Pirms (*gads*) te vēl bija purvs. 9. Tēvs atnesa (*medus*) podu, māte – (*oga*) vācelīti. 10. Kas no liepas (*kuplumiņš*), kad ziediņi neziedēja? 11. Slīcējs pat pie (*salmiņš*) ķeras. 12. Nesauc vilku no (*mežs*)! 13. Nav (*likums*) bez (*izņēmums*) 14. Kas uz (*sirds*), tas uz (*mēle*) 15. No (*adata*) pie (*zirgs*) 16. Jo dziļāk mežā, jo vairāk (*malka*) 17. Ābols no (*ābele*) tālu nekrīt. 18. Pliks kā (*baznīca*) žurka. 19. (*Dziesma*) dēļ, labie ļaudis, (*ienaidiņš*) neturiet! 20. Pēc (*lietus*) iestājās skaists laiks. 21. Pateicos no (*visa sirds*) 22. Vecums nesargā no (*trakums*) 23. Kad (*cirvis*) kātam lapas plauks.

b) (*Viļņa*) universitāte; (*alus*) kauss; (*svētki*) dāvanas; (*Karalauči*) katedrāle; (*mežs*) koki; (*dziesma*) svētki; (*medus*) muca; (*vīrs*) radi; (*zeme*) bagātības; (*Rīga*) centrs; (*filoloģija*) fakultāte; (*latvieši, valoda*) katedra; (*tenkas*) vācele; (*zvaigzne*) spožums; (*darbs*) laiks; (*nauda*) vienība, (*maize*) klaips; (*mute*) harmonikas; (*roka*) zāģis; (*bailes*) pilns; (*smiltis*) pulkstenis; (*sirds*) slimība; (*nakts*) maiņa; (*ūdens, mežs*) putns; (*zaķis*) pēdas; (*kartupe-*

lis) biezenis, (*miezis*) alus, (*alus*) pagrabs,
(*zirnis*) zupa, (*vakars*) blāzma; (*Vidzeme*) jūr-
mala, (*cūka*) laime, (*mode*) kliedziens, (*laiks*) ziņas.

36. Apskļiaustuosius daiktavardžius pavartokite galininku ar įna- gininku. Išverskite sakinius

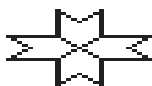
1. Dari, ko darīdams, apdomā (*gals*) 2. Laizās kā runcis, kas
(*krējums*) ēdis. 3. Ar (*apsolīta malka*) (*pirts*)
..... nevar izkurināt. 4. Ola (*vista*) māca. 5. Nemāci (*vecs kuilis*)
..... (*maiss*) plēst! 6. Mājas (*zaglis*) nenosargāsi.
6. (*Sava nelaime*) citam neatdosī. 7. Ar (*vara*) rados
netiksi. 8. Roka (*roka*) mazgā, abas baltas. 9. Ar (*laiviņa*)
ielaidos irbju šaut jūriņā. 10. Saule cirta (*Mēnestiņš*) ar aso
(*zobentiņš*) 11. (*Visa nakts*) sveces dega sudra-
biņa lukturos. 12. Ar (*galva*) (*mūris*) nesadauzīsi. 13. Visi
ceļi ved uz (*Roma*) 14. Kal (*dzelzs*), kamēr karsta!
15. Ņem (*zobens*) rociņā, sargā (*sava*) tēvu (*zeme*)
.....! 16. Lēna cūka (*dziļa sakne*) rok. 17. Nerunā (*nie-*
ki)! 18. Viņš (*viss*) ņem pie sirds.

37. a) Išverskite

vilks,
zaķis,
lācis,
cauna,
ozols,
vītols,
auns,
purvs,
paeglis,
gailis

b) Transliteruokite latvių pavardes

Vilks,
Zaķis,
Lācis,
Cauna,
Ozols,
Vītols,
Auns,
Purvs,
Paeglis,
Gailis

Daiktavardžių daryba

Deminutyvai

6 lentelė. Deminutyvinės priesagos

Priesaga	Vediniai	Leksinė reikšmė
-elis, -ele	<i>draugėlis, puišelis, mąjele</i>	<i>sėbras, berniūkštis, trobelšė</i>
-iņš, -tiņš	<i>vīriņš, ūdentiņš</i>	<i>vyrukas, vandenėlis</i>
-utiņš	<i>alutiņš</i>	<i>alutis</i>
-iņa, -tiņa	<i>dieniņa, zivtiņa</i>	<i>dienelė, žuvytė</i>
-ītis, -īte	<i>puisītis, pelīte, eglīte</i>	<i>vaikinukas, pelytė, eglutė</i>
-sniņa	<i>sirsniņa, naksnīņa</i>	<i>širdelė, naktelė</i>
-uks	<i>brāļuks, suņuks</i>	<i>broliukas, šunytis</i>

38. Įsigilinę į 6 lentelę, pastebėsite, kad priesagos **-iņš, -iņa, -tiņš, -tiņa, -utiņš, -ītis, -īte** ir **-sniņa** vartojamos tik su tam tikrų linksniuotųjų daiktavardžiais. Nustatykite priesagos ir pamatinio žodžio linksniuotės ryšį bei užpildykite šią lentelę

Priesaga	Linksniuotės						Pavyzdžiai
	I	II	III	IV	V	VI	
-iņš							
-iņa							
-tiņš							
-utiņš							
-tiņa							
-ītis							
-īte							
-sniņa							

Bet: *deguns* ‘nosis’ – *deguntiņš*, *zobens* ‘kalavijas’ – *zobentiņš*

Žodžių *tēvs*, *māte* deminutyvinės formos *tēviņš*, *mātīte* turi specializuotąją reikšmę ‘patinas’, ‘patelė’. Tėvams maloniai pavadinti latvių kalboje vartojami žodžiai *tėtis*, *mamma*, *māmiņa*, *māmuļa*, *māmuliņa*.

Tautosakoje priesagos *-tiņš* variantas yra *-tiņis*: *rudentiņš* – *rudentiņis*, *Mēnestiņš* – *Mēnestiņis*.

Deminutyvinės reikšmės neturi: a) terminai, pvz., *āboliņš* ‘dobilas’, *ratiņš* ‘verpimo ratelis’, *zīlīte* ‘zylė’, *kumelīte* ‘ramunėlė’, *potīte* ‘gurnelis’; b) kai kurie vediniai, pvz., *kaimiņš* ‘kaimynas’, *termiņš* ‘(laiko) terminas’, *ciemiņš* ‘svečias’; c) letizuoti germanizmai *ķēniņš* ‘karalius’, *mišiņš* ‘žalvaris’, *lādiņš* ‘užtaisas’.

39. Padarykite šių daiktavardžių mažybinės formas (*skaitmuo nurodo linksniuotę*); c variante atsižvelkite į kamiengalio *k/c* ir *g/dz* kaitą žodžių daryboje

a) galds, telefonas, šķīvis, dators, gulta, nauda, acs 6, draudzene, māsa, leitis, auss 6, lietus, rokturis, ķāja, bērzs, ozols, priede, kalns, upe, ezers, vējš, ceļš

b) pulksteņu 2, sienām, grāmatā, puķi 5, vārda, zemei, vasaru

c) draugi, zābaki 1, maks, logu, lokam, nagi, kokiem, cilvēka, ragus, ogai

40. Kokie yra šių deminutīvų pamatiniai žodžiai?

sieviņa	rociņa	avotiņš
saulīte	putniņš	vardīte
stikliņš	vilcieniņš	zobiņš
kaķītis	koklīte	podziņa
lapiņa	cīrulītis	akmentiņš
zvirbulītis	pirkstiņš	zupiņa
istabiņa	naudiņa	stabiņš

41. Išbraukite neregularius ar nevartojamus deminutīvus

galva – galvīte, galvutīte, galviņa, galsniņa
 skapis (*spinta*) – skapītis, skapiņš, skapentiņš
 kungs (*ponas*) – kundzītis, kundziņš, kundziņis
 kuģis (*laivas*) – kuģītis, kuģiņis, kuģiņš
 pils (*pilis*) – piliņa, pilsniņa, pilīte, piltiņa
 pīle (*antis*) – pīliņa, pīlīte, pīlutīte, pīlņa
 meita (*duktē; mergaitē*) – meitiņa, meitīte, meitulīte, meisniņa
 meitene (*mergina*) – meiteniņš, meitenīte, meitesņa
 zvaigzne (*žvaigždē*) – zvaigzniņš, zvaigžņa, zvaigzniņa, zvaigzniņte
 rudens (*ruduo*) – rudeniņš, rudenītis, rudentiņš
 vista (*višta*) – vistīte, vistiņa, viste, vistiņš

42. Išverskite

Įrašykite trūkstamas pavardes

	<i>la.</i>	<i>lie.</i>
a) krūmiņš	Krūmiņš	<u>Krūminis</u>
kalniņš	Kalniņš	
bērziņš,	Bērziņš	
ozoliņš		Uozuolinis
liepiņa		Liepinia
skujiņa	Skujiņa	
vītoliņš	Vītoliņš	
riekstiņš		Riekstinis
b) ezītis	Ezītis	<u>Ezytis</u>
cālītis	Cālītis	
zālīte		Zalytė
eglīte	Eglītis	
priedīte	Priedīte	
rudzītis	Rudzīte	

43. Ištaisykite netaisyklingai transliteruotus latvių asmenvardžius

1. Latvių delegacijoje buvo spaudos atstovas Peterisas Avotinšas, verslininkė Liene Kalnina ir vadybininkė Velta Eglite 2. Mano draugas yra Raimondo Paulso muzikos gerbėjas, o jo žmona dievina Imanto Ziedonio poeziją.

Kiti priesagų vediniai

44. Sudarykite asmenų ir įrankių pavadinimus su priesaga **-tājs, -tāja** iš šių veiksmazodžių

lasīt (<i>skaityti</i>)	vadīt (<i>vadovauti</i>).....
dziedāt (<i>dainuoti</i>).....	vēlēt (<i>rinkti</i>)
de jot (<i>šokti</i>)	gleznot (<i>tapyti</i>).....
staigāt (<i>vaikščioti</i>).....	skatīties (<i>žiūrėti</i>).....
uzvarēt (<i>nugalėti</i>).....	zaudēt (<i>pralaimėti</i>).....
iznīcināt (<i>naikinti</i>).....	domāt (<i>mąstyti</i>).....
audzināt (<i>auklėti</i>).....	klausīties (<i>klausytis</i>)
skaitīt (<i>skaičiuoti</i>).....	spēlēt (<i>žaisti; groti</i>)
vinnēt (<i>laimėti</i>)	turēt (<i>laikyti</i>)

7 lentelė. Kitos daiktavardžių priesagos

Darybinė reikšmė	Priesaga	Vediniai	Leksinė reikšmė
Asmenų pavadinimai	-ąjs -ėjs, -ėja -enis, -ene -ėns -iene -ietis, -iete -(i)nieks, -(i)niece -onis, -one -oņa -tąjs, -tāja -ulis, -ule	arąjs, cėląjs skrėjęjs, apkopėja bārenis, draudzene skolēns, puisēns kaimiņiene, karaliene lietuvietis, tallimiete skolnieks, zinātnieks māksliniece, saimniece mežonis, varone dauzoņa docētājs, raksītāja resnulis, brēkule	artojas, kilnotojas bėgikas, valytoja našlaitis, draugė mokinys, vaikėzas kaimynė, karalienė lietuvis, talinietė moksleivis, mokslininkas menininkė, šeimnininkė laukinis, didvyrė padauža dėstytojas, rašytoja storulis, rėksnė
Gyvūnų pavadinimai	-enis, -ene -ėns -ulis	circenis, glodene; zaķene, kaķene zaķēns, kaķēns rāpulis	svirplys, gluodenas; kiškė (patelė), katė kiškiukas, kačiukas roplys
Augalų pavadinimai	-ene -uląjs	pienene, zemene oguląjs	pienė, žemuogė uogakrūmis
Įrankių ir kt. daiktų pavadinimai	-enis, -ene -ėjs -ėklis/-ėklis -klis, -kls -nis -nīca -tąjs -tnis, -tne -tuve -ulis, -ule	veltenis, šautene dzinējs, ložmetējs grābeklis, biedēklis sūklis, durklis, arklis sūknis, laužnis pavārnīca dzesētājs, modinātājs gultnis, izlietne nestuves zīmulis, klausule	veltinis, šautuvas variklis, kulkosvaidis grėblys, baidyklė kempinė, durklas, arklas siurblys, laužuvas samtis aušintuvas, žadintuvas guolis, kriauklė (santech.) neštuvai pieštukas, ragelis (telef.)
Vietų pavadinimai	-aine -(ul)ąjs -ene -nīca -tava -tuve -ums	priedaine, ozolaine purvąjs, zāląjs dzimtene, Gulbene kaķejnīca, ēdnīca lasītava, noliktava šautuve, glabātuve arums, ierakums	pušynas, ažuolynas raistas, žolynas tėvynė, toks miestavardis kavinė, valgykla skaitykla, sandėlis šaudykla, saugykla arimas (dirva), apkasas
Veiksmų ir jų rezultatų pavadinimai	-iens -oņa -sma -sme -šana, -šanās -ums	lēciens, sitiens dunoņa ausma, dvesma sadursme mešana, runāšana mācīšanās sākums, izvilkums	šuolis, smūgis griausmas aušra, dvelksmas susidūrimas metimas, kalbėjimas mokymasis pradžia, ištrauka
Ypatybių pavadinimai	-iba -ums	gudrība, muļķība skaistums, vecums	išmintis, kvailystė grožis, senatvė
Kiti abstraktai	-atne -iba -ne -oklis	senatne, vienatne, jaunatne būtība, dživība, laulība tagadne, nostādne stāvoklis, viedoklis	senovė, vienuma; jaunimas esmė, gyvybė, santuoka dabartis, formuluotė padėtis, požiūris

Atsargiai! Kita reikšmė!

mācītājs ‘pastorius’
mokytojas ‘skolotājs’

dejojāja ‘šokēja’
dejuotoja ‘vaimanātāja’

soļotājs ‘ėjikas’
šuoliuotojas ‘lėkšotājs’

skaitītājs ‘skaitiklis’
skaitytojas ‘lasītājs’

vairotājs ‘daugintojas’
vairuotojas ‘autovadītājs, šoferis’

dēstītājs ‘sodintojas’
dēstytojas ‘docētājs’

45. Sudarykite asmenų ir įrankių pavadinimus su priesaga -ėjs, -ėja iš šių veiksmažodžių būtojo laiko (forma nurodyta skliausteliuose)

lėkt (*lėca*) lėcėjs
uzņemt (*uzņēma*)
piekrist (*piekrita*)
iet (*gāja*)
kalt (*kala*)
sūkt (*sūca*)

saukt (*sauca*)
pārdot (*pārdeva*)
atnākt (*atnāca*)
braukt (*brauca*)
dzīt (*dzina*)
uztvert (*uztvēra*)

46. Išverskite

1. Aš pažįstu rutulio (*lode*) stūmiką (*grūst*) ir disko metiką. 2. Vakar kalbėjau su tavo klasės auklėtoja (*audzināt*). 3. Ką rodo skaitiklis (*skaitīt*)? 4. Nugalėtojus (*uzvarēt*) sutiko su orkestru (*orķestris*). 5. Mano motina buvo gera šokėja (*dejoj*). 6. Nupirkau tau naują (*jauns*) dulkių (*putekļi*) siurbį (*sūkt*).

Ar tiesa, kad...

...daiktavardžiai su priesaga -tājs, -tāja daromi iš priesaginių veiksmažodžių bendračių (II ir III asmenuotės), o su priesaga -ėjs, -ėja – iš nepriesaginių (I asmenuotės ir supletyvinių) veiksmažodžių būtojo laiko formos?

47. Ką reiškia šie asmenų pavadinimai su priesaga -(i)niesks, -(i)niece?

bagātniesks (:bagāts ‘turtingas’)
darbiniesks (:darbs ‘darbas’)
dzejniece (:dzeja ‘poezija’)

celtniesks (:celt ‘statyti’)
zemniesks (:zeme ‘žemė’)
liepājniece (:Liepāja)

<i>gudrinieks</i> (:gudrs 'protingas')	<i>laucinieks</i> (:lauki 'kaimas')
<i>māksliniece</i> (:māksla 'menas')	<i>īpašnieks</i> (:īpašums 'nuosavybē')
<i>pētnieks</i> (:pētīt 'tyrinēti')	<i>krāpniece</i> (:krāpt 'apgauti')
<i>skolnieks</i> (:skola 'mokykla')	<i>rīdzinieks</i> (:Rīga)
<i>slimnieks</i> (:slims 'sergantis')	<i>svešinieks</i> (:svešs 'svetimas')
<i>strādnieks</i> (:strādāt 'dirbt')	<i>valdnieks</i> (:valdīt 'valdyti')
<i>zinātnieks</i> (:zinātne 'mokslas')	<i>saimniece</i> (:saime 'šeimyna')
<i>bezdarbniece</i> (:bezdarbs 'nedarbas')	<i>mednieks</i> (:medīt 'medžioti')
<i>jautrībnieks</i> (:jautrība 'linksmybē')	<i>laivinieks</i> (:laiva 'valtis')
<i>upmalnieks</i> (:upmala 'paupys')	<i>bundzinieks</i> (:bungas 'būgnas')
<i>tirdziniece</i> (:tirgus 'turgus')	
<i>vidusskolnieks</i> (:vidusskola 'vidurinē mokykla')	

Atsargiai! Kita reikšmė!

virsnieks 'karininkas'
viršininkas 'priekšnieks'

mākslinieks 'menininkas'
mokslininkas 'zinātnieks'

vietnieks 'pavadootojas'
vietininkas 1. 'vietvaldis'; 2. 'lokatīvs'

strēlnieks 'šaulys'
strēlininkas 'loka šāvējs'

Isidėmėkite!

Kai kurių vedinių leksinė reikšmė skiriasi nuo darybinės, plg.:

ābecnieks (:ābece 'abėcėlė') 'pradinukas'
abinieks (:abi 'abu') 'amfibija' (*gyvūnas*)
atslėdznieks (:atslēga 'raktas') 'šaltkalvis'
bruņinieks (:bruņas 'šarvai') 'riteris'
dubultnieks (:dubults 'dvigubas') 'antrininkas'
ienaidnieks (:ienaidis 'neapykanta') 'priešas'
kājnieks (:kāja 'koja') 'pėstininkas'
lielinieks (:liels 'didelis') 'bolševikas'
priekšnieks (:priekša 'priekis') 'viršininkas'
vēstnieks (:vēstīt 'pranešti') 'ambasadorius'
zemnieks (:zeme 'žemė') 'valstietis'

48. Ką reiškia šie daiktų ir abstraktų pavadinimai?

bagāžnieks (:bagāža), *burinieks* (:bura 'burė'), *vienskaitlinieks* (:vien-skaitlis 'vienaskaita'), *daudzskaitlinieks* (:daudzskaitlis 'daugiskaita')

49. Apibūdinkite priesagos *-(i)nieks, -(i)niece* vedinių darybą

50. Sudarykite gyvūnų jauniklių pavadinimus su priesaga *-ėns*

zvirbulis	lapsa
kuce (<i>kalė</i>)	vālodze
lācis	bezelīga
vilce	stirna
alnis (<i>briedis</i>)	briedis (<i>elnias</i>)
pele	vārna

Bet: *žurka* - *žurkulėns*, *varde* - *vardulėns*

51. Ką reiškia šie vietų ir kitų realiųjų pavadinimai? Neaiškius atvejus pasitikslinkite žodyne

a) <i>slimnīca</i> (:slimnieks 'ligonis')	<i>darbnīca</i> (:darbs 'darbas')
<i>vasarnīca</i> (:vasara)	<i>siltumnīca</i> (:siltums 'šiluma')
<i>tējnīca</i> (:tēja 'arbata')	<i>maiznīca</i> (:maize 'duona')
<i>viesnīca</i> (:viesis 'svečias')	<i>vārdnīca</i> (:vārds 'žodis')
<i>ķieģelnīca</i> (:ķieģelis 'plyta')	<i>olnīca</i> (:ola 'kiaušinis')
<i>sālnīca</i> (:sāls 'druska')	<i>dziednīca</i> (:dziedēt** 'gydyti')
<i>kafejnīca</i> (:kafeja* 'kava')	<i>ēdnīca</i> (:ēd** 'valgo')
b) <i>noliktava</i> (:nolikt 'padėti')	<i>tirgotava</i> (:tirgot 'prekiauti')
<i>mazgātava</i> (:mazgāt)	<i>frizētava</i> (:frizēt 'šukuoti')
<i>tīrītava</i> (:tīrīt 'valyti')	<i>peldētava</i> (:peldēties 'maudytis')
<i>smēķētava</i> (:smēķēt 'rūkyti')	<i>locītava</i> (:locīt 'lankstyti')
<i>šķīstītava</i> (:šķīstīt 'skaistinti')	<i>slidotava</i> (:slidot 'čiuožinėti')
<i>vārītava</i> (:vārīt 'virti')***	<i>lasītava</i> (:lasīt 'skaityti')
c) <i>spiestuve</i> (:spiest 'spausti')	<i>izgāztuve</i> (:izgāzt 'išpilti, išversti')
<i>krātuve</i> (:krāt 'kaupiti, rinkti')	<i>ceptuve</i> (:cept 'kepti')
<i>ēstuve</i> (:ēst 'valgyti')	<i>pārbrauktuve</i> (:pārbraukt 'perva-
žiuoti')
<i>raktuve</i> (:rakt 'kasti')	<i>dzertuve</i> (:dzert 'gerti')
<i>pārceltuve</i> (:pārcelt 'perkelti')	

* Žodis *kafeja*, *kapeja* vartotas XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Dabar-
tinėje latvių kalboje vartojamas žodis *kafija*.

** Priesagos *-nīca* vediniai iš veiksmažodžių itin reti.

*** Žodis *vārītava* reiškia daryklą, (alaus ir pan.) viryklą. Virtuvei reikšti
latviai vartoja skolinį iš lietuvių kalbos *virtuve*.

Atsargiai! Kita reikšmė!

ceptuve 'kepykla'
keptuvė 'panna'

dzertuve 'svaigalų parduotuvė; baras'
gertuvė 'blaškė, tvertne'

52. Išverskite į latvių kalbą veiksmų pavadinimus, vartodami priešagą -šana (sangražinė forma -šanās)

a) bėgimas (<i>skriet</i>) <u>skriešana</u>	žiūrėjimas (<i>skatīties</i>)
galvojimas (<i>domāt</i>)	plovimas (<i>mazgāt</i>)
ėjimas (<i>iet</i>)	tylėjimas (<i>klusēt</i>)
mylėjimas (<i>mīlēt</i>)	sėdėjimas (<i>sēdēt</i>)
juokimasis (<i>smieties</i>)	kalbėjimas (<i>runāt</i>)
miegojimas (<i>gulēt</i>)	rašymas (<i>rakstīt</i>)
tvarkymas (<i>kārtot</i>)	važiavimas (<i>braukt</i>)
gyvenimas (<i>dzīvot</i>)	dainavimas (<i>dziedāt</i>)
gėrimas (<i>dzert</i>)	siuvinimas (<i>šūt</i>)

Atsižvelkite į sš, zš asimiliaciją: *prast* - *pras* + *šana* = *prašana*

b) valgymas (<i>ēst</i>)	metimas (<i>mest</i>)
stūmimas (<i>grūst</i>)	laužimas (<i>lauzt</i>)
nešimas (<i>nest</i>)	sukimas (<i>griezt</i>)

53. Išverskite

a) 1. Tylėjimas – auksas, kalbėjimas – sidabras. 2. Gulėjimas ligoninėje jam jau įgriso (*apņikt*). 3. Su tokiu važiavimu toli nenuvažiuosi. 4. Dainavimo pamokoje (*stunda*) buvo ne tik muzikos (*mūzika*) mokytoja, bet ir mokyklos direktorius. 5. Kavinėje sutikome lietuvių poetę, du latvių rašytojus ir vertėją (*tulkot*). 6. Elniukui nepatiko gyvenimas zoologijos sode (*zoodārzs*).

b) 1. Te ir įsta velna būšana. 2. Starp viņiem bieži rodas nesapraššanās. 3. Enciklopēdiskas zināšanas vienmēr ir liela vērtība.

54. Ką galėtų reikšti šie žodžiai?

<i>paņēmiens</i> (:paņēma 'paēmė')	<i>centieni</i> (:centās 'stengėsi')
<i>skatiens</i> (:skats 'vaizdas')	<i>ēdiens</i> (:ēda 'valgė')
<i>kliedziens</i> (:kliedza 'rėkė')	<i>dzēriens</i> (:dzēra 'gērė')

55. Įrašykite pamatinius žodžius. Jais gali būti įvairios kalbos dalys

- a) ėpařība (:ėpařs) *ypatybė*
pacietība (:pacietu) *kantrumas*
labība (:.....) *javai*
draudzība (:.....) *draugystė*
dažādība (:.....) *įvairovė*
kādība (:.....) *kokybė*
slimība (:.....) *liga*
brālība (:.....) *brolybė*
gudrība (:.....) *iřmintis*
parādība (:.....) *reiřkinys*
attīstība (:.....) *vystymasis*
bagātība (:.....) *turtas*
- atturība (:.....) *santūrumas*
vienība (:.....) *vienetas; vienybė*
muļķība (:.....) *kvailystė*
darbība (:.....) *veikla*
jaunība (:.....) *jaunystė*
bėrnība (:.....) *vaikystė*
mūžība (:mūžs) *amžinybė*
patiesība (:.....) *teisybė*
tīrība (:.....) *řvara*
bezglība (:.....) *begalybė*
rupjība (:rupjš) *řiukřtybė*
nabadzība (:.....) *skurdas*
- b) vēstniecība (:vēstnieks) *ambasada*
grāmatvedība (:.....) *buhalterija*
valodniecība (:.....) *kalbotyra*
starpniecība (:.....) *tarpininkavimas*
rūpniecība (:.....) *pramonė*
celtniecība (:.....) *statyba*
cilvēcība (:.....) *žmoniřkumas*
- c) mīlestība (:.....)* *meilė*
labestība (:.....) *gerumas*
sazvērestība (:.....) *sąmokslas*
burvestība (:.....) *burtai, kerai*
pretestība (:.....) *prieřinimasis; varža*
- žēlastība (:.....)* *gailestis*
pārestība (:.....) *skriauda*
- d) elektrība *elektra*

* Žodžiai *mīlestība* ir *žēlastība* iš tikrųjų yra vedinai iš dabar jau nebevarojamų atitinkamų slavizmų (plg. rus. *милость, жалость*). Kitus *c* pogrupio žodžius reikia traktuoti jau kaip priesagų *-estība, -astība* vedinius, pradžioje atsiradusius pagal jau minėtų vedinių analogiją.

Žodis *elektrība* gali būti skaidomas tik morfemiškai, nes darybiniu požiūriu jo pamatinis žodis **elektra* tėra tik potencialus; plg. dar kitus tos sememos darinius *elektrisks, elektrišks, elektrizėt* ir kt.

Atsižvelkit į g, k virtimą dz, c prieš i: *draugs - draudzība, nieks - niecība*.

Vedant daiktavardžius iš priesaginių veiksmažodžių, pastarųjų priesaga atmetama, plg.: *rīkot - rīcība*.

Atsargiai! Kita reikšmė!

būtība 'esmė'
būtybė 'būtne'

biedrība 'draugija; 'bendrovė'
bendrybė 'kopība'

valdība 'vyriausybė'
valdyba 'valde'

56. Įrašykite priesagos -(j)ums vedinį (j įterpti hiato atvejų)

a) jautāt (*klausti*) jautājums 'klausimas'

lūgt (*prašyti*) 'prašymas'

uzbrukt (*pulti*) 'puolimas'

labs (*geras*) 'nauda'

kluss (*tylus*) 'tyla'

mazāk (*mažiau*) 'mažuma'

vairāk (*daugiau*) 'dauguma'

nosaukt (*pavadinti*) 'pavadinimas'

notikt (*atsitikti, įvykti*) 'įvykis'

lidot (*skristi*) 'skrydis'

auda (*audė*) 'audinys'

šaurš (*siauras*) 'siaurumas; 'sąsiauris'

tīrs (*švarus; grynas*) 'švarumas; 'ariamas laukas'

zaudēt (*netekti; pralaimėti*) 'netektis'; 'pralaimėjimas'

pieāvāt (*pasiūlyti*) 'pasiūlymas'

b) sakīns (:teikt 'sakyti')

nevīltis (:īzmist 'kristi į nevīltį')

īšnykīmas (:zuda 'īšnyko')

uogīenē (:īevārīt 'īšvīrti')

īmonē (:uzņēma 'priēmē')

pasīdīdžīavīmas (:lēpns 'īšdidus')

grožīš (:skaīsts 'gražus')

greītīš (:ātrs 'greītās')

storīš (:biezs 'storās')

apkūnūmas (:resns 'apkūnus, storās')

sandēris (:darīt 'daryti')

sutartīš (:līgt 'lygti, derėti')

senatvē (:vecs 'senās')

sunkūmas (:smags 'sunkus')

lēngvūmas (:viegls 'lēngvas')

poreīkīš (:pieprasīt 'pareīkalauti')

kelīonē (:ceļot 'kelīauti')

apribojīmas (:īerobežot 'apriboti')

Isidėmėkite!

labs 'geras'

bet: *labība* 'javai', *labums* 'nauda', *labumi* 'gėrybė', *labestība* 'gerumas'

Kai kurių tarptautinių žodžių baigmenys

57. Dešinėje įrašykite trūkstantą lietuvišką, kairėje – latvišką žodžių porą

a)	universitāte		specialitāte
fakultetas		realybė	
identitetas		aktyvumas	
	mentalitāte		agresivitāte
	paritāte		kvalitāte
imunitetas		kiekybė	
	intensitāte		stabilitāte
b)	humānisms	impresionizmas	
	tūrisms	šovinizmas	
	kapitālisms	nacionalizmas	
komunizmas		anglicizmas	
	entuziasms	marazmas	
sarkazmas			arhaisms
	sirreālisms		ģermānisms
c)	akadēmiķis	fizikas	
politikas			mūziķis
	romantiķe	medikē	
	mehāniķis		elektriķis
d)	scenārijs	morfijus	
	ģēnijs		kritērijs
	nātrijs		kalcijs
	akvārijs	planetarijums	
terarijums		magnis	
prezidijs		morfijus	
e)	miljonārs		režisors
	revolucionārs		pionieris
	inženieris		kavaliēris

f)		rektors		profesors
		diktoriuss		sektors
		redaktoriuss		revizors
g)		buldozers		adapteris
		ēters		fārvaters
		kurjeris		dizaineris
		kanclers		dispečers
		pinčers		dispansers
h)		filozofs		biologē
		filologs		antropologē
		filologē		sociologas
i)		filoloģija		biologija
		sociologija		filosofija
j)		garažas		fiksāža
		bagāža		miražas
		instruktažas		virāža
		ekipažas		masāža
		tiražas		šantažas
		tonnāža		vitražas
		kilometražas		trikotažas
		reportažas		fotomontažas
		manēža		peizažas
		kotedža		koledža

Bet: *personāžs, sakvojāžs, tipāžs*

k)		kovbojs		makaks
		birojs		buržujs
		rallijs		hobijs
		aktieris		aktrise
		hipijs		blūzs
		kase		pase
		džezs		kasieris
		miniatūra		filiāle
		gvarde		koris
		ķīmija		sinode
		kantoris		teātris
		polise		prakse
		adrese		delikatese

Priešdėlių vediniai

8 lentelė. Daiktavardžių priešdėliai

Priešdėlis	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
aiz-	a) vieta už ko nors b) laikas prieš ar po c) kiti abstraktai	<i>aizrobeža, aizsaule aizvėsture, aizmūžs aizdomas, aizdusa</i>	<i>užsienis, anapilis priešistorė, nebūtis įtarimas, dusulys</i>
ap-	a) daiktas aplink	<i>aproce, apkakle</i>	<i>apyrankė, apykaklė</i>
at-	b) vieta aplink a) atgalinis objektas b) pasikartojantis reiškiny c) papildoma ko dalis	<i>apgabals, apvidus atcėlš, atskabarga atvasara, atbalss atvase, atzars</i>	<i>sritis, vietovė kelias atgal, šerpeta bobų vasara, aidas atžala, atšaka</i>
bez-	a) objektas be ko nors b) abstraktas, reiškiantis ko nors trūkumą	<i>bezrocis, bezdibenis bezmiegs, beztiesība</i>	<i>berankis, bedugnė nemiga, beteisiškumas</i>
ie-	a) objektas, įlinkęs į vidų ar esantis viduje	<i>ieleja, ierocis, iemute</i>	<i>slėnis, ginklas, kandiklis</i>
ne-	b) įvairūs abstraktai a) priešinga reikšmė b) perkeltinė ppr. negatyvi reikšmė	<i>ienaidis, iegriba nelaimė, negods necilvēks, nezvērs, nedarbs, nelaikšis</i>	<i>neapykanta, inoris nelaimė, negarbė niekšas, pabaisa, siautėjimas, velionis</i>
no-	a) vieta atokiau b) mažesnę ypatybę turintis objektas ar reiškiny c) sudėtinė ko dalis	<i>nokalne, nomale nokrāsa, nokrēsla, novakare</i>	<i>nuokalnė, pakraštys atspalvis, prietema, pavakarys</i>
pa-	a) vieta ar daiktas po kuo nors b) pavaldus objektas ar abstraktas c) laikas prieš ką nors d) objektas ar abstraktas, turintis netikrą ar silpnesnę ypatybę	<i>pagalde, pasaule, pazeme, pazole pasuga, paveids</i>	<i>pastalė, pasaulis, požemis, puspadis porūšis, atmaina</i>
pār-	a) asmuo ar abstraktas, turintis ypatybės pervirši b) vieta už ko nors	<i>pavasaris, pavakare patēvs, paeglis, pamiers</i>	<i>pavasaris, pavakarė patēvis, kadagys, paliaubos</i>
pie-	a) asmuo ar abstraktas, turintis ypatybės pervirši b) vieta ties kuo nors c) abstraktas, turintis ypatybės dalį	<i>pārcilvēks, pārsvars, pārnova, pārmaksa pārupe, Pārdaugava</i>	<i>antžmogis, persvara, supernova, permoka užupis, Uždauguis</i>
pie-	a) vieta ties kuo nors b) abstraktas, turintis ypatybės dalį	<i>piepilsēta, pierobeža piegarša, pieskaņa</i>	<i>priemiestis, pasienis pieskonis (negeras), niuansas</i>
pirms-	objektas ar abstraktas, turintis ankstesnio laiko ypatybę	<i>pirmskola, pirmsvēsture</i>	<i>pradžios mokykla, priešistorė</i>
pret-	dalykas, nukreiptas prieš pamatinį žodžių pasakytą dalyką	<i>pretinde, pretruna, pretizlūkošana</i>	<i>priešnuodis, prieštara kontržvalgyba</i>
uz-	objektas ant ko nors	<i>uzacs, uzgalis, uzoči</i>	<i>antakis, antgalis, antrankiai</i>
zem-	objektas ar abstraktas po kuo nors	<i>zemūdene, zemsega, zemteksts, zemapziņa</i>	<i>povandeninis laivas, miško paklotė, potekstė, pasqmonė</i>

**58. Įrašykite būdingesnius lietuviškus priešdėlių atitikmenis. Su-
galvokite jiems pavyzdžių**

la.	lie.	Pavyzdžiai
aiž-		
ap-		
at-		
bez-		
ie-		
no-		
pa-		
par-		
pie-		
pirms-		
pret-		
uz-		
zem-		

Atsargiai! Kita reikšmė!

pazeme 'požemis'
pažemė 'virszeme'

ierocis 'ginklas'
įrankis 'instruments'

Galūnių vediniai

9 lentelė. Daiktavardžių galūnių vediniai

Ga- lūnė	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
-a	a) veiksmų pavadinimai b) kiti abstraktai b) daiktų pavadinimai c) asmenų pavadinimai	<i>deja, runa, duna</i> <i>ilgas, beigas, steiga</i> <i>atslėga, sega, krava</i> <i>paziņa, nepraša, žava</i>	<i>šokis, šneka, griausmas</i> <i>ilgesys, pabaiga, skuba</i> <i>raktas, antklodė, kroviny</i> <i>pažįstamas, nemokša, vėpla</i>
-e	a) veiksmų pavadinimai b) kiti abstraktai c) daiktų pavadinimai d) gyvūnų pavadinimai	<i>pārbaude, dzīres</i> <i>kāre, kaite, pūles, slodze</i> <i>spuldze, svilpe</i> <i>grieze, sniedze</i>	<i>patikra, išgertuvės</i> <i>godulys, liga, triūsas, krūvis</i> <i>lemputė, švilpukas</i> <i>griežlė, sniegstartē</i>
-is	a) veiksmų pavadinimai b) asmenų pavadinimai c) įrankių pavadinimai	<i>blīkšķis, zibsnis</i> <i>vecis, melis, bārdainis</i> <i>urbis, slēdzis</i>	<i>trenksmas, žybsnis</i> <i>senis, melagis, barzdočius</i> <i>grāžtas, jungiklis</i>
-s	a) asmenų pavadinimai b) daiktų pavadinimai c) abstraktai	<i>sargs, gans</i> <i>vads, augs, tērps</i> <i>spāids, naids, vāids</i>	<i>sargas, piemuo</i> <i>laidas, augalas, drabužis</i> <i>prievarta, nesantaika,</i> <i>aimana</i>

59. Sugalvokite sakinių su 9 lentelėje nurodytais žodžiais

60. Surašykite atskirai priešdėlių, priesagų ir galūnių vedinius

izeja (:izeju), *sacepums* (:sacept), *pajumte* (:jumts), *uzlējums* (uzlēja), *jauneklis* (:jauns), *sardze* (:sarga), *kopētājs* (:kopēt), *bezvērtība* (:vērtība), *biedrība* (:biedrs), *uzraugs* (:uzrauga), *izpletnis* (:izpletās), *aizkrāsne* (:krāsns), *apvidus* (:vidus), *izlietne* (:izliet), *atvadas* (:atvadās), *atvadīšanās* (:atvadīties), *iecere* (:iecer), *pavēle* (:pavēl), *likums* (:likt), *brālēns* (:brālis), *draudze* (:draugi), *piekalne* (:kalns), *pilsētnieks* (:pilsēta), *mīlulis* (:mīl), *atsauksme* (:atsaukties), *atstarpe* (:starpa), *atriebība* (:atriebt), *izziņa* (:izziņot)

Priešdėlių vediniai	Priesagų vediniai	Galūnių vediniai

Atsargiai! Kita reikšmė!

bauda ‘mėgavimasis’
bauda ‘sods’

lāva ‘pirties plautas’
lova ‘gulta’

gulta ‘lova’
gultas ‘lāža’

Dūriniai

61. Įsigilinkite į dūrinių struktūrą ir reikšmes. Kurių dūrinių struktūra panaši į lietuvių, kurių skiriasi? Kuo skiriasi?

a) saulespuķe ‘saulėgraža’, **vīramāte** ‘anyta’, **tautasdziesma** ‘liaudies daina’, **dziesmusvētki** ‘dainų šventė’, **Ziemassvētki** ‘Kalėdos’, **sievasbrālis** ‘svainis’, **dzīvesvieta** ‘gyvenamoji vieta’, **redzesloks** ‘akiratis’, **lietuslāse** ‘lietaus lašas’, **vaļasprieks** ‘hobis’, **gadalaiki** ‘metų laikai’, **ledusskapis** ‘šaldytuvas’, **kājāmgājējs** ‘pėsčiasis’

b) dzelzceļš ‘geležinkelis’, **ēstgriba** ‘apetitas’, **aunāda** ‘avikailis’, **biezpiens** ‘varškē’, **kopmītne** ‘bendrabutis’, **lielveikals** ‘prekybos centras’, **universālveikals** ‘universalioji parduotuvė’, **rupjmaize** ‘juoda (rupi) duona’, **atpakaļgaita** ‘atbulinē eiga’, **otrdiena** ‘antradienis’, **datortehnika** ‘kompiuterinē tehnika’, **brīvlaiks** ‘laisvalaiks’

c) stiklogrāfija, teātromānija

d) labdaris ‘geradarys’, **badmira** ‘badmira’, **bērzlape** ‘ūmēdē’, **sirdēsti** ‘širdgēla’, **tumšmatis** ‘tamsiaplaukis’, **skaļrunis** ‘garsiakalbis’, **rokturis** ‘rankena’, **saullēkts** ‘saulētekis’.

e) zemkopība ‘žemdirbystē’, **žēlsirdība** ‘gailestingumas’, **dziļdomība** ‘gīliamintiškumas’.

f) lielgabals ‘pabūklas’ (:liels ‘didelis’ + gabals ‘gabalas’), **zobgalis** ‘šaipokas’ (:zobs ‘dantis’ + gals ‘galas’), **Lieldienas** ‘Velykos’ (:liels ‘didelis’ + diena), **saulesbrālis** ‘valkata’, **jāņoga** ‘raudonasis serbentas’ (:Jāņi ‘Joninēs’ + oga).

g) diennakts ‘para’, **dzelzsbetons** ‘gelžbetonis’, **sālsmaize** ‘duona ir druska’, **laiktelpa** ‘laikas ir erdvē’

62. Ar visi komentari teisingi? Pagrīskite arba paneikite aukščiau duotais pavyzdžiais

1. Dūriniai dažniausiai daromi iš žodžių junginio.

1.1. Nuo žodžių junginio dūrinys skiriasi tuo, jog turi vieną kirtį, tuo tarpu junginio yra kirčiuoti abu žodžiai.

1.2. Dūrinio reikšmė paprastai sutampa su žodžių junginio reikšme arba yra jai artima, pvz.,

1.3. tačiau esama išimčių, pvz.,
kai dūrinys kilęs iš frazeologizmo ar metaforinio junginio.

2. Latvių kalboje dūriniai formos požiūriu gali būti dvejopi: sintaksiniai ir sintaksiniai-morfologiniai.

2.1. Sintaksinių dūrinių morfologinis kamienas lieka toks pat, kaip antrojo sando, pvz.,

2.2. Pirmasis sandas gali išlaikyti galūnę arba jos neišlaikyti, pvz.,
.....

2.3. Sintaksinių-morfologinių dūrinių kamienas skiriasi nuo antrojo sando ir turi galūnes *-a*, *-e*, *-is*, pvz.,

2.4. Dalies sintaksinių-morfologinių dūrinių daryboje dalyvauja ir priešaga *-ība*, pvz.,

3. Latvių kalbos dūrinių jungtimi (interfiksui) eina:

3.1. balsiai (*i*)*a*, *ā*, *ē*, *ī*, *ū*, pvz.,;

3.2. pirmojo sando galūnė, kuri, linksniuojant dūrinių, nekinta.*

3.3. Retais atvejais jungtimi eina balsis *o* [o], pvz.,;

3.4. Dalis dūrinių interfikso neturi (plg. 2.2.).

4. Sandų reikšmės požiūriu daugelis dūrinių yra determinatyviniai, t. y. vienas sandas apibrėžia kitą. Kopuliatyvinių dūrinių, kur abu sandai yra lygiaverčiai, pvz.,, esama nedaug.

63. Ką reiškia šie dūriniai?

a) bērnudārzs

datorspēle (*dators* 'kompiuteris', *spēle* 'žaidimas')

degviela (*viela* 'medžiaga')

desmaize (*desa* 'dešra', *maize* 'duona')

galvaspilsēta (*pilsēta* 'miestas')

garastāvoklis (*gars* 'dvasia', *stāvoklis* 'būklė')

gliemežvāks (*gliemezis* 'sraigė', *vāks* 'dangtis')

godavārds (*gods* 'garbė')

guļamistaba (*istaba* 'kambarys')

ievadvārdi (*ievads* 'įvadas')

istabmeita

Īsziņa (*īss* 'trumpas')

jūrmala (*mala* 'pakraštys')

karavīrs

kopmītne (*kopējs* 'bendras', *mītne* 'būstas')

krājbanka (*krāja* 'rinko, taupė')

krustceļš (*krusts* 'kryžius')

lidmašīna (*lidot* 'skristi')

ložmetējs (*lode* 'kulka')

mazākumtautība (*mazākums* 'mažuma')

mēnessgaisma (*mēness* 'mėnulis', *gaisma* 'šviesa')

naksmītne (*mītne* 'būstas')

naudaszīme (*nauda* 'pinigai')

pirmizrāde (*izrāde* 'spektaklis')

pirmvaloda

rotkalis (*rota* 'papuošalas')

rudzupuķe

* Išimti sudaro dūriniai su įvardžiuotiniu būdvardiniu sandu, pvz., *vecāis-tēvs* 'senelis', *vecāmāte* 'senelė'. Linksniuojant juos, kinta ir interfiksas: *vecātē-va*, *vecāsmātes*, *vecotēvu*, *vecomāti* ir t.t.

siermaize (*siers* 'sūris')
 sievasmāte (*sieva* 'žmona')
 strūklaka (*strūkla* 'čiurkšlė', *aka* 'šulinys')
 sviestmaize
 sudrablegle (*sudrabs* 'sidabras')
 šujmašīna (*šuju* 'siuvu')
 tīrumpele (*tīrums* 'dirva')
 trīssoļlēcšana (*trīs* 'trys', *solis* 'žingsnis', *lēkšana* 'šokimas')

b) ūdenskritums

uzņēmējdarbība (*uzņēmējs* 'verslininkas', *darbība* 'veikla')

c) vilkābele

vīnoga

zvērāda

žņaudzējčūska (*žņaudzējs* 'smaugikas', *čūska* 'gyvatė')

žogmale (*žogs* 'tvora', *mala* 'pakraštys')

64. Išskaidykite darybiškai

apakšgrupa (*apakša* 'apačia' + *grupa* 'grupė') 'pogrupis'
 ārzemes 'užsienis'
 caurvējš 'skersvējis'
 iekšpuse 'vidinė pusė, vidus'
 līdzskanis 'priebalsis'
 pakalķāja 'užpakalinė koja'
 patskanis 'balsis'
 priekšistaba 'prieškambaris'
 starpslānis 'tarpsluoksnis'
 virspuse 'viršutinė pusė, išorė'

Ar žinoite, kad...

...latvių kalbininkai nesutaria, kuo laikyti darybines morfemas *apakš-*, *ār-*, *caur-*, *iekš-*, *līdz-*, *pakaļ-*, *priekš-*, *starp-*, *virš-* – priešdėliais ar dūrinių sandais? Bendrinės latvių kalbos gramatikoje jos vadinamos pus priešdėliais (*puspriedėkliai*) (Mllvg I, 84, 190-196).
 ...latvių kalbotyroje priimta manyti, jog tais atvejais, kada vedinys turi skirtingą galūnę nei pamatinis žodis, jis, vedinys, laikomas ir galūnės vediniu. Pavyzdžiui, vediniai *aproce* (:roka), *apkakle* (:kakls) skiriami tiek priešdėlio *ap-*, tiek galūnės *-e* vediniams (Kalme 2002, 65, 79). Kaip darybinės morfemos, galūnės skiriamos ir sintaksinių-morfologinių dūrinių daryboje (Kalme 2002, 82).

65. Kuo skiriasi šie dariniai? Išskaidykite darybiškai

įsziņa ‘žinutė’	piedzziņa ‘pavara’	smildzziņa ‘smilgelė’
izziņa ‘pažyma’	virsmizziņa ‘antodis’	papildzziņas ‘papildomos žinios’

66. Parinkite tinkamą antrąjį sandą ir sudarykite dūrinį. Įrašykite juos šalia žemiau nurodytų jų reikšmių

lietus-	-kājis	zem-	-āzis
sirds-	-pilsēta	pasažier-	-jūtība
saules-	-kopšana	kodol-	-aktieris
krūš-	-kurvis	līdz-	-teksts
galvas-	-zāģis	sveš-	-roze
skaistum-	-vedis	grēk-	-turis
ēdam-	-sēta	kino-	-bikses
brīnum-	-brilles	uguns-	-blāzma
astoņ-	-klājība	ūdens-	-kāposts
grāmat-	-sargs	ziemeļ-	-reakcija
elektro-	-karote	puķ-	-valoda
kap-	-daris	zeķ-	-grēks
lab-	-apziņa	krūš-	-vilciens

Dūrinų reikšmės

aštuonkojis	atpirkimo ožys
buhalteris	branduolinė reakcija
elektrinis pjūklas	gaissras
gerovė	keleivinis traukinys
grožio priežiūra	kino aktorius
kapinės	liemenėlė
krūtinės ląsta	pėdkelnės
saulės akiniai	potekstė
sąžinė	šiaurės pašvaistė
skėtis	užsienio kalba
sostinė	užuojauta
stebukladarys	vandens lelija
valgomasis šaukštas	žiedinis kopūstas

BŪDVARDIS (*Īpašības vārds / Adjektīvs*)

Linksniavimo pavyzdžiai

Vienskaitlis		Daudzskaitlis	
jauns darbs	skaista diena	jauni darbi	skaistas dienas
jauna darba	skaistas dienas	jaunu darbu	skaistu dienu
jaunam darbam	skaistai dienai	jauniem darbiem	skaistām dienām
jaunu darbu	skaistu dienu	jaunus darbus	skaistas dienas
ar jaunu darbu	ar skaistu dienu	ar jauniem darbiem	ar skaistām dienām
jaunā darbā	skaistā dienā	jaunos darbos	skaistās dienās

67. Išbraukite klaidingus teiginius

Latvių kalbos būdvardis turi 6 linksniuotes.

Latvių kalbos būdvardis turi 2 linksniuotes.

Latvių kalbos būdvardis neturi linksniuočių.

Būdvardžio linksniavimas beveik nesiskiria nuo daiktavardžio.

Būdvardžio linksniavimas niekuo nesiskiria nuo daiktavardžio.

Vyriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami kaip I linksniuotės daiktavardžiai.

Moteriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami kaip IV linksniuotės daiktavardžiai.

Latvių kalboje nelikę negimininių būdvardžio formų, atitinkančių lietuvių *balta, aišku, gražu, įdomu*. Tokia reikšmė vartojamos vyriškosios giminės formos arba prieveiksmiai, pvz., *vai tev ir skaidrs?* ‘ar tau aišku?’; *man bija ļoti interesanti* ‘man buvo labai įdomu’.

Isidėmėkite!

žalias - žalš,

šlapias - slapjš,

liūdnas - skumjš, apvalus - apajš

žalia - zaļa

šlapia - slapja

liūdna - skumja apvali - apaļa

Galūnė -š yra tokia pati, kaip ir daiktavardžių *vėjš, ceļš, kumeļš, bērziņš*.

Jā turi tik vienaskaitos vardininkas; kitų linksnių galūnės dedamos prie kamieno, bet ne prie vardininko galūnės. Taigi *zaļi* (ne **zaļši!*) *koki, slapju* (ne **slapjšu!*) *rudeni, skumjam* (ne **skumjšam!*) *draugam*.

68. Išlinksniuokite žodžiu

zaļa zāle, tumša nakts, labs viesis, zilas acis, stiprs lietus, dziļš ūdens

Ļvordžiuotiniai būdvardžiai

Vienskaitlis

jaunais darbs	skaistā diena
jaunā darba	skaistās dienas
jaunajam darbam	skaistajai dienai
jauno darbu	skaisto dienu
ar jauno darbu	ar skaisto dienu
jaunajā darbā	skaistajā dienā

Daudzskaitlis

jaunie darbi	skaistās dienas
jauno darbu	skaisto dienu
jaunajiem darbiem	skaistajām dienām
jaunos darbus	skaistās dienas
ar jaunajiem darbiem	ar skaistajām dienām
jaunos darbos	skaistajās dienās

69. Išverskite

a) be karšto vandens, didelė banga,
 už geltonų užuolaidų, senus ažuolus,
, mėlyname danguje, tamsaus žalio
 miško, tolimam ir brangiam svečiui
, baltame popieriuje, tuščioje
 gatvėje, pas gerus draugus, apie
 įdomų darbą, linksmam pokalbiui,
, prie mažos kavinės, švel-
 niomis rankomis

b) gerieji žmonės, mano naujasis butas,
, plačioji upė, už žaliųjų pievų,
, prie senosios pilies, ant aukšto-
 jo piliakalnio, senuosius raštus,
 sunkųjį kontrolinį darbą

Žodžiai vertimui

geltonas - dzeltens	linksmas - jautrs
uzuolaida - aizkars	pokalbis - saruna
mėlynas - zils	švelnus - maigs
dangus - debesis	žmonės - ļaudis (vyr. gim.)
popierius - papīrs	piliakalnis - pilskalns
tuščias - tukšs	raštas - raksts
gatvė - iela	sunkus - grūts
įdomus - interesants	kontrolinis darbas - kontroldarbs

Atsargiai! Kita reikšmė!

<i>melns</i> 'juodas'	<i>jods</i> 'nelabasis'	<i>sūrs</i> 'kartus'	<i>rūgts</i> 'kartus'
<i>mėlynas</i> 'zils'	<i>juodas</i> 'melns'	<i>sūrus</i> 'sālš'	<i>rūgštus</i> 'skābs'

riebīgs 'bjaurus, šlykštus'
riebus 'trekns'

ļauts 'piktas, blogas'
ļiaunas 'lokans, slaidis, ļengans'

zils 'mēlynas'
žilas 'sirms'

jautrs 'linksmaš'
jautrus 'jutīgs'

smags 'sunkus' (*apie svori*)
smagus 'jautrs, līkšms'

skaists 'gražus'
skaistus 'spilgts'; 'godīgs, nevainīgs'

skaidrs 'aišķus'
skaidrus 'caurspīdīgs'

brangs 'vešlus, īmitēs; turtingas'
brangus 'dārgs'

Isidēmēkite!

augsts 'aukštās'
auksts 'šaltas'

labs 'geras'
ļoti labs 'ļabai geras'

70. Išverskite

aukšto bokšto (*tornis*)
aukšti kalnai
aukštuose pastatuose (*ēka*)
šaltą alų
šaltame vandenyje
šaltomis rankomis

71. Palyginkite pažyminių tvarką

zaļa pilsētas zona
zaļā pilsētas zona
pilsētas zaļā zona

vecas Kauņas koka ēkas
Kauņas vecās koka ēkas

jauns dizainera daiļdarbs
jaunais dizainera daiļdarbs
dizainera jaunais daiļdarbs

melns Rīgas balzāms
melnaš Rīgas balzāms
Rīgas melnaš balzāms

skaista upes ieļeļa
skaistā upes ieļeļa
upes skaistā ieļeļa

interesanta zinātnieces hipotēze
interesantā zinātnieces hipotēze
zinātnieces interesantā hipotēze

72. Išbraukite neteisingus komentarus

1. Neįvardžiuotinis būdvardis gali būti tik prieš kilmininkinį pažyminį, bet ne po jo.
2. Neįvardžiuotinis būdvardis gali būti ir prieš kilmininkinį pažyminį, ir po jo.
3. Įvardžiuotinis būdvardis gali būti ir prieš kilmininkinį pažyminį, ir po jo.
4. Jei būdvardis vartojamas po kilmininkinio pažyminio, jis būtinai turi būti įvardžiuotinis.
5. Įvardžiuotinis būdvardis vartojamas tik po kilmininkinio pažyminio.

Būdvardžių laipsniavimas

Laipsniuojami kokybiniai būdvardžiai, reiškiantys kintamą ypatybę. Aukštesniojo laipsnio būdvardžiai daromi su priesaga **-āk-**. Ji vartojama ir aukštesniojo laipsniorieveiksmiams sudaryti, plg.: *labs* ‘geras’, *labāks* ‘geresnis’, *labāk* ‘geriau’.

73. Išverskite

baltesnis <u>baltāks</u>	 tūrāks	žalesnė
..... prātīgāks	juodesnė	 labāks
..... bagātāka	 skaistāks	aukštesnis

vis- – aukščiausiojo laipsnio formos priešdėlis. Dedamas prie aukštesniojo laipsnio formos. Paprastai vartojama įvardžiuotinė forma: *gudrāks* ‘protingesnis’, *visgudrākais* ‘protingiausias’, *skaistāka* ‘gražesnė’, *visskaistākā* ‘gražiausia’. Atitinkamai sudaromi ir aukščiausiojo laipsniorieveiksmiai: *visīsāk* ‘trumpiausiai’, *visskaistāk* ‘gražiausiai’.

Isidėmėkite!

Priešdėlis *vis-* niekada nekirčiuojamas!

74. Išverskite

a) balčiausias <u>visbaltākais</u>	vistūrākais
žaliausia	visprātīgākais
juodžiausia	vislabākais
vissliktākais	kvailiausias

b) 1. Man šeit ir tik labi! 2. Vistrakākais ir tas, ka es līdz šim nerunāju latviski. 3. Skaidrs, ka laiks jau neuzlabosies. 4. Labāk jau es nebūtu tā runājis. 5. Tas ir diezgan labs piedāvājums, taču vislabākais būtu atteikties no šīs idejas vispār. 6. Nu vai tad tas nav skaisti? 7. Kur tu vēl dabūsi vērtīgāku grāmatu par šo? 8. Tas nav slikti. 9. Vai tu tiešām nezināji, ka Latvija ir lielāka par Dāniju, Beļģiju un Nīderlandi?

Žodžiai vertimui

tīrs - švarus

šeit - čia

traks - kvailas

laiks - oras

uzlaboties - pasitaisyti

diezgan - gana

piedāvājums - pasiūlymas

atteikties - atsisakyti

vispār - apskritai

dabūt - gauti

slikti - blogas

tiešām - tikrai, iš tiesų

Aukštesniojo laipsnio vartosena

Aukštesnysis laipsnis (jo īvardžiuotinė forma) gali turēti ir aukščiausiojo laipsnio reikšmē, plg.: *tas ir jaukākais laiks šajā rudenī*. Tokiā reikšmē aukštesniojo laipsnio forma īgyja, kai su ja vartojamas īvardis *pats, pati*, plg.: *pats labākais, pati īstākā*.

Sakiniuose aukštesniojo laipsnio būdvardžiai vartojami dviejose konstrukcijose: su *nekā* (neiginiuose su *kā*) ir su *par*, pvz.:

Viļņa ir mazāka nekā Rīga

Rīga nav mazāka kā Viļņa

Viļņa ir mazāka par Rīgu

Rīga nav mazāka par Viļņu

75. Išverskite

Mano brolis jaunesnis už mane

Mano brolis jaunesnis negu aš

Aš nesu jaunesnis už savo broli

Ši knyga yra įdomesnė nei ta

Ši knyga yra įdomesnė už tą

Šiandien oras geresnis nei vakar

Šiandien oras nebus blogesnis nei vakar

Santykiniai būdvardžiai

Santykiniai būdvardžiai dėl savo semantikos nelaipsniuojami, nors tam tikrais atvejais ypatingas gradacija įmanoma, plg.: *pats pėdējais apmeklētājs* ‘paskutinis lankytojas’, *pats galvenais notikums* ‘svarbiausias įvykis’, *vispējējā brīdī* ‘pačią paskutinę akimirką’.

Būdvardžių daryba

Priesagų ir priešdėlių vediniai

10 lentelė. Priesagų vediniai

Priesaga	Pamatinio žodžio kategorija	Vediniai	Leksinė reikšmė
-ains	daiktavardis (<i>gen. pl.</i>)	<i>sulains, smilšains, stūrainis, pasakains, osains, zemjains</i>	<i>sultingas, smėlėtas, kampuotas pasakiškas, qšotas, žemėtas</i>
-ans	veiksmažodis būdvardis	<i>alkans, drupans, plakans valgans</i>	<i>godus, trupus, plokščias drėgnas</i>
-ąds	įvardis skaitvardis būdvardis	<i>visąds, savąds, dažąds, citąds vienąds, otrąds, trejąds sveąds</i>	<i>visoks, keistas, įvairus, kitoks vienodas, atvirkščias, trejopas neįprastas</i>
-ens	būdvardis daiktavardis veiksmažodis	<i>skābens, dižens varens, galvenais drupens</i>	<i>rūgštokas, didis galingas, pagrindinis trupus</i>
-(n)ėjs	prieveiksmis būdvardis daiktavardis įvardis skaitvardis	<i>tagadėjs, valėjs, virsėjs smagnėjs, tuvėjs vietėjs, dalėjs, galėjs mūsėjs, jūsėjs, savėjs pirmėjs, otrėjs, trešėjs</i>	<i>dabartinis, atviras, viršutinis sunkiasvoris, artimasis vietinis, dalinis, krašutinis mūsiškis, jūsiškis, saviškis pirminis, antrinis, tretinis</i>
-gans	būdvardis	<i>brūngans, melngans, žalgans</i>	<i>rusvas, juosvas, žalsvas</i>
-(t)inš	būdvardis	<i>mazinš</i>	<i>mažytis</i>
-isks	daiktavardis būdvardis veiksmažodis	<i>lietuviškas, vāciskis, cilyēciskis seniskis būtiškas</i>	<i>lietuviškas, vokiškas, žmogiškas senoviškas esminis</i>
-išks	daiktavardis įvardis	<i>lietiišks, sievišks sevišks</i>	<i>dalykiškas, moteriškas ypatingas</i>
-īgs	daiktavardis būdvardis veiksmažodis prieveiksmis skaitvardis	<i>naudīgs, sirsnīgs, iespaidīgs bagātīgs, nabadzīgs, veselīgs pacietīgs, uzmanīgs, turīgs vienaldzīgs, vispārīgs, kopīgs vienīgs</i>	<i>pinīgingas, nuoširdus, išpūdingas turtingas, vargšas, sveikas kantrus, atidus, pasitūrintis abejingas, visuotinis, bendras vienintelis</i>
-īns	būdvardis	<i>agrīns, vēlīns, tālīns</i>	<i>anksyvas, vėlyvas, tolimas</i>
-ots	daiktavardis (<i>gen. pl.</i>)	<i>akmenots, skujots, zvaigžņots, asiņots</i>	<i>akmenuotas, spygliuotas, žvaigždėtas, kraujuotas</i>

11 lentelė. Priešdėlių vediniai

Priešdėlis	Darybinė reikšmė	Vediniai	Leksinė reikšmė
at-	mažesnė ypatybė	<i>attāls</i>	<i>atokus</i>
bez-	ypatybės trūkumas	<i>bežrūpīgs, bezlapains</i>	<i>nerūpestingas, belapis</i>
ie-	mažesnė ypatybė	<i>ieapaļš, iedzeltens</i>	<i>apvalainas, gelsvas</i>
ne-	ypatybės trūkumas	<i>nelīdzens, neliels</i>	<i>nelygus, nedidelis</i>
pa-	mažesnė ypatybė	<i>paliels, parūģts, patumšs</i>	<i>didokas, kartokas, tamsokas</i>
pār-	ypatybės perteklius	<i>pārcilvēciskis, pārgrūts</i>	<i>nežmoniškas, per sunkus</i>

Priesagų ir priešdėlių sinonimija

Dariausios yra priesagos *-ains*, *-isks*, *-īgs* ir *-ots*. Dalis jų vedinių vartojami sinonimiškai dažniausiai be aiškesnio reikšmės skirtumo. Tokias sinonimų poras turi kai kurie priesagų:

a) *-ains* ir *-ots* vediniai, pvz., *cimdains* ir *cimdots* (:cimds ‘pirštinė’), *puķains* ir *puķots* (:puķe ‘gėlė’), *zvaigžņains* ir *zvaigžņots*; beveik visi šių priesagų vediniai reiškia paviršiaus ypatybę (bet: *sulains* ir *sulīgs* ‘sultingas’).

b) *-ējs* ir *-īgs* vediniai, pvz., *galējs* ir *galīgs*, *kopējs* ir *kopīgs*, *vispārējs* ir *vispārīgs*;

c) *-īgs* ir *-isks* vediniai, pvz., *tikumīgs* ir *tikumisks* ‘dorovingas, doroviškas’, *radniecīgs* ir *radniecisks* ‘giminingas, giminiškas’, *dabīgs* ir *dabisks* ‘natūralus’.

Dalies tokių vedinių reikšmės vis dėlto skiriasi, nors ir nežymiai, pvz., *cilvēcīgs* ‘žmoniškas, humaniškas’ ir *cilvēcisks* ‘žmogiškas, būdingas žmogui’. Kitų semantikos niuansus gali lemti vartojimo tradicija. Pavyzdžiui, būdvardis *galīgs* dažniau vartojamas su abstraktais: *galīgs izmisums* ‘visiška neviltis’, *galīga uzvara* ‘absoliuti pergalė’, o *galējs* – su konkrečių realių pavadinimais: *galējs kreisais* ‘kraštutinis kairysis’, *galējie ziemeļi* ‘tolimoji šiaurė’.

Priešdėlių vedinių sinonimiją iš dalies mažina skirtingas formantų produktyvumas. Produktiviausi yra priešdėliai *bez-*, *ne-* ir *pa-*.

76. Sudarykite būdvardžius su priesaga *-īgs*, *-īga* iš šių žodžių. Ką reiškia šie būdvardžiai?

Atsižvelkit į *g*, *k* vartimą *dz*, *c* prieš *i*: *draugs* - *draudzīgs*, *cilvēks* - *cilvēcīgs*

saturs (*turinys*)

deg (*dega*).....

izdevās (*pavyko*).....

spēks (*jēga*)

bailes (*baimē*)

prāts (*protas*)

aizdomas (*ītarimas*)

zobgalis (*pašaipūnas*)

apņēmās (*apsiēmē*)

atšķira (*atskyrē*)

kauns (*gēda*)

šausmas (*siaubas*)

sakars (*ryšys*)

spēja (*pajēgumas, geba*)

auglis (*vaisius*).....

muļķis (*kvailys*)

taisns (*tiesus*).....

žēls (*gailus*)

iztur (*īštveria*)

tikums (*dora*)

brālis (*brolis*)

iespāids (*ispūdis*)

joks (*juokas*)

strādā (*dirba*)

gars (*dvasia*)

dusmas (*pyktis*)

jēga (*prasmē*)

sula (*sultys*)

Isidėmėkite!

sirsnīgs 'nuoširdus', *sirdīgs* 'įširdęs, įtūžęs'

bet: *labsirdīgs* 'geraširdis', *cėlsirdīgs* 'kilniaširdis'. Nepaisant to, latviškai sveikinti (*apsveikt*) reikia *sirsnīgi* 'nuoširdžiai', ne *sirdīgi* 'piktai'.

mākslīgs 'dirbtinis, nenatūralus'
māksliniecisks 'meniškas'

kārtīgs 'tvarkingas; padorus'
kārtējs 'eilinis' (*einantis iš eilės*)

jūtīgs 'jausmingas'
jutīgs 'opus, dirglus, jautrus'

lietisks 'daiktiškas'
lietišks 'dalykiškas'

pastāvīgs 'pastovus, nuolatinis'
patstāvīgs 'savarankiškas'

galīgs 'visiškas; galutinis'
galējs 'galinis'

77. Išverskite

a) izdevīgs brīdis
nežēlīgs cilvēks
iespaidīga sieviete

bailīgs puika
aizdomīga paka
muļķīga atbilde

b) turiningas pokalbis
baikšti stirna
stipri valstybė

prasmingi žodžiai
darbštiems vyrams
gailiu balsu

78. Sudarykite būdvardžius su priesaga -isks, -iska iš šių žodžių. Ką reiškia šie būdvardžiai?

a) sports
reālists
fakts
lietuvis
latvis
vācu
zvērs
avantūra

vēsture (*istorija*)
azarts
patriots
cilindrs
diplomāts
Venera
tiesa (*teisė*)
suns (*šuo*)

(Vesdami būdvardį, ignoruokite pamatinio žodžio priesagą ar baigmenį.)

b) astronomija
dogmatika
leksika
simpātija

sabiedrība (*visuomenė*)
matemātika
elektrība
sinoptiķis

Ar pastebėjote, kad...

...daugelis priesagos *-isks* būdvardžių vedami iš tarptautinių žodžių?
...priesagos *-isks* būdvardžiai atitinka lietuviškuosius būdvardžius su priesaga *-iškas* arba *-inis*?

Isidėmėkite!

dabisks (:daba 'gamta; prigimtis') 'natūralus'

naturālistisks 'natūralistinis, natūralistiškas'

mutisks (:mute 'burna') 'žodinis'

būtisks (:būtība 'esmė') 'esminis'

tiesisks (:tiesa 'teisė') 'teisinis, teisiškas'

**79. Sudarykite būdvardžius su priesaga *-ains*, *-aina* iš šių žodžių.
Ką reiškia šie būdvardžiai?**

a) pinkas (*gaurai*)
asaka
krėsla (*prieblanda*)
lapa (*lapas*)
strīpa (*dryžis*)
migla
sviedri (*prakaitas*)
grauds (*grūdas*)
sniegs
puķe (*gėlė*)
sveķi (*sakai*)

ragas
vėders (*pilvas*)
avots (*šaltinis*)
aste (*uodega*)
mežs (*miškas*)
mati (*plaukai*)
lāse (*lašas*)
rasa
bedre (*duobė*)
zars (*šaka*)
skuja (*spyglys*)

b) alksnis (*gen. pl. alkšņu*) alkšņains
ogle (*anglis*)
cinis (*kupstas*)
vilnis (*banga*)
sapis
troksnis (*triukšmas*)
smilts 6 (*smėlis*)
klints 6 (*uola*)
zvaigzne
kalks 6 (*kalkė*)

slānis (*sluoksnis*)
ūdens (*vanduo*)
muskulis (*raumuo*)
pērle (*perlas*)
krimslis (*kremzlė*)
usne (*usnis*)
akmens 2
mākonis (*debesis*)
vėjš
sāls 6 (*druska*)

Bet: *zāle* – *zālains* 'žolėtas'

80. Išverskite

..... saulėta diena	 taukuotos rankos
..... mieguistos akys	 lietingas ruduo
..... vėjuoti vakarai	 muilinas veidas
..... akmenuota vieta	 dryžuota suknelė
..... ašarotos akys	 kirmėliuotas grybas
..... pasakiška moteris	 prakaituota kaktas

Žodžiai vertimui

miegas - miegs	suknelė - kleita
taukai - tauki	kirmėlė - tārps
muilas - ziepes	prakaitas - sviedri
veidas - seja	kakta - pierė

81. Sugalvokite žodžių junginius

a) vienąds	tagadėjs
vietėjie	brālīga
zilganai	galvenā
b) (<i>visokie</i>)	 (<i>nuoširdus</i>)
..... (<i>drėgna</i>)	 (<i>žvaigždėtas</i>)
..... (<i>smėlėtas</i>)	 (<i>bendri</i>)
..... (<i>akmenuota</i>)	 (<i>uolėti</i>)

82. Išverskite (*darybą žr. 10 ir 11 lentelėje*)

didokas akmuo	nedideli maišai
tamsoki kambariai	per sunkų (<i>grūts</i>) darbą
gilokame ežere	nelygių kelių
apvalainoje kameroje	atokiame name
sunkokas krepšys	snieguotus batus

83. Iš šių žodžių sudarykite prasmingus junginius

stiprs, drosmīgs, skaista, mākoņainas, interesanta, agrīns, dzeltena, krāsainais, neskaidrs, garš

debesis, sieviete, rīts, laiks, vīrs, lapa, karavīrs, jautājums, televizors, grāmata

84. Išverskite

a) Manai draudzenei ir gaiši gludi mati. Viņai ir zilas acis, mazliet uzrauts deguntiņš, sārti vaigi, plānas lūpas. Viņa ir vidēja auguma, tieva meitene. Par mani viņa ir mazliet īsāka. Brīvajā laikā viņai patīk lasīt grāmatas, kā arī tikties ar veciem draugiem. Vēl viņai patīk ceļot, it īpaši uz tālīnām zemēm.

Žodžiai vertimui

gaišs - šviesus	vidējs - vidutinis
mazliet - šiek tiek	tievs - laibas
uzrauts - riestas	brīvais laiks - laisvalaikis
deguns - nosis	kā arī - taip pat
sārts - raudonas	it īpaši - ypač
vaigs - skruostas	zeme - kraštas, šalis

b) Mano draugo yra trumpi tamsūs garbanoti plaukai, rudos, ne – pilkos akys, didelė nosis, storokos lūpos. Jis aukšto ūgio, aukštesnis už mane, plačią pečių, stambus ir stiprus vaikas. Laisvalaikiu mėgsta sportuoti, taip pat filmuoti gamtą. Dar mėgsta kompiuterinius žaidimus, internetą, tačiau ne per daug.

Žodžiai vertimui

trumpas - iss	petys - plecs	kompiuterinis žaidimas - datorspėle
tamsus - tumšs	stambus - prāvs	tačiau - taču, tomēr
garbanotas - sprogains	aukštas - garš	per daug - pārāk [daudz]
rudas - brūns	sportuoti - nodarboties ar sportu	
pilkas - pelėks	filmuoti - filmēt	
storas - biezs	gamta - daba	
aukštas - garš	dar - vēl	

85. Apibūdinkite save

Dūriniai

86. [sižiūrēkite, kuo skiriasi šiu dūrinių struktūra ir sandų tarpusavio santykis

a) *puszaļš* ‘pusžalis’, ***gaišzils*** ‘šviesiai mēlynas’, ***ledusauksts*** ‘šaltas kaip ledas’, ***priekpilns*** ‘džiugus’, ***tumšbrūns*** ‘tamsiai rudas’

b) *baskājains* ‘basakojis’, ***mazgadīgs*** ‘mažamētis’, ***garausains*** ‘ilgaausis’, ***vieglprātīgs*** ‘lengvabūdis’, ***drošsirdīgs*** ‘drāsus’.

c) *kurlmēms* ‘kurčias ir nebylus’, ***sarkanbaltsarkans*** ‘raudona balta raudona’ (Latvijas valstybinē vēliava), ***dzeltenzaļsarkans*** ‘geltona žalia raudona’.

87. Patikrinkite, ar teisingi šie teiginiai. Pagrīskite juos pavyzdžiais

1. Latvių kalbos sudurtiniai būdvardžiai yra nepriesagėti ir priesagėti. Tradiciškai jie vadinami sintaksiniais (pirminiais) ir sintaksiniais-morfologiniais (išvestiniais) dūriniais.

1.1. Nepriesagėtųjų dūrinių antrasis sandas yra morfologiškai nepakitęs, pvz.,

1.2. Priesagėtųjų dūrinių antrasis sandas turi priesagą *-ains* arba *-īgs*:

2. Priesagėtojo dūrinio antrasis sandas gali:

2.1 būti kalboje nevartojamas kaip savarankiškas žodis, pvz.,

2.2. turėti priešingą reikšmę nei dūrinio, pvz.,

3. Sandų reikšmės požiūriu daugelis dūrinių yra determinatyviniai, t. y. vienas sandas apibrėžia kitą. Kopuliatyvinių dūrinių, kur abu sandai yra lygiaverčiai, pvz.,, esama nedaug.

88. Pakeiskite būdvardžius žodžių junginiais ir atvirkščiai

garlaicīgs (*nuobodus*) garš laiks (*ilgas laiks*)

sīkrakstains (*smulkaus rašto*) sīks raksts (*smulkus raštas*)

plīkgalvains

abpusējs (*abipusis*)

..... cauri spīdēt (*kiaurai šviesti*)

priekšlaicīgs (*išankstinis*)

luterticīgs (*liuteronas*)

..... gāzes veida (*dujų pavidalo*)

viendabīgs (*homogeniškas*)

..... tumša āda (*tamsi oda*)

Isidēmēkite!

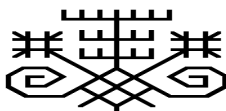
Su priesaga *-īgs* absolūčiai dažniausias sudurtinių būdvardžių antrasis sandas yra *-veidīgs* (: *veids* ‘forma, pavidalas’), pvz. *adatveidīgs* ‘adatiškas’, *lokveidīgs* ‘lanko formos, lankiškas, lankinis’, *vienveidīgs* ‘vienarūšis, vienosdas’. Kiti dažnesni sandai yra *-gadīgs* (: *gads* ‘metai’), *-izturīgs* (‘atsparus’), *-laicīgs* (: *laiks* ‘laikas’), *-prātīgs* (: *prāts* ‘protas’), *-sirdīgs* (: *sirds* ‘širdis’), *-ticīgs* (‘tikintis’).

Daugelis priesagėtųjų dūrinių turi sustabarėjusių kilmininkų (la. *ģenitīveņi*; žr. p. 31) poras, vartojamas be jokio reikšmės skirtumo, plg.: *divkrāsains* / *divkrāsu vāks* ‘dvispalvis viršelis’, *šķērssvītains* / *šķērssvītru aizkars* ‘skersadryžė užuolaida’, *šahveidīga* / *šahveida virsma* ‘šachmatiškas paviršius’, *trīszilbīgs* / *trīszilbju vārds* ‘triskiemenis žodis’.

89. Pakeiskite sustabarėjusius kilmininkus sudurtiniais būdvardžiais ir atvirkščiai

daudzgadu pieredze
 olveidīgs auglis
 zigzagveidīga taka
 četrkāju dzīvnieks
 ikdienējs rituāls
 kupolveidīgs jumts
 sešgadu termiņš
 bezprocentu kredīts

90. Sukurkite rašinėlį apie savo aplinką, vartodami jums žinamus būdvardžius

SKAITVARDIS (*Skaitļa vārds / Numerālis*)

Kiekiniai skaitvardžiai (*Pamata skaitļa vārdi*)

- 0 *nulle*
- 1 *viens, viena*
- 2 *divi, divas*
- 3 *trīs*
- 4 *četri, četras*
- 5 *pieci, piecas*
- 6 *seši, sešas*
- 7 *septiņi, septiņas*
- 8 *astoņi, astoņas*
- 9 *deviņi, deviņas*
- 10 *desmit (desmits)*
- 11 *vienpadsmit*
- 12 *divpadsmit*
- 13 *trīspadsmit*
- 14 *četrpadsmit*
- 15 *piecpadsmit*
- 16 *sešpadsmit*
- 17 *septiņpadsmit*
- 18 *astoņpadsmit*
- 19 *deviņpadsmit*
- 20 *divdesmit*
- 30 *trīsdesmit*
- 40 *četrdesmit*
- 50 *piecdesmit*
- 60 *sešdesmit*
- 70 *septiņdesmit*
- 80 *astoņdesmit*
- 90 *deviņdesmit*
- 100 *simt (simts)*
- 1000 *tūkstoš (tūkstotis)*
- 10⁶ *miljons*
- 10⁹ *miljards*
- 10¹² *triljons*

Kelintiniai skaitvardžiai (*Kārtas skaitļa vārdi*)

- 0. *nulles*
- 1. *pirmais, -ā*
- 2. *otrais, -ā*
- 3. *trešais, -ā*
- 4. *ceturtais, -ā*
- 5. *piektais, -ā*
- 6. *sestais, -ā*
- 7. *septītais, -ā*
- 8. *astotais, -ā*
- 9. *devītais, -ā*
- 10. *desmitais, -ā*
- 11. *vienpadsmitais, -ā*
- 12. *divpadsmitais, -ā*
- 13. *trīspadsmitais, -ā*
- 14. *četrpadsmitais, -ā*
- 15. *piecpadsmitais, -ā*
- 16. *sešpadsmitais, -ā*
- 17. *septiņpadsmitais, -ā*
- 18. *astoņpadsmitais, -ā*
- 19. *deviņpadsmitais, -ā*
- 20. *divdesmitais, -ā*
- 30. *trīsdesmitais, -ā*
- 40. *četrdesmitais, -ā*
- 50. *piecdesmitais, -ā*
- 60. *sešdesmitais, -ā*
- 70. *septiņdesmitais, -ā*
- 80. *astoņdesmitais, -ā*
- 90. *deviņdesmitais, -ā*
- 100. *simtais, -ā*
- 1000. *tūkstošais, -ā (tūkstotais, -ā)*
- 10⁶. *miljonais, -ā*
- 10⁹. *miljardais, -ā*
- 10¹². *triljonais, -ā*

12 lentelē. Skaitvardžiu linksnivimo apžvalga

Skaitvardžiai	Linksniojami kaip
Kiekiniai skaitvardžiai nuo 1 iki 9 3	I arba IV linksnuiotės daiktav. (<i>prāts, galva</i>) Linksniojamas savaip (žr. 13 lentelē) arba nelinksniojamas visai
<i>desmits, simts, miljons, miljards</i>	I linksnuiotės daiktav. (<i>prāts</i>)
<i>tūkstotis</i>	II linksnuiotės daiktav. su <i>-is</i> (<i>leitis</i>)
<i>nulle</i>	V linksnuiotės daiktav. (<i>lelle</i>)
Kelintiniai skaitvardžiai	įvardžiuotiniai būdvardžiai

13 lentelē. Skaitvardžio *trīs* linksnivimas

Linksnis	Vyriškoji giminė	Moteriškoji giminė
N.	<i>trīs</i>	<i>trīs / trijas</i>
Č.	<i>triju</i>	<i>triju</i>
D.	<i>trim / trijiem</i>	<i>trim / trijām</i>
A.	<i>trīs</i>	<i>trīs / trijas</i>
I. (ar)	<i>trim / trijiem</i>	<i>trim / trijām</i>
L.	<i>trīs / trijos</i>	<i>trīs / trijās</i>

Isidēmekite!

Kelintiniai skaitvardžiai rašte žymimi tašku po arabiško skaitmens, pvz.: *tas notika 1918. gada 18. novembrī* (sk.: *tūkstoš deviņsimt astoņpadsmitā gada astoņpadsmitajā novembrī*).

Kai kurie skaitvardžiai turi paralelias formas: *divi simti / divsimt, trīs tūkstoši / trīstūkstoš*. Sudurtiniai kiekiniai skaitvardžiai nekaitomi.

Nekaitomųjų skaitvardžių baigmenys yra *-padsmit**, *-desmit**, *-simt*, *-tūkstoš*.

Kiekiniai skaitvardžiai

91. Įrašykite kiekinius skaitvardžius žodžiais

21 divdesmit viens

45

352

2339

115 simt piecpadsmit

1067

678

763

92. Perskaitykite ir išverskite. Derinkite skaitvardį su daiktavardžiu

Man ir 25 gadi, bet manam dēlam ir tikai 1 gads. Mans vīrs ir par 5 gadiem vecāks nekā es. Mēs dzīvojam pie maniem vecākiem 4 istabu dzīvoklī. Pēc 2 (3, 4) gadiem mēs plānojam pārcelties uz savu māju.

Mums ir auto. Tas ir 8 gadus vecs. Kad tam būs 10 gadi un ja mums būs pietiekami naudas, mēs to nomainīsim pret jaunāku.

No manām mājām līdz universitātei ar trolejbusu man jābrauc kādas 25-30 minūtes. Bet ja es ietu kājām, tad iznāktu gandrīz (1) stunda. 5 kilometri – tas nav joks, kad jāsteidzas.

93. Atsakykite į klausimus

1. Cik tev gadu?

2. Cik gadu ir tavam tėvam un mātei?

3. Cik gadu tev vēl jāmacās universitātē?

4. Cik istabu ir tavā dzīvoklī (mājā)?

* Tačiau nusakant valandas, vartojamas šių skaitvardžių dgs. vietininkas (žr. p. 75).

5. Pēc cik gadiem tu domā precēties?
6. Cik ilgi tev jābrauc (jāiet) no mājām (kopmītnes) līdz universitātei?
7. Cik kilometru ir no tavām mājām līdz universitātei?
8. Cik daudz laika tu tērē, gatavojoties lekcijām?

94. Išverskite

- Cik maksā šī grāmata par pilsētām?
- Divdesmit pieci liti.
- Kāpēc tik dārgi? Es par to dotu kādus astoņpadsmit litus.
- Tas nav dārgi. Paskatieties: krāsaini vāki, bet iekšā daudz krāsainu ilustrāciju, reprodukciju. Citur es redzēju to pārdodam pat par trīsdesmit litiem.
- Jā gan. Bet vai tad jūs nebūtu ar mieru nolaist līdz divdesmit litiem?
- Līdz divdesmit gan nē, bet par divdesmit diviem es pārdotu.
- Labi, ņemu!
- Lūdzu!
- Paldies!

Kalendorinis laiks

Kalbant apie paros laiką, dienas, savaites, metus, vartojamas žodelis **kad** ‘kada’, pvz.: *Kad tu būsi mājās? Vakarā. Rīt. Pēc nedēļas. Ap Ziemassvētkiem.*

Klausiant ‘kiek valandų’, vartojama konstrukcija **cik (ir) pulkstenis** (pažodžiui ‘kiek (yra) laikrodis’). Atsakymui vartojamas skaitvardžio var-
dininkas: *pulkstenis ir viens (divi, divpadsmit).*

Klausiant ‘kada, kurią valandą’, vartojamas žodelis **cikos**, pvz.: *cikos tu būsi mājās?* Atsakymui vartojamas skaitvardžio dgs. vietininkas: *Vienos. Sep-
tišos. Pusastošos. Desmitos. Vienpadsmitos.*

95. Išverskite

- a) – Ausmiņ, cikos tev šodien sākas lekcijas?
- Deviņos no rīta.
 - Un beidzas?
 - Kaut kad pusvienos vai ap vieniem.
 - Nu tad cikos tu būsi mājās?
 - Pēc lekcijām es vēl aizskriešu pie Annas. Domāju, ka pulksten četros es jau būšu mājās. Nu puspiecos tad noteikti. Katram gadījumam pie-
zvani.
- b) – Sakiet lūdzu, cikos atiet autobuss uz Kauņu?

- No rīta vai vēlāk?
- Visus, lūdzu!
- No rīta ir pulksten astoņos un piecās minūtēs, pēc tam tieši divpadsmitos un tad vēl trijos pēcpusdienā.
- Paldies!

c) – Sakiet, lūdzu, cik tagad pulkstenis?
 – Bez desmit minūtēm viens.
 – Ak tu Kungs – manējais, liekas, steidzas: rāda divas minūtes pāri vieniem! Bet vai tad jūsējais gadījumā neatpaliek?

d) – Cikos mums jābūt tajā pieņemšanā?
 – Piecos un piecpadsmit minūtēs.
 – Cikos, cikos?
 – Vispār pieņemšana sākas pussešos, taču vajag ierasties mazliet agrāk. Starp pieciem un pieciem divdesmit.

96. Išbraukite neteisingā teigini!

Nusakant pirmā val., vartojamas skaitvardžio viens vns. vardininkas (<i>cik pulkstenis</i> ‘kiek valandų’) ir dgs. vietininkas (<i>cikos</i> ‘kada’).
Nusakant valandas (<i>cikos</i> ‘kada’), vartojamas visų skaitvardžių dgs. vietininkas.
Nusakant minutes (<i>cikos</i> ‘kada’), vartojamas visų skaitvardžių vietininkas.
Nusakant minutes (<i>cikos</i> ‘kada’), vartojamas tik skaitvardžių nuo 1 iki 9 vietininkas.

97. Pasakykite latviškai, kiek valandų (*cik ir pulkstenis*). Vartojiet įvairias konstrukcijas

21.53	18.00	4.23	6.05
8.15	3.45	1.10	13.32
12.59	7.30	11.11	10.20

98. Pasakykite latviškai, kurią valandą (*cikos*)

plkst. 21.53, plkst. 8.15, plkst. 12.59, plkst. 18.00, plkst. 3.45, plkst. 7.30, plkst. 4.23, plkst. 1.10; plkst. 11.11; no plkst. 6.05 līdz 13.32; plkst. tieši 10.20.

Psidēmēkite!

Tam tikrą kiekį reiškia ir žodžiai *ducis* ‘tuzinas’ (12), *velna ducis* ‘velnio tuzinas’ (13); seniau žvejų vartotas *kāls* ‘30 žuvų kiekis’.

Kelintiniai skaitvardžiai

99. Įrašykite kelintinius skaitvardžius žodžiais

a) 66. sešdesmit sestais

44.

559.

2005.

218. divsimt aštonpadsmiais

1201.

678.

89.

b) 6. (sestais) oktobris

15. () janvāris

45. () nedēļa

22. () maijs

3. () mācību gads

1. () grāmata

Psidēmēkite!

Neįvardžiuotinis skaitvardis *otrs* vartojamas tik reikšme ‘kitas’, plg.: *viens otrš; viena roka un otra roka*.

Mėnesiai

janvāris	jūlijs
februāris	augusts
marts	septembris
aprīlis	oktobris
maijs	novembris
jūnijs	decembris

Savaitės dienos

pirmdiena
otrdiena
trešdiena
ceturtdiena
piekdiena
sestdiena
svētdiena* (siauras ē!)

100. Išverskite

- Klausies, kurš šodien datums?
- Šodien ir pirmdiena, divdesmit devītais novembris.

* Pirmasis sandas kilęs iš žodžio *svēts* (platus ē!) ‘šventas’.

- Bet kurā datumā sākas sesija?
- Nākamnedēļ, pirmdien, sestajā decembrī.
- Un beigsies?
- Tieši pirms Ziemassvētkiem. Divdesmit trešajā datumā.
- Skaidrs!

101. Išbraukite neteisingus teiginius

1. Sakydami datā, latvieši vartoja mēnešu pavadinumus arba žodī *datums* ‘data’, bet ne *diena*.
2. Į klausimą *kad* ‘kada’ latvieši atsako datos vietininku.
3. Ir mēnešu pavadinimai, ir žodis *datums* ‘data’ yra vyriškosios giminės, todėl tos pačios giminės yra ir datos skaitvardis. Abiejų žodžių linksnis būna tas pats.
4. Datos skaitvardis vartojamas ir prieš mėnesio pavadinimą, ir po jo.
5. Datos skaitvardis vartojamas tik prieš mėnesio pavadinimą, ne po jo.
6. Savaitės dienos pavadinimas vartojamas vietininku, kai sakoma *kada*.
7. Savaitės dienos pavadinimas vartojamas be galūnės, kai sakoma *kada*.

102. Perskaitykite ir išverskite

Es esmu dzimis (dzimusi) 1986. 12. 02. (*tūkstoš deviņsimt astoņdesmit sestā gada divpadsmitajā februārī*). No 1993. g. (*tūkstoš deviņi simti deviņdesmit trešā gada*) līdz 2005. g. (*divtūkstoš piektajam gadam*) es mācījos vidusskolā, bet 2005. g. (*divtūkstoš piektajā gadā*) iestājos universitātē. Tagad esmu 2. (*otrajā*) kursā un studēju humanitārās zinātnes.

103. Perskaitykite latviškai ir išverskite

- a) 1561. g. 28. novembris; 1939. g. 1. septembris; 1991. g. 4. maijs.
b) 13. 01. 1905.; 16. 02. 1918.; 01. 05. 2004.

104 Išverskite

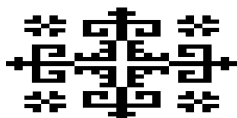
- a) no 1940. g. 16. jūnija;
b) tas bija 2000. g. 3. aprīlī;
c) mācības turpināsies līdz 2009. g.
d) tur nodzīvoju līdz 1956. g. martam.
e) kopš 2000. g.
f) no 1991. g. līdz 2011. g.

105. Ištaisykite skaitvardžių rašybos klaidas

Es jau 10. gadus dzīvoju Kauņā. Pirmoreiz uz Kauņu atbraucu, kad man bija 13. gadi, un tas bija 1989. gadā. Toreiz mani draugi man parādīja Kauņas vecpilsētu, centru, apmeklējām Čurloņa galeriju. Kauņa man iepatikās. Bet 1994 gadā es iestājos Kauņas Medicīnas Akadēmijā. Tur es mācījos 5 gadus un tad apprecējos, dabūju darbu vienā no Kauņas poliklīnikām. Drīz būs pagājis jau 6 gads, kopš es tur strādāju.

106. Parašykite savo *curriculum vitae*, atsakę į šiuos klausimus

1. Kurā datumā jūs esat dzimis un kur?
2. Kad jūs pabeidzāt vidusskolu, kurā gadā?
3. Kad jūs iestājāties augstskolā?
4. Cik ilgi turpināsies jūsu mācības, līdz kuram gadam?

[VARDIS (Vietniekvārds / Pronomens)

14 lentelē. Īvardžiu klasifikacija*

Īvardžiu skyriai	Pavyzdžiai	Vertimas
asmeniniai	<i>es, tu, viņš, viņa, mēs, jūs, viņi, viņas</i>	<i>aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos</i>
sangražinis	<i>sevis</i>	<i>savęs</i>
savybiniai	<i>mans, mana, tavš, tava, savš, sava, mūsu, jūsu ir kt.</i>	<i>mano, tavo, savo, mūsų, jūsų</i>
parodomieji	<i>šis, šī, tas, tā, šāds, šāda, tāds, tāda ir kt.</i>	<i>šis, ši, tas, ta, šitoks, šitokia, toks, tokia</i>
klausiamieji	<i>kas, kurš, kura, kāds, kāda</i>	<i>kas, kuris, kuri, koks, kokia</i>
santyciniai	<i>kas, kurš, kura, kāds, kāda</i>	<i>kas, kuris, kuri, koks, kokia</i>
neapibrēžiamieji	<i>kas, kurš, kura, kāds, kāda, cits, cita, dažs, dažā, kaut kas, kaut kāds, kaut kāda, jebkurš**, jebkura**, diez kas ir kt.</i>	<i>kas, kuris, kuri, kažkoks, kažkokia (vienas, viena), kitas, kita, kai kuris, kai kuri, kažkas, kažkoks, kažkokia, bet kuris, bet kuri, nežinia kas</i>
apibrēžiamieji	<i>pats, pati, viss, visa, abi, abas, katrs, katra, ikkatrs**, ikkatra**, ikviens**, ikviena**, ir kt.</i>	<i>pats, pati, visas, visa, visas, abu, abi kiekvienas, kiekviena</i>
neigiamieji	<i>nekas**, nekāds**, nekāda**, neviens**, neviena**</i>	<i>niekas, joks, jokia, niekas (apie asmenis)</i>

* Latviu kalbos Īvardžiu klasifikacija nenusistovējusi. Čia remiamasi Dz. Paeglēs ir G. Smiltņiecēs klasifikacijomis. Klasifikaciju apžvalga žr. Paegle 2003, 74.

* * Īvardžiai su *jeb-*, *ik-* *ne-* kirčiuojami antrame skiemenyje.

15 lentelē. Asmeniniu Īvardžiu linksniavimas

N.	<i>es</i>	<i>tu</i>	<i>mēs</i>	<i>jūs</i>	<i>viņš</i>	<i>viņa</i>	<i>viņi</i>	<i>viņas</i>
Ģ.	<i>manis</i>	<i>tevis</i>	<i>mūsu</i>	<i>jūsu</i>	<i>viņa</i>	<i>viņas</i>	<i>viņu</i>	<i>viņu</i>
D.	<i>man</i>	<i>tev</i>	<i>mums</i>	<i>jums</i>	<i>viņam</i>	<i>viņai</i>	<i>viņiem</i>	<i>viņām</i>
A.	<i>mani</i>	<i>tevi</i>	<i>mūs</i>	<i>jūs</i>	<i>viņu</i>	<i>viņu</i>	<i>viņus</i>	<i>viņas</i>
I. (ar)	<i>mani</i>	<i>tevi</i>	<i>mums</i>	<i>jums</i>	<i>viņu</i>	<i>viņu</i>	<i>viņiem</i>	<i>viņām</i>
L.	<i>manī</i>	<i>tevī</i>	<i>mūsos</i>	<i>jūsos</i>	<i>viņā</i>	<i>viņā</i>	<i>viņos</i>	<i>viņās</i>

16 lentelė. Parodomųjų įvardžių *šis, ši, tas, tā* linksniavimas

N.	<i>šis</i>	<i>ši</i>	<i>šie</i>	<i>šīs</i>	<i>tas</i>	<i>tā</i>	<i>tie</i>	<i>tās</i>
Ģ.	<i>šā / ši</i>	<i>šās / šīs</i>	<i>šo</i>	<i>šo</i>	<i>tā</i>	<i>tās</i>	<i>to</i>	<i>to</i>
D.	<i>šim</i>	<i>šai</i>	<i>šiem</i>	<i>šīm</i>	<i>tam</i>	<i>tai</i>	<i>tiem</i>	<i>tām</i>
A.	<i>šo</i>	<i>šo</i>	<i>šos</i>	<i>šīs</i>	<i>to</i>	<i>to</i>	<i>tos</i>	<i>tās</i>
I. (ar)	<i>šo</i>	<i>šo</i>	<i>šiem</i>	<i>šīm</i>	<i>to</i>	<i>to</i>	<i>tiem</i>	<i>tām</i>
L.	<i>šajā / šai / šinī</i>	<i>šajā / šai / šinī</i>	<i>šajos / šais / šinīs</i>	<i>šajās / šais / šinīs</i>	<i>tajā / tai / tanī</i>	<i>tajā / tai / tanī</i>	<i>tajos / tais / tanīs</i>	<i>tajās / tais / tanīs</i>

17 lentelė. Įvardžių *sevis, pats, pati* ir *kurš, kura* linksniavimas

N.		<i>pats</i>	<i>pati</i>	<i>paši</i>	<i>pašas</i>	<i>kurš</i>	<i>kura</i>	<i>kuri</i>	<i>kuras</i>
Ģ.	<i>sevis</i>	<i>paša</i>	<i>pašas</i>	<i>pašu</i>	<i>pašu</i>	<i>kura</i>	<i>kuras</i>	<i>kuru</i>	<i>kuru</i>
D.	<i>sev</i>	<i>pašam</i>	<i>pašai</i>	<i>pašiem</i>	<i>pašām</i>	<i>kuram</i>	<i>kurai</i>	<i>kuriem</i>	<i>kurām</i>
A.	<i>sevi</i>	<i>pašu</i>	<i>pašu</i>	<i>pašus</i>	<i>pašas</i>	<i>kuru</i>	<i>kuru</i>	<i>kurus</i>	<i>kuras</i>
I. (ar)	<i>sevi</i>	<i>pašu</i>	<i>pašu</i>	<i>pašiem</i>	<i>pašām</i>	<i>kuru</i>	<i>kuru</i>	<i>kuriem</i>	<i>kurām</i>
L.	<i>sevi</i>	<i>pašā</i>	<i>pašā</i>	<i>pašos</i>	<i>pašās</i>	<i>kurā</i>	<i>kurā</i>	<i>kuros</i>	<i>kurās</i>

Isidėmėkite!

Visi įvardžiai, išskyrus *es, tu, mės, jūs, sevis* ir *kas, nekas*, kaitomi gimimėmis.

Naudininkai *tev* ‘tau’, *sev* ‘sau’ tariami atitinkamai [teu], [seu].

Savybiniai įvardžiai *mans, mana, tavs, tava, savs, sava* linksniuojami ir derinami su pažymimuoju žodžiu, pvz.: *mani mati* ‘mano plaukai’, *tavas rokas* ‘tavo rankos / rankas’, *savu māti* ‘savo motiną’ (žr. 20 pratimą p. 24).

Įvardžiai *mūsu, jūsų, visu* vartojami kaip ir lietuvių kalboje.

107. Išlinksniuokite

mans brālīs, *tavs* darbs, *sava* māja, *mana* zeme

108. Išverskite

a) 1. Vai tu uzrakstėji vēstuli savam draugam? 2. Vakar es biju saticis tavu tėvu. 3. Paņem krēslu no manas istabas. 4. Tavā somā guļ kaķis. 5. Cik gadu taviem bērniem? 6. Savu naudu viņš no rokām neizlaiž.

7. Svētkos es braukšu pie saviem vecākiem. 8. Manai mātei drīz būs 80 gadu. 9. Manās mājās tādu puķu gan nav. 10. Mani draugi ar mūsu dēlu devās uz ārzemēm sev darbu meklēt.

b) mano darbu		tavo akyse	
mūsu darbu		jūsu akyse	
savo džiaugsmus		mano draugu	
visu džiaugsmus		mūsu draugu	

c) – Sveiks! Kas jauns?

- Nu nekas īpašs. Viss pa vecam.
- Kā iet bērniem? Strādā vai mācās?
- Kā nu kurš. Vecākais jau strādā, bet jaunākais vēl mācās.
- Kā tavam tēvam veselība? Dzirdēju, ka viņš smagi slimoja.
- Viņš nomira. Pirms diviem mēnešiem...
- Ak tu Die's! Atvaino, es nezināju. Neviena no mums to nezināja.
- Tas nekas. Ar tādām lietām neviena taču nelielās...
- Nu jā. Ne jau par to lielīšanos runa. Mana visdziļākā līdzjūtība!
- Paldies!
- Un kā sievai?
- Sieva devās uz ārzemēm. Mazliet piestrādāt.
- Nu lūk! Un tu vēl saki, ka nekas jauns!

109. Paaišķinkite, kuo skiriasi įvardžių *nekas* ir *neviens*, *neviens* reikšmės?

110. Išverskite

- a) es neko tādu neredzēju un nedzirdēju
 nevienam nav zināms
 kāpēc man neviena neko nesakāt?
 vai tas ir viss, vai vēl kaut kas ir?
- b) aš nieko nenoriu žinoti
 tik tu niekam to nesakyk
 niekas nieko ir nesužinos
 visi viską žino
- c) par ko tad viņi tur runā? vai par mums?
 tādā laikā labāk sēdēt mājās
 pēc kādiem trim gadiem viss būs citādi

vai tas ir viss? visu to es jau sen zināju
 par ko jūs te diskutējat? par to pašu
 paldies! nav par ko!
 mēs paši arī tā domājām

111. Sugalvokite sakinių su šiais junginiai

no / manis
 / tevis
 / viņa
 / mums
 / jums
 / viņiem

pie / manis
 / tevis
 / viņa
 / mums
 / jums
 / viņiem

līdz / manim*
 / tevīm*
 / viņam
 / mums
 / jums
 / viņiem

ar / mani
 / tevi
 / viņu
 / mums
 / jums
 / viņiem

112. Išverskite

Kas tas ir?

Kas to zina?

Vai tā ir tā jaunā grāmata?

Kur tas notika?

Kurš no viņiem to prot?

Man tas nav skaidrs

Kura no jums divām ir latviete – Rūta vai Laima?

.....

Katrai galvai sava cepure

Katru dienu viņš ceļas plkst. 8

Katrs cilvēks to gribētu

Vai tas ir viss?

Ar pastebējote, kad...

... latviņu kalboje nēra negimininių formų, atitinkančių lietuvių *tai, šitai*; vietoje jų latviai vartoja vyriškosios giminės įvardį *tas* (jei objekto pavadinimas yra moteriškosios giminės, vartojamas įvardis *tā*)?

... įvardis *katrs, katra* reiškia *kiekvienas, kiekviena*, o *viss* reiškia *visas* ir *viskas*?

* Senoji datyvo (ir instrumentalio) galūnė, vartojama su šiuo prielinksniu. Tokią galūnę su šiuo prielinksniu turi ir įvardis *sevis*, plg.: *līdz sevīm*.

113. Sugalvokite sakinių su šiomis frazėmis

katrā ziņā 'būtinai, žūtbut'
katram gadījumam 'dėl visa ko; dėl viso pikto'
uz katra soļa 'kiekviename žingsnyje; kas žingsnis'
tādā gadījumā 'tokiu atveju'
šajā gadījumā 'šiuo atveju'
jebkurā gadījumā 'bet kuriuo atveju'
nekādā gadījumā 'jokiu būdu'
kādā veidā 'koku būdu'
savā mūžā 'savo gyvenime'
visu mūžu 'visą gyvenimą'
tavu brīnumu! 'tai bent stebuklas!'

114. Išverskite

šodien	 šįryt
šonedėl	 šįvakar
šogad	 šį mėnesį
toreiz	 kasdien

ko tu saki?	 ar tu tai man sakai?
kam tu to raksti?	 su kuo jie kalba?

Isidėmėkite!

Įvardis *dažs*, *daža* reiškia 'kai kuris, kai kuri', *daži*, *dažas* 'keli, kelios, keletas', pvz. *daži cilvēki* 'kai kurie žmonės', *dažas piezīmes* 'kelios pastabos, keletas pastabų'. O būdvardis *dažnas*, *dažna* latviškai yra *biežs*, *bieža*, *dažnai* – *bieži*.

115. Išverskite

Kai kurie studentai moka net po tris užsienio kalbas. Kai kurios iš tų kalbų yra egzotiškos.

Keletą semestrų (Kelis semestrus) aš mokiausi Latvijos universitete.

Pas mus dažnai studijuoja kelios studentės iš Latvijos.

Žodžiai vertimui

moka - prot
net - pat
užsienio kalba - svešvaloda

egzotiškas - eksotisks
studijuoti - studėti
iš - no

Isidēmēkite!

Ļavdis *kāds, kāda* gali reikšti: **1.** ‘koks, kokia’ (*klausiamoji arba santykinė reikšmė*), pvz.: *kāds ārā laiks?* ‘koks lauke oras?’; *kāds jautājums, tāda arī atbilde* ‘koks klausimas, toks ir atsakymas’; **2.** ‘kas nors, kažkas, kuris, vienas’ (*neapibrēžiamoji reikšmė*), pvz.: *vai ir kāds mājās?* ‘ar yra kas (nors) namie?’; *aizdod man to uz kādu laiku* ‘paskolink man tai kuriam laikui’; *kādā dienā atnāca paziņojums* ‘vienā dienā atējo pranešimas’.

116. Ką reiškia?

- a) ne par kādu naudu
neparko
pajautā kādam citam
tur kāds jautā pēc tevis
reiz dzīvojis kāds nabaga cilvēks
kādā avīzē esmu to lasījis

- b) dažkārt, dažreiz, kā nu kuro reizi, kādreiz, šoreiz

Žodžiai vertimui

nauda - pinigai

jautāt - klausiti, teirautis

avīze - laikraštis

reize - kartas, sykis

kā - kaip

VEIKSMAŽODIS (*Darbības vārds / Verbs*)

18 lentelē. Supletyviniai veiksmažodžiai *būt, iet, dot*

As- muo	Esamasis laikas	Būtais laikas	Būsimasis laikas	Liepiamoji nuosaka
es tu viņš, viņa, viņi, viņas mēs	<i>esmu, eju, dodu esi, ej, dod</i>	<i>biju, gāju, devu biji, gāji, devi</i>	<i>būšu, iešu, došu būsi, iesi, dosi</i>	— <i>esi, ej, dod</i>
jūs	<i>ir, iet, dod</i>	<i>bija, gāja, deva</i>	<i>būs, ies, dos</i>	<i>lai ir, lai iet, lai dod</i>
	<i>esam, ejam, dodam</i>	<i>bijām, gājām, devām</i>	<i>būsim, iesim, dosim</i>	<i>esam, ejam, dodam / būsim, iesim, dosim</i>
	<i>esat, ejat, dodat</i>	<i>bijāt, gājāt, devāt</i>	<i>būsit, iesit, dosit / būsiet, iesiet, dosiet</i>	<i>esiet, ejiet, dodiet</i>

19 lentelē. Veiksmažodžio *būt* neigiamosios formas

As- muo	Esamasis laikas	Būtais laikas	Būsimasis laikas	Liepiamoji nuosaka
es tu viņš, viņa, viņi, viņas mēs jūs	<i>neesmu neesi,</i>	<i>nebiju nebiji</i>	<i>nebūšu nebūsi</i>	— <i>neesi</i>
	<i>nav / nava</i>	<i>nebija</i>	<i>nebūs</i>	<i>lai nav(a)</i>
	<i>neesam neesat</i>	<i>nebijām nebijāt</i>	<i>nebūsim nebūsit / nebūsiet</i>	<i>neesam / nebūsim neesiet</i>

Isidēmēkite!

Formose *neesmu, neesam, neesat* tariamās vienas ilgas platus *ē* [nēsmu].

Formoje *neesi* tariamās siauras ilgas *ē*.

Forma *nav* tariama [náu]. Ilgesnē forma *nava* pasitaiko tik šnekamojoje kalboje ir liaudies dainu tekstuose.

Ar tiesa, kad...

...veiksmažodžiu 3 asmuo nei lietuvių, nei latvių kalboje neturi skaičiaus kategorijos?

...liepiamosios nuosakos tik dgs. 2 asmuo turi atskirą formą, daromą iš esamojo laiko vns. 2 asmens kamieno?

... visos kitos liepiamosios nuosakos formas paimtos iš tiesioginės nuosakos esamojo ar būsimajo laiko?

117. Išverskite

a) 1. Kas tur bija karnevālā? 2. Jūs neesat brāļi. 3. Mēs bijām draugi. 4. Man nav laika. 5. Kur viņš iet? 6. Bet kur tu gāji vakar vakarā? 7. Vai tev nav kauna? 8. Es iešu pie direktora, vai tu iesi līdz? 9. Vai būsī šovakar mājās? 10. Būšu noteikti! 11. Viņš nav skolēns, bet students.

b) 1. Esi tik laipns, aizdod man savus lekciju konspektus! 2. Esiet cilvēki – pažēlojiet to nabagu! 3. Dodiet tikai šurp savus dokumentus! 4. Neesi tāds pārliecināts – var jau viss gadīties! 5. Ejiet tikai savu ceļu! 6. Jau vēls, labāk iesim mājās. 7. Lai viņi dod goda vārdu, ka savus parādus viņi atdos. 8. Nebūsīm muļķi, ko?

Žodžiai vertimui

kauns - gēda	pažēlot - pasigailėti	var - gali
līdz - kartu, drauge	nabags - vargšas	gadīties - pasitaikyti
noteikti - tikrai	šurp - čionai	gods - garbė
laipns - malonus	tāds - toks	parāds - skola
aizdot - paskolinti	pārliecināts - įsitikinęs	

20 lentelė. Asmenuotės ir asmenų galūnės

Asmenuotė, pagrindinės formos	Asmuo	Tiesioginė nuosaka			Liepiamoji nuosaka	Tariamoji nuosaka
		Esamasis laikas	Būtasias laikas	Būsiamasis laikas		
I <i>pirk-t</i> <i>pērk-u</i> <i>pirk-u</i>	es tu viņš... mēs jūs	-u -, (-i) - -am -at	-u -i -a -ām -āt	<i>pirkšu</i> <i>pirksi</i> <i>pirks</i> <i>pirksim</i> <i>pirksit/pirksiet</i>	— <i>pērc</i> <i>lai pērk</i> <i>pirksim</i> <i>pērciet</i>	<i>pirktu</i> <i>pirktu</i> <i>pirktu</i> <i>pirktu</i> <i>pirktu</i>
II <i>ceļo-t</i> <i>ceļo-ju</i> <i>ceļo-ju</i>	es tu viņš... mēs jūs	-ju - - -jam -jat	-ju -ji -ja -jām -jāt	-šu -si -s -sim -sit/-siet	— <i>ceļo</i> <i>lai ceļo</i> <i>ceļosim</i> <i>ceļojiet</i>	<i>ceļotu</i> <i>ceļotu</i> <i>ceļotu</i> <i>ceļotu</i> <i>ceļotu</i>
III <i>darī-t</i> <i>dar-u</i> <i>darī-ju</i>	es tu viņš... mēs jūs	-u -i -a, (-) -ām, (-am) -āt, (-at)	-ju -ji -ja -jām -jāt	<i>darīšu</i> <i>darīsi</i> <i>darīs</i> <i>darīsim</i> <i>darīsīt/darīsiet</i>	— <i>dari</i> <i>lai dara</i> <i>darīsim</i> <i>dariet</i>	<i>darītu</i> <i>darītu</i> <i>darītu</i> <i>darītu</i> <i>darītu</i>

I asmenuotė

118. Kodėl I asmenuotės veiksmažodžio esamojo laiko 3 asmuo niekada neturi galūnės? Kurią lietuvių veiksmažodžių asmenuotę atitinka ši asmenuotė, kuriuos kamienus? Palyginkite

atnesu, atnes, **atnes**, atnesam, atnesat
izdzeru, izdzer, **izdzer**, izdzeram, izdzerat
pazīstu, pazīsti, **pazīst**, pazīstam, pazīstat
cepu, cep, **cep**, cepam, cepat
graužu, grauz, **grauž**, graužam, graužat
snaužu, snaud, **snauž**, snaužam, snaužat
aizvedu, aizved, **aizved**, aizvedam, aizvedat

119. Remdamiesi pavyzdžiais, suformuluokite taisyklę, kada esamojo laiko vienaskaitos 2 asmuo turi galūnę (-i) (nurodyta bendratis, esamojo laiko vns. 1 ir 2 asmuo, būtojo laiko vns. 1 asmuo)

a) tapt, topu, **topi**, tapu
rakt, roku, roc, raku
sist, situ, sit, sita
prast, protu, **proti**, pratu
just, jūtu, **jūti**, jutu
vest, vedu, ved, vedu
rast, rodu, **rodi**, radu
krist, krītu, **krīti**, kritu
zust, zūdu, **zūdi**, zudu

b) klīst, klīstu, **klīsti**, klīdu
pazīt, pazīstu, **pazīsti**, pazinu
salt, salstu, **salsti**, salu
kļūt, kļūstu, **kļūsti**, kļuvu
dzimt, dzimstu, **dzimsti**, dzimu
snaust, snaužu, snaud, snaudu
sarkt, sarkstu, **sarksti**, sarku
nogurt, nogurstu, **nogursti**, noguru

120. Atsižvelgdami į priebalsių k/c ir g/dz kaitą, parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vienaskaitos 2 asmenį (skliausteliuose nurodyta bendratis)

augu, audz, aug, augam, augat (*augt*)
nāku, nāc, nāk, nākam, nākat (*nākt* ‘eiti artyn’)
velku,, velk, velkam, velkat (*vilkt* ‘traukti’)
lieku,, liek, liekam, liekat (*likt* ‘dėti’)
sāku,, sāk, sākam, sākat (*sākt* ‘pradėti’)
bēgu,, bēg, bēgam, bēgat (*bēgt*)
miegu,, mieg, miegam, miegat (*migt*)
pērku,, pērk, pērkam, pērkat (*pirkt*)

121. Paaiškinkite, kodėl šių veiksmažodžių esamojo laiko vienas-kaitos 2 asmuo turi kitokį baigmenį. Koks to baigmens ryšys su kitomis pagrindinėmis formomis? Su atitinkamais lietuviškais veiksmažodžiais? (Skliausteliuose nurodyta bendratis ir būtojo laiko forma)

sviežu, **svied**, sviež (*sviest, sviedu*)
laužu, **lauz**, lauž (*lauzt, lauzu*)
kāpjū, **kāp**, kāpj (*kāpt, kāpu*)
slēpjū, **slēp**, slēpj (*slēpt, slēpu*)
griežu, **griez**, griež (*griezt, griezu*)
dzeļu, **dzel**, dzeļ (*dzelt, dzēlu*)
grūžu, **grūd**, grūž (*grūst, grūdu*)
stumju, **stum**, stumj (*stumt, stūmu*)
aužu, **aud**, auž (*aust, audu*)
snaužu, **snaud**, snauž (*snaust, snaudu*)

122. Atskirkite, kur esamojo, kur būtojo laiko formas. Kokie yra lietuviški fonetiniai šių galūnių atitikmenys?

audām – aužam	atnesāt – atnesat	vedām – vedam
bēg – bēga	pērkam – pirkām	braucam – braucām
kāpjām – kāpām	sākām – sākam	cēlāt – ceļat
augāt – augat	stāj – stāja	grūd – grūdi
dzerat – dzērāt	pūšu – pūtu	šuj – šuva
ēd – ēda	sniga – snieg	protam – pratām

123. Pabraukite, veiksmažodžius, kurių būsimasis laikas daromas ne iš bendraties, o iš būtojo laiko kamieno. Suformuluokite taisyklę, kada tai daroma. Kuo šios būsimosio laiko formos skiriasi nuo įprastinių? (Nurodyta bendratis, būtojo ir būsimosio laiko vns. 1 asmuo)

skriet, skrėju, skriešu	klīst, klīdu, klīdīšu
rimt, rimu, rimšu	atrast, atradu, atradīšu
prast, pratu, pratīšu	pūst, pūtu, pūtīšu
sākt, sāku, sākšu	krāt, krāju, krāšu
silt, silu, silšu	jāt, jāju, jāšu
just, jutū, jutīšu	gāzt, gāzu, gāzīšu
griezt, griezu, griezīšu	aust, audu, audīšu
aizmirst, aizmirsu, aizmirsīšu	sist, situ, sitīšu
braukt, braucu, braukšu	cirst, cirtu, cirtīšu

124. Turėdami būsimąjo laiko formą, nustatykite bendratį (jei reikia, per būtojo laiko formą)

beigs beigt
lauzīsī lauzu, lauzt
sajutīsiet
glābsi
šķītīs

laidīsī
pārvērtīs
plēsīs
drāzīsū
nesīsī

Atsargiai! Kita reikšmė!

kļūt 'tapti'
kliūti 'aizķerties'

braukt 'važiuoti'
braukti 'svītrot'

griezt 'pjauti, kirpti; sukti'
grēžti 'urbt; griezt'

klīst 'bastytis'
klysti 'kļūdīties'

segt 'dengti'
segti 'pogāt'

lēkt 'šokti į aukštį, tolį'
lēkti 'skriet, lidot'

II asmenuotė

125. Parašykite šių priesagų lietuviškuosius fonetinius atitikmenis

-āt, -ēt, -īt, -ot

126. Parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vns. 2 asmenį

uzzīmēt uzzīmē
pasoļot pasoļo
izdzīvot
padomāt
apmeklēt

necienīt
nomazgāt
nospēlēt
uzsmēķēt
pajautāt

127. Išverskite į latvių kalbą

- a) kalbēsiu, kalbēs (*runāt*),
dirbsi, dirbs (*strādāt*),
žingsnīsiu, žingsnīsi (*soļot*),
plepēsime, plepēs (*plāpāt*).....

įvertinsi, įvertins (*novērtēt*)
 taisysite, taisys (*labot*)

- b) Aš nesuprantu, ką jis kalba (*runāt*)
 Ar jūs rūkote (*smēķēt*)?
 Kur tu žingsniuoji (*soļot*)?
 Vasarą jis gyveno (*dzīvot*) prie jūros

128. Atsižvelgdami į tai, kad lietuvių tarptautinių veiksmažodžių priesagą -uoti atitinka latvių -ēt, užpildykite tuščias vietas

eksponuoti	<u>eksp</u> <u>onēt</u>	komponuoti	
.....	intrigēt	tonuoti	
.....	ilustrēt	programuoti	
.....	studēt	individualizuoti	
.....	kopēt		ironizēt
politizuoti			materializēt
dozuoti			dirigēt
.....	muzicēt		iniciēt
likviduoti		realizuoti	
remontuoti		fiksuoti	
.....	rediģēt	kompromituoti	
.....	agītēt		inficēties

Atsargiai! Kita reikšmė!

<i>soļot</i> ‘žingsniuoti’	<i>dejot</i> ‘šokti šokį’	<i>vairot</i> ‘dauginti’
<i>šūoliuot</i> ‘lēkšot’	<i>dejuoti</i> ‘vaimanāt’	<i>vairuoti</i> ‘vadīt’ (<i>auto un tml.</i>)

III asmenuotė

129. Paaiškinkite, kodėl vieni veiksmažodžiai 3 asmenyje turi galūnę, kiti – ne. Sudarykite šių veiksmažodžių daugiskaitos 1 ir 2 asmens formas

raksta <u>rakstām, rakstāt</u>	vārdzina
peld <u>peldam, peldat</u>	sēž
tur	dzied
dara	lasa
darina	audzina

cildina
raud
redz

māca
stāsta
saka

130. Koks šīų veiksmazodžių gramatinis esamojo laiko kamienas? Atstatykite formas į lietuvių kalbą. Teisingą atsakymą pabraukite

sēžu <u>sēdžu</u>	mīlu	guļu	daru
sēdi <u>sēdi</u>	mīli	guli	dara
sēž <u>sēdžia</u>	mīl	guļam	darām
<i>a</i> kamienas	<i>a</i> kamienas	<i>a</i> kamienas	<i>a</i> kamienas
<i>ia</i> kamienas	<i>ia</i> kamienas	<i>ia</i> kamienas	<i>ia</i> kamienas
<i>ā</i> kamienas	<i>ā</i> kamienas	<i>ā</i> kamienas	<i>ā</i> kamienas

131. Kuris iš šių atsakymų teisingas? Neteisingą išbraukite

Senasis latvių veiksmazodžio *i* kamienas perėjo į:

- a) *ia* kamieną
- b) *ā* kamieną

132. Paaiškinkite, kodėl vieni veiksmazodžiai esamojo laiko vns. 2 asmenyje turi kitokį kamiengalį, kiti – ne.

<i>raudāt:</i> raudu raudi raud	<i>gulēt:</i> guļu guli guļ	<i>audzināt:</i> audzinu audzini audzina
<i>spīdēt:</i> spīdu spīdi spīd	<i>rakstīt:</i> rakstu raksti raksta	<i>sēdēt:</i> sēžu sēdi sēž

133. Neteisingus komentarus išbraukite

Kitokį kamiengalį vns. 2 asmenyje turi

- a) *a*-kamieniai veiksmazodžiai, atitinkantys lietuvių *gieda, rauda*;
- b) *ia*-kamieniai veiksmazodžiai, atitinkantys lietuvių *audžia, snaudžia*;
- c) *ia*-kamieniai veiksmazodžiai, atitinkantys lietuvių *i* kamieną: *sėdi, turi*;
- d) *ā*-kamieniai veiksmazodžiai, atitinkantys lietuvių *o* kamieną: *rašo, moko*.

134. Palyginkite III ir I asmenuotēs esamuosius laikus. Kuo jie panašūs ir kuo skiriasi?

gulēt: guļu guļam
guli guļat
guļ

sākt: sāku sākam
sāc sākat
sāk

stāvēt: stāvu stāvam
stāvi stāvat
stāv

vilkt: velku velkam
velc velkat
velk

kurināt: kurinu kurinām
kurini kurināt
kurina

mest: metu metam
met metat
met

sēdēt: sēžu sēžam
sēdi sēžat
sēž

lūgt: lūdzu lūdzam
lūdz lūdzat
lūdz

darīt: daru darām
dari darāt
dara

prast: protu protam
proti protat
prot

135. Neteisingus komentarus išbraukite

1. Esamojo laiko trečiajame asmenyje

- a) abiejų asmenuočių veiksmažodžiai niekada neturi galūnės;
- b) III asmenuotės veiksmažodžiai su bendratimis *-īt* ir *-ināt* turi galūnę.

2. Esamojo laiko vns. antrajame asmenyje

- a) III asmenuotės veiksmažodžiai visada turi galūnę;
- b) I asmenuotės veiksmažodžiai niekada neturi galūnės;
- c) I asmenuotės veiksmažodžiai tam tikrais atvejais turi galūnę;
- d) III asmenuotės veiksmažodžiai tik tam tikrais atvejais turi galūnę.

BENDRIEJI PRATIMAI

136. Sudarykite šių veiksmažodžių esamojo laiko vns. 2 asmens formą, atsižvelgdami į priebalsių kaitą (skliausteliuose nurodyta bendratis)

velku velc (*vilkt*)
grūž grūd (*grūst*)

guļ (*gulēt*)
pūš (*pūst*)

nāk (*nākt*)
sāku (*sākt*)
kāpju (*kāpt*)

laužam (*lauzt*)
sēž (*sēdēt*)
aug (*augt*)

137. Pagal 3 asmens formā sudarykite to paties laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens formas. Kreipkite dėmesį į galūnės buvimą ar nebuvimą

nāk nākam, nākat
nāca nācām, nācāt
aug
auga
guļ
auž
soļo
raksta
kāpj
kāpa
dzied
dziedāja
raksta
tur
turēja

rakstīja
strādā
dara
runā
runāja
darīja
balso
pētī
pētīja
klusē
ved
peld
gāja
zīmē
krāso

138. Parašykite 3 asmens formā. Paaiškinkite ryšį tarp 3 asm. galūnės ir dgs. formų galūnių

rakstījām
rakstāt
augat
augām
strādājām
krāsojam

drukājam
drukājām
ģērbjat
ģērbāt
runājam
runājām

139. Nustatykite, kurio laiko ir asmens yra šių veiksmažodžių formos (*skliausteliuose nurodyta bendratis*)

audz, aug, augām (*augt*), saku (*sacīt*), sēdēsīm (*sēdēt*), vari (*varēt*), dari (*darīt*), bēga (*bēgt*), runās (*runāt*), lidojām (*lidot*), lasām, lasa, lasīsiet (*lasīt*), rakstīja (*rakstīt*), spēlē (*spēlēt*), māca (*mācīt*), māk (*mācēt*), turi (*turēt*), dzied, dziedājāt (*dziedāt*), klusēs (*klusēt*), raksim (*rakt*), devām (*dot*)

140. Kai kurie teiginiai klaidingi. Išbraukite juos ir motyvuokite savo pasirinkimą

1. Visi veiksmažodžiai būtojo laiko dgs. 1 ir 2 asmenyje turi ilgas galūnes *-ām, -āt*.
2. Latvių kalboje būtasis laikas neturi *é* kamieno, kaip lietuvių *matė, sakė*.
3. Trečiasis asmuo būtajame laike turi galūnę *-a*, o sangražinė forma *-ās*.
4. Esamajame laike visų III asmenuotės veiksmažodžių dgs. galūnės yra ilgos (*-ām, -āt*), o 3 asmuo visada turi galūnę (*-a*).
5. Latvių kalboje nėra *i*-kamienių veiksmažodžių.
6. I ir II asmenuotės esamojo laiko 3 asmuo niekada neturi galūnės, todėl sangražinė jo forma turi trumpą galūnę (*-as, -jas*).
7. II asmenuotės nesangražinė vns. 2 asmens forma sutampa su 3 asmeniu, ir reikšmę lemia kontekstas.
8. Visų asmenuočių būsimosio laiko forma daroma iš bendraties kamieno.

Sangražiniai veiksmažodžiai

21 lentelė. Sangražinių veiksmažodžių galūnės

Asmuo	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Tariamoji nuosaka
es	<i>-os</i>	<i>-os</i>	<i>-šos</i>	<i>-tos</i>
tu	<i>-ies</i>	<i>-ies</i>	<i>-sies</i>	<i>-tos</i>
viņš...	<i>-as, -ās</i>	<i>-ās</i>	<i>-sies</i>	<i>-tos</i>
mēs	<i>-amies, -āties</i>	<i>-āties</i>	<i>-simies</i>	<i>-tos</i>
jūs	<i>-aties, -āties</i>	<i>-āties</i>	<i>-sities/-sieties</i>	<i>-tos</i>

141. Įrašykite reikiamą sangražinę 3 asmens galūnę *-as* arba *-ās* priklausomai nuo to, ar nesangražinė forma neturi galūnės, ar turi ją. Išverskite formų reikšmes

liek liekas
lika likās
ņem
ņēma
deva
dod
sāk
sāka
runā
runāja

spēlēja
spēlē
klausā
klausīja
maina
kārtā
nāca
stāja
stāj
peldēja

grib
gribēja
mīl

peld
atrada
rod

142. Sudarykite šių veiksmažodžių esamojo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangražines formas

uzvest uzvedam, uzvedamies, uzvedat, uzvedaties
parādīt parādām, parādāties, parādāt, parādāties
sapīt sapin.....
smiet smej.....
raudzīt raug.....
lūgt lūdz.....
mazgāt
satikt satiek.....
vizināt vizin.....
pārliecināt pārliecin.....

143. Sudarykite šių veiksmažodžių būtojo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangražines formas

uzvest uzvedām, uzvedāties, uzvedāt, uzvedāties
parādīt parādījām, parādījāties, parādījāt, parādījāties
sapīt sapin.....
smiet smēj.....
raudzīt raudzī.....
lūgt lūdz.....
mazgāt
satikt satik.....
vizināt vizinā.....
pārliecināt pārliecinā.....

144. Parašykite šių veiksmažodžių esamojo laiko 3 asmens paprastąją ir sangražinę formą

mazgāt mazgā, mazgājas
labot labo, labo
pastaigāt
spēlēt
realizēt

fotografēt
runāt
bruņot
atbrīvot
aktualizēt

145. Nustatītkite, kurio laiko (esamojo ar būtojo) yra šios sangražinės 3 asmens formas. Parašykite nesangražinę to veiksmazodžio formą

veidojās veidoja
izvietojās izvieto
bojājas

apstājas
runājās
kārtojās

146. Nustatītkite, kurio laiko yra šios sangražinės formas. Išverskite jų reikšmes

darbojās, darbojas, runājāties, runājāties, atrodo, atradāties, mazgājāties, mazgājās, mazgājas, norēķināties, norēķinājāties, kustas, kustējās, smējās, smejas, skatās, skatījās, tuvojās, tuvojas, dusmojāties, pastaigājāties, pastaigājas, sačukstas, sačukstējās, mīlējās, iepazīstas, iepazīnās, vēlējās, sūdzas, darās, lūdzās, lūdzas, devās

147. Išverskite

a) vaidensiuos, vaidensis (*spokoties*)
prausimės, prausis (*mazgātis*)
tvarkysimės, tvarkysis (*kārtoties*)
juoksitės, juoksis (*smieties*)
kalbėsies, kalbėsies (*runātis*)

b) 1. Kāpēc viņa visu laiku smējās? 2. Katru vakaru mēs pastaigājāties pa parku. 3. Cikos sākas koncerts? 4. Viņš sūdzas par galvassāpēm. 5. Sportisti nomazgājās dušā. 6. Par ko tad viņi savā starpā sačukstējās? 7. Mēs tagad atrodamies pilsētas pašā centrā.

148. Atstatītkite nesangražinę 3 asmens formą. Išsiverskite jos reikšmę

precējās precēja
precas prec
tirgojas
tirgojās
stājās
stājas
glabājas
glabājās
pulcējās
pulcējās

mācās
mācījās
stiepijas
stiepās
mazgājas
mazgājās
glābās
glābjas
sarakstījās
sarakstās

149. Iš paprastosios veiksmazodžio daugiskaitos formos padarykite sangražinę. Išverskite abiejų formų reikšmes

saucām <u>saucāmies</u>	peldam
saucam <u>saucamies</u>	skatījām
saucāt <u>saucāties</u>	saprotat
krāsojam	devām
paceļam	pacēlām
atradāt	dodat

150. Sudarykite šių veiksmazodžių būsimąjo laiko vienaskaitos 1 asmenį

likties <u>likšos</u>	rakņāties
runāties <u>runāšos</u>	svārstīties
šaubīties	apmierināties
dusmoties	dauzīties
sazināties	lūgties

151. Sudarykite šių veiksmazodžių būsimąjo laiko vienaskaitos 2 ir 3 asmenį (abiejų forma vienoda)

sākties <u>sāksies</u>	mācīties
runāties <u>runāsies</u>	skatīties
mazgāties	peldēties
atkāpties	sargāties

152. Išverskite

1. Jei tu maudysies (*peldēties*), tai jie irgi maudysis. 2. Kada tu džiaugsies (*priecāties*), žinok, ji taip pat džiaugsis.

153. Sudarykite šių veiksmazodžių būsimąjo laiko daugiskaitos 1 ir 2 asmens paprastąsias ir sangražines formas

uzvest <u>uzvedīsim, uzvedīsimies, uzvedīsi(e)t, uzvedīsi(e)ties</u>
parādīt <u>parādīsim, parādīsimies, parādīsi(e)t, parādīsi(e)ties</u>
sapīt
smiet

raudzīt
 lūgt
 mazgāt
 satikt
 vizināt
 pārliecināt

Liepiamoji nuosaka

154. Sudarykite liepiamosios nuosakas vns. ir dgs. 2 asmens formas (skaitmenys rodo asmenuotę)

a) augt <u>audz</u> , <u>audziet</u>	sniegt
krist <u>krīti</u> , <u>krītiet</u>	urbt
pūst	vest
darīt	sākt
strādāt	kāpt
runāt	lēkt
gulēt	nesmēķēt
b) darboties <u>darbojies</u> , <u>darbojieties</u>	nedusmoties 2.....
runāties <u>runājies</u> , <u>runājieties</u>	pastaigāties 2
mazgāties 2.....	iepazīties 1.....
rēķināties 3.....	sūdzēties 3
nesmieties	lūgties
skatīties 3.....	ņemties

155. Išverskite

a) lipkite (*kāpt*), auskite, pradēkite (*sākt*), nepirkite, ateikite (*atnākt*), ištraukite (*izvilkt*), mikite (*migt*), stumkite (*grūst*)

b) 1. Dari, ko darīdams, apdomā galu! 2. Ja visi runā, tad runā arī tu! 3. Ej nu ej – tas nevar būt! 4. Esi cilvēks, aizdod man kaut cik naudas! 5. Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē! 6. Ejiet tikai savu ceļu! 7. Sakiet, lūdzu, kur te ir direktora kabinets? 8. Esi tik laipns, pasaki, cik tagad pulkstenis? 9. Izmanto visas iespējas! 10. Turi muti!

c) 1. Paskaties, cik skaisti! 2. Paklausīsimies mūziku! 3. Izpeldējieties jūrā un tad pastaigāsimies pa pludmalī! 4. Apsēdieties, lūdzu! 5. Lai viņš sakārtojās!

d) 1. Būkim pažįstami! 2. Duok ranką! 3. Duokit ranką! 4. Gal eikim namo, ką? 5. Tegu miega (*gulēt*)! 6. Tegu sėdi (*sėdėt*)! 7. Tegu lieka (*palikt*)! 8. Imk, imk (*gemt*)! 9. Ateik (atnākt) rytoj pas mane! 10. Stokim (*stāties*) į eilę!

e) 1. Leiskimės (*doties*) į kelionę! 2. Laikykis (*turėties* 3) stipriai! 3. Apsistok (*apmesties*) pas mane! 4. Tegu jie barasi (*strīdėties* 3) – palik (*likt*) juos ramybėje! 5. Nesibarkit!

Reikiamybės nuosaka

22 lentelė. Reikiamybės nuosakos asmenavimas (daryba: priešdėlis *jā*+esamojo laiko 3 asmuo; išskyrus veiksmazodį *būt*)

Bendratis	Esamasis laikas	Būtasis laikas	Būsimasis laikas	Tariamoji reikiamybė	
				paprataasis esamasis	sudėtinis esamasis
būt	(<i>ir</i>) <i>jābūt</i>	<i>bija jābūt</i>	<i>būs jābūt</i>	<i>būtu jābūt</i>	<i>būtu bijis jābūt</i>
iet	(<i>ir</i>) <i>jāiet</i>	<i>bija jāiet</i>	<i>būs jāiet</i>	<i>būtu jāiet</i>	<i>būtu bijis jāiet</i>
dot	(<i>ir</i>) <i>jādod</i>	<i>bija jādod</i>	<i>būs jādod</i>	<i>būtu jādod</i>	<i>būtu bijis jādod</i>
pirkt	(<i>ir</i>) <i>jāpērk</i>	<i>bija jāpērk</i>	<i>būs jāpērk</i>	<i>būtu jāpērk</i>	<i>būtu bijis jāpērk</i>
ceļot	(<i>ir</i>) <i>jāceļo</i>	<i>bija jāceļo</i>	<i>būs jāceļo</i>	<i>būtu jāceļo</i>	<i>būtu bijis jāceļo</i>
darīt	(<i>ir</i>) <i>jādara</i>	<i>bija jādara</i>	<i>būs jādara</i>	<i>būtu jādara</i>	<i>būtu bijis jādara</i>

156. Sudarykite reikiamybės nuosakos esamojo laiko formas

pažīt, sākt, nākt, palikt, nest, runāt, spēlēt, braukt, rakstīt, mazgāt

157. Išverskite

a) 1. Mums ir jāaprunājas. 2. Būs jāskatās. 3. Man bija jāparādās priekšniekam. 4. Viņam jāiestājas kādā augstskolā. 5. Nākošnedį manai mātei būs jāklausa mani pa radio.

b) 1. Tēvai (*vecāki*) turės susisiekti (*sazināties* 3) su seneliais (*vecvecāki*) kaime (*lauki*). 2. Kada aš turiu pasirodyti? 3. Kelintą (*cikos*) reikės keltis (*celties*)? 4. Argi (*Vai tad*) tau nereikėjo mokytis? 5. Rytoj aš turiu susitikti su savo diplominio darbo (*diplomdarbs*) vadovu.

DALYVIS (*Divdabis / Particips*)

23 lentelė. Dalyvių klasifikacija (*nurodoma giminė ir sangrąžinės formos*)

Kaitomieji				Iš dalies kaitomieji	Nekaitomieji	
Veikiamieji		Neveikiamieji				
Esamasis laikas	Būtas laikas	Esamasis laikas	Būtas laikas			
-ošs, -oša	-is, -usi, -ies, -usies	-ams (-āms), -ama (-āma)	-ts, -ta	-dams, -dama, -damies, -damās	-ot, -oties	-am (-ām), -amies (-āmies)
Pamatinė veiksmazodžio forma						
Esamasis laikas	Būtas laikas	Esamasis laikas	Bendratis	Bendratis	Esamasis laikas	Esamasis laikas

Kaitomieji dalyviai

Veikiamieji dalyviai

Esamasis laikas

Esamojo laiko veikiamieji dalyviai linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *ejošais, ejošā* ‘einantysis, einančioji’.

Iš šių dalyvių daromi prieveiksmiai, pvz. *radoši* ‘kūrybiškai’, *pārliciecināši* ‘ītikinamai’.

Trumpųjų formų, tokių kaip lietuvų *einąs, einą*, šis laikas neturi.

158. Sudarykite abiejų giminių dalyvių (*skaitmenys rodo asmenų*)

a) saka	esi	mazgā
lemj	runā	raksta
brauc	kliedz	soļo
b) brīdināt 3	slimot 2	gulēt 3
nīcināt 3.....	peldēt 3	zvanīt 3
vadīt 3.....	augt	tapt

159. Išverskite

a) krintantys lapai dreboša balss
 tekantis vanduo ziedošas puķes
 žydintis laukas spīdošs mēness
 mylinti motina plaukstošs koks
 giedantis paukštis mokoša garlaicība

b) 1. Man bija tik nomācošs darbs, ka gandrīz nevarēju sagaidīt, kad atnāks tās brīvdienas. 2. Tas viss skan diezgan pārliecinoši. 3. Es tomēr nevaru piekrist tādai izaicinošai rīcībai. 4. Gaismu pagrabā viņa iedega ar drebošām rokām. 5. Kāpēc viņš tik pārmetoši manī skatās?

160. Išlinksniuokite junginius su įvardžiuotiniais dalyviais

radošie spėki, mirdzošās acis, lidojošais šķīvis, apburošā aina

Sangražiniai dalyviai

Iš sangražinių veiksmažodžių padarytieji dalyviai vartojami labai retai dėl nepilnos linksniavimo paradigmos (žr. 24 lentelę). Paprastai vartojamos nesangražinės dalyvių formos, pvz., *smejas – smejošs, peldas – peldošs*.

24 lentelė. Esamojo laiko sangražinių dalyvių linksniavimas (*mosties* ‘busti’)

Linksnis	Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	–	<i>mostošies dēli</i>	–	<i>mostošās meitas</i>
Ģ.	–	<i>mostošos dēlu</i>	<i>mostošās meitas</i>	<i>mostošos meitu</i>
D.	–	–	–	–
A.	<i>mostošos dēlu</i>	<i>mostošos dēlus</i>	<i>mostošos meitu</i>	–
I. (ar)	<i>mostošos dēlu</i>	–	<i>mostošos meitu</i>	–
L.	–	–	–	–
V.	–	–	–	–

161. Dalyvinius pažyminius pakeiskite šalutiniais pažyminio sakiniais

steidzošies pasažieri pasažieri, kas steidzas
 mostošās tautas
 domąjošs cilvēks

Būtais laikas

Būtojo laiko veikiemieji dalyviai linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *gājušais, gājusī* ‘ėjusysis,ėjusioji’. Įvardžiuotinių dalyvių galūnės tokios pat, kaip įvardžiuotinių būdvardžių, išskyrus moteriškosios giminės vns. vardininką.

Vyriškosios giminės vns. vardininkas turi trumpąją formą, kuri yra vienintelė visoje paradigmoje (žr. lentelę). Šiai formai būdinga šaknies priebalsių *k, g / c, dz* kaita, plg., *palicis, palikusi* (:palika), *bēdzis, bēgusi* (:bēga).

Įvardžiuotiniai dalyviai nei trumposios vardininko formos, nei priebalsių kaitos neturi, plg.: *palikušais, bēgušais*.

Psidēmēkite!

Šaknies priebalsių *k, g / c, dz* kaitą dėl analogijos turi ir tie dalyviai, kurių būtojo laiko veiksmazodžių šaknys jau ir taip baigiasi *c, dz*, plg., *atnācis, atnākusi* (:atnāca), *pabeidzis, pabeigusi* (:pabeidza).

25 lentelė. Būtojo laiko dalyvių linksniavimas

Linksnis	Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	<i>bēdzis</i>	<i>bēguši</i>	<i>bēgusi</i>	<i>bēgušas</i>
Ģ.	<i>bēguša</i>	<i>bēgušu</i>	<i>bēgušas</i>	<i>bēgušu</i>
D.	<i>bēgušam</i>	<i>bēgušiem</i>	<i>bēgušai</i>	<i>bēgušām</i>
A.	<i>bēgušu</i>	<i>bēgušus</i>	<i>bēgušu</i>	<i>bēgušas</i>
I. (ar)	<i>bēgušu</i>	<i>bēgušiem</i>	<i>bēgušu</i>	<i>bēgušām</i>
L.	<i>bēgušā</i>	<i>bēgušos</i>	<i>bēgušā</i>	<i>bēgušās</i>
V.	<i>bēdzis</i>	<i>bēguši</i>	<i>bēgusi</i>	<i>bēgušas</i>

162. Sudarykite abiejų giminių dalyvius

a) sacīja	bija	mazgāja
lēma	runāja	rakstīja
brauca	kliedza	soļoja
b) brīdināt 3	slimot 2	gulēt 3
nīcināt 3.....	peldēt 3	zvanīt 3
vadīt 3.....	augt	tapt

Isidēmēkite!

guļošs ‘miegantis’

gulošs ‘gulsčias’

piegulošs ‘prigludēš’ (pvz., *drabužis*)

163. Išlinksniukite

aizbēgušie gūstekņi, pagājušais gads, aizpagājusī nedēļa

Sangražīniai dalyviai

26 lentelē. Būtojo laika sangražīņu dalyvju linksniavims (*apmākties* ‘apsiniaukti’)

Links- nis	Vyrišķoji giminē		Moteriškoji giminē	
	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
N.	<i>apmācies rīts</i>	<i>apmākušies rīti</i>	<i>apmākusies diena</i>	<i>apmākušās dienas</i>
Ģ.	<i>apmākušās rīta</i>	<i>apmākušos rītu</i>	<i>apmākušās dienas</i>	<i>apmākušos dienu</i>
D.	—	—	—	—
A.	<i>apmākušos rītu</i>	<i>apmākušos rītus</i>	<i>apmākušos dienu</i>	<i>apmākušās dienas</i>
I. (ar)	<i>apmākušos rītu</i>	—	<i>apmākušos dienu</i>	—
L.	—	—	—	—
V.	<i>apmācies rīts!</i>	<i>apmākušies rīti!</i>	<i>apmākusies diena!</i>	<i>apmākušās dienas!</i>

164. Pabraukite lentelėje formas, kurios sutampa su įvardžiuotinėmis

165. Išverskite

- a) nukritę lapai atbraucis viesis
nutekėjęs vanduo nobriedušas ogas
peržydėjęs laukas apmākušās debesis
pasibaigęs terminas mainījusies vieta
užsīmiegojusi višta ieplīsusī glāze
pailsējusi bēgikē piedzēries onkulis

b) 1. Sagaidījis, kamēr beigsies lekcija, es pienācu pavaicāt docētājam. 2. Kur tu biji pazudusi? 3. Es esmu dzirdējis, ka viņš it kā taisās aizbraukt. 4. Kad tu būsi to izlasījis, dod arī man. 5. Kaut es būtu to visu zinājis! 6. Mēs viņu nemaz nebijām pamanījuši. 7. Jūs te esat jauki iekārtojušies. 8. Šī ziņa jau ir novecojusi.

Neveikiamieji dalyviai

Esamasis laikas

Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai daromi iš veiksmažodžio esamojo laiko kamieno (netinka 2 asmens forma!), plg. *apskauž* – *apskaužams*, *kopju* – *kopjams*, *mazgāju* – *mazgājama*. Formantā *-āms*, *-āma* turi dalyviai, padaryti iš ā-kamienių veiksmažodžių (III asmenuotės veiksmažodžiai su bendraties priesaga *-īt* ir *-ināt*; taip pat veiksmažodis *zināt*), plg.: *rakstāms*, *sakāma*, *darāmi*, *zināmas*

Linksniuojami kaip būdvardžiai. Vartojamos ir įvardžiuotinės formos, plg. *dzeramais ūdens* ‘geriamasis vanduo’, *neēdamā sēne* ‘šungrybis’. Dalis įvardžiuotinių dalyvių linke daiktavardėti ir dažniausiai turi **įrankių ar medžiagų pavadinimų** reikšmę, plg.: *rakstāmais* ‘rašiklis’, *sitamais* ‘vėzdas’, *kurināmais* ‘kuras’; pasitaiko ir kitų reikšmių, plg.: *nesamais* ‘nešulys’, *ēdamais* ‘valgis’, *uzkožamais* ‘užkandis’.

Dalyviai *protams* ‘be abejo’, *saprotams* ‘suprantama’, *zināms* ‘žinoma’ vartojami kaip įterpiniai.

166. Sudarykite dalyvius, parinkdami reikiamą formantą. Pakomentuokite 3 asmens galūnės (taip pat daugiskaitos formų galūnių) ir formanto balsio ryšį

spriež spriežams

ceļ
eju
ņemat
pasūta
mīl
liecinām

maksā

pārdod

pērkam

skatās

gaidām

audzina

pierādāt

167. Sudarykite dūrinus su pirmuoju dalyviniu sandu

rakstīt, papīrs rakstāmpapīrs

gulēt, maiss

sacīt, vārds (‘patarlē’)

lasīt, galds

ēst, karote

nākt, reiz

šaut, ierocis

dzēst, gumija

Isidēmēkite

nākošais ‘artējantis priešpriešiais’ (pvz., *nākošais cilvēks*)

nākamais ‘ateinantis, būsimas, kitas iš eilės’ (pvz., *nākamais gads*)

Būtais laikas

Būtojo laika neveikiamieji dalyviai daromi iš veiksmazodžio bendraties kamieno, plg.: *dziedāt – dziedāts, vest – vests, skatīties – skatīta*.

Kaityba niekuo nesiskiria nuo būdvardžių (dalis būdvardžių, kaip ir lietuvių kalboje, iš jų ir kilę, plg.: *balts, silts, salts*). Lietuvių kalbos negiminės formos čia atstoja vyriškosios giminės formos, plg.: *šajā vietā jau bija sēņots* ‘šioje vietoje jau grybauta’; *tieši trāpīts* ‘pataikyta tiesiai’, *nav dzirdēts* ‘negirdėta’.

Vartojami ir savaiminio ar aktyvaus veiksmo rezultatui reikšti, plg.: *paaugstināts asinsspiediens* ‘padidėjęs kraujospūdis’, *noslėgts cilvēks* ‘uždaras žmogus’, *zvērīnāts avižu lasītājs* ‘prisiekęs laikraščių skaitytojas’.

168. Išverskite

Upē naktī pīles klie dz,
un tu arī neiemiedz!
Tāpēc jau, ka nevar zināt, kāpēc.

Varbūt, ka ir ņemts par daudz,
var būt, ka par maz ir ļauts,
un varbūt par maz ir arī sāpēts.
(*Imants Ziedonis*)

Nekaitomieji dalyviai

Iš dalies kaitomasis dalyvis su -dams, -dama (-damies, -damās)

Pamatinė forma – bendratis

169. Išverskite

- a) 1. Jis kalbėjo vairuodamas (*vadīt*)
2. Šokdama (*dejoj*) ir dainuodama (*dziedāt*) ji jautėsi (*justies*) laiminga
3. Mokydami mokomės 4. Eidamos gatvę (*pa ielu*), sutikom draugę

b) Es, karā aiziedams, atstāju mūsu šūpulī. No kariņa pārnākdams, atrod lielu rakstītāju

Isidėmėkite!

Skirtingai nuo lietuvių kalbos pusdalyvio...

- a) ...dalyvis su *-dams, -dama* retais atvejais gali eiti tariniu, pvz.: *kurp jūs braukdami* 'kur važiuojate?'
- b) ...sangražinis dalyvis su *-damies, -damās* neturi skaičiaus kategorijos

170. Sudarykite sangražinės dalyvio formas

- a) runādams runādamies mazgādama
- peldēdamas celdami
- klausīdami šūpodams
- ģērbdamas apkampdama
- b) uztraukties uztraukdamies, uztraukdamās
- žēloties
- priecāties
- skatīties
- smieties
- vairīties
- bīties
- baidīties

171. Parašykite šių veiksmažodžių lietuviškąjį pusdalyvį ir latviškąjį dalyvį. Motyvuokite kamieno rašybos skirtumus ten, kur jų yra

pūst <u>pūsdamas, pūzdams</u>	krist
būt <u>būdamas, būdams</u>	plūst
vest	augt
mest	prast

172. Pakeiskite veiksnio skaičių (iš vienaskaitos į daugiskaitą ar atvirkščiai)

- 1. Viņa gāja garām smiedamās 2. Puiši stāvēja durvīs, runādamies pa telefonu
- 3. Pārāk ilgi peldēdamies jūrā, puika saaukstējās 4. Šīs studentes mācīdamās arī strādā

Nekaitomasis dalyvis su -ot (-oties)

Pamatinė forma - esamasis laikas (*I asmenuotei netinka vns. 2 asmuo!*)

173. Sudarykite dalyvius

dziedu <u>dziedot</u>	ēju	nāk
strādā <u>strādājot</u>	rakstu	sēžam
esam	mazgāju	vēro
snaužu	meklējat	mirst
nevaru	grib	domā
veido	spriežu	skrejam

174. Išverskite

a) 1. Pats precēju līgavių, tėvam mātei nežinot. 2. Mums nākot mājās no lekcijām, sāka līt. 3. Irbei spārni nodiluši, egļu mežu lodājot; tā nodila ļaužu mēles, ap manimi runājot. 4. Ar vārdu sakot, nevienam negribas strādāt par velti. 5. Es, godīgi sakot, to pat nezināju. 6. Gribot negribot būs jāceļas. 7. Beidzot uzlabojās laiks. 8. Rēķinoties ar to, ka Lietuvā valsts valoda ir lietuviešu, valsts mazākumtautības cenšas to apgūt.

b) 1. Nākot no darba, tev būs jāieiet veikalā. 2. No malas skatoties, man tā nešķiet.

175. Sugalvokite sakinių su šiomis frazėmis

tā sakot 'taip sakant'

ar vienu vārdu sakot 'vienu žodžiu'

godīgi / atklāti sakot 'tiesą sakant', 'atvirai šnekant'

starp mums runājot 'tarp mūsų šnekant'

įmot vėrė 'atsižvelgiant', 'turint galvoje'

176. Sudarykite sangražinės formas su -oties (*skaitmuo rodo asmenuotę*)

a) šaubīties <u>šaubos</u> , šauboties	peldėtis 3
skatīties <u>skatos</u> ,	plāpātis 2
celties	gulties
iepazīties 1	kavēties 2
sākties	beigties

brīnīties 3.....
priecāties 2.....
kustēties 3.....

skūpstīties 3.....
uzticēties 3.....
smieties

b) runāt runājot, runājoties
mazgāt 2.....
sargāt 2.....
mīlēt 3

krāsot 2.....
mācīt 3.....
dibināt 3.....
just

Isidēmēkite!

Skirtingai nuo lietuvių kalbos padalyvio, dalyvis su *-ot, -oties...*

a) ... neturi laikų; praeities, ateities veiksmai reiškiami šalutiniais sakiniais;

b) ... gali reikšti ir to paties veikėjo kitą veiksmą, jei veiksnys yra vardininis.

177. Pakeiskite dalyvį su *-ot* dalyviu su *-dams, -dama* ir atvirkščiai. Paaiškinkite dalyvio su *-ot* gramatinės reikšmės skirtumą šiuose sakiniuose nuo lietuvių kalbos padalyvio

1. Sėžot (sėdėdama) brąžu pulciņā, gudru teicu valodinu.
2. Dzīvodams (.....) pilsētā, es bieži ilgojos pēc laukiem. 3. Dziedot (.....) dzimu, dziedot (.....) augu, dziedot (.....) mūžu nodzīvoju. 4. Skatīdamās (.....) savos bērnos, viņa dažkārt atceras savu māti un sevi mazu. 5. Mēs ilgi staigājām runājoties (.....).

Nekaitomasis dalyvis su *-am, -ām (-amies, -āmies)*

Pamatinė forma – esamasis laikas (*visiškai sutampa su dgs. 1 asmeniu*). Vartojamas su veiksmažodžiais, reiškiančiais sąvokas ‘matyti’, ‘girdėti’, ‘sakyti’, ‘manyti’.

178. Išverskite

a) 1. Es dzirdēju tevi dziedam. 2. Redzu tevi kaut ko rakstām. 3. No tāienes es pazinu nākam savu arājiņu. 4. Kaimiņi zināja mani mācāmies

universitātē. 5. Aiz sienas dzirdams bērns raudam. 6. Māte no rīta atstāja bērnus vēl guļam. 7. Es tā arī paliku stāvam.

b) 1. Jam labai patinka klausytis manęs grojant. 2. Žinojau tave ateisiant. 3. Ar laupei manęs sugrįžtant? 4. Ko tu negali įsivaizduoti savęs darant?

179. Pakeiskite dalyvį su -am, -ām (-amies, -āmies) dalyviu su -ot (-oties) ir atvirkščiai

1. Viņš atrada mani pusdienojam (.....). 2. Es nejauši dzirdēju viņus runājam (.....) par manu ģimeni. 3. Dzirdēju ļaudis runājot (.....) līgaviņu nomirušu.

PRIEVEIKSMIS (*Apstākļa vārds / Adverbs*)

27 lentelē. Prievieksmių semantinė klasifikacija

Prievieksmių skyriai			
viētos	laiko	būdo	kiekio
<i>apakšā</i> ‘apačioj’ <i>apkārt</i> ‘aplink’ <i>ārā</i> ‘lauke’ <i>augšā</i> ‘aukštai’ <i>augšup</i> ‘aukštyn’ <i>atpakaļ</i> ‘atgal’ <i>blakus</i> ‘šalia’ <i>citur</i> ‘kitur’ <i>iekšā</i> ‘viduj’ <i>jebkur</i> ‘betkur’ <i>klāt</i> šalia; artyn <i>kur</i> ‘kur’ <i>kurp</i> ‘kurlink’ <i>lejā</i> ‘žemai’ <i>lejup</i> ‘žemyn’ <i>mājās</i> ‘namie’ <i>mājup</i> ‘namo’ <i>nekur</i> ‘niekur’ <i>pretī</i> ‘priešais’ <i>prom</i> ‘šalin’ <i>šeit</i> ‘čia’ <i>šurp</i> ‘čionai’ <i>šur tur</i> ‘šen ten’ <i>tālāk</i> ‘toliau’ <i>tālu</i> ‘toli’ <i>te</i> ‘čia’ <i>tepat</i> ‘čia pat’ <i>tur</i> ‘ten’ <i>turp</i> ‘ī ten’ <i>turpat</i> ‘ten pat’ <i>tuvāk</i> ‘arčiau’ <i>tuvu</i> ‘arti’ <i>viršū</i> ‘viršuj’ <i>visapkārt</i> ‘visur aplink’ <i>zemē</i> ‘žemēn’ ir kt.	<i>aizvien</i> ‘nuolat, vis’ <i>arvien</i> ‘nuolat, vis’ <i>atkal</i> ‘vēl’ <i>brīžiem</i> ‘tarpais’ <i>citreiz</i> ‘kitākart’ <i>drīz</i> ‘netrukus’ <i>iepriekš</i> ‘anksčiau’ <i>jau</i> ‘jau’ <i>jebkad</i> ‘bet kada’ <i>kad</i> ‘kada’ <i>kādreiz</i> ‘kažkada’ <i>kamēr</i> ‘kol’ <i>laikā</i> ‘laiku’ <i>mūžam</i> ‘amžinai’ <i>nekad</i> ‘niekada’ <i>nesen</i> ‘neseniai’ <i>nupat</i> ‘kā tik’ <i>pagaidām</i> ‘kol kas’ <i>pašreiz</i> ‘šiuo metu’ <i>pērn</i> ‘pernai’ <i>reiz</i> ‘kartā’ <i>reizēm</i> ‘kartais’ <i>rīt</i> ‘rytoj’ <i>sen</i> ‘seniai’ <i>šodien</i> ‘šiandien’ <i>šobrīt</i> ‘šiuo metu’ <i>šoreiz</i> ‘šīkart’ <i>tad</i> ‘tada’ <i>tagad</i> ‘dabar’ <i>tikmēr</i> ‘tol’ <i>toreiz</i> ‘tākart’ <i>tūlīt</i> ‘tuoju’ <i>vairs</i> ‘daugiau’ <i>vakar</i> ‘vakar’ <i>vēl</i> ‘dar’ <i>vienmēr</i> ‘visada’ ir kt.	<i>ātri</i> ‘greitai’ <i>balti</i> ‘baltai’ <i>bieži</i> ‘dažnai’ <i>braukšus</i> ‘važiuote’ <i>četratā</i> ‘keturiese’ <i>čukstus</i> ‘pašnibždom’ <i>divatā</i> ‘dviese’ <i>guļus</i> ‘gulomis’ <i>kā</i> ‘kaip’ <i>kājām</i> ‘pēsčiomis’ <i>klusu</i> ‘tyliai’ <i>krustu šķērsu</i> ‘skersai išilgai’ <i>kaut kā</i> ‘kaip nors; kažkaip’ <i>kopā</i> ‘drauge’ <i>labi</i> ‘gerai’ <i>labāk</i> ‘geriau’ <i>labprāt</i> ‘mielu noru’ <i>lēni</i> ‘lėtai’ <i>melni</i> ‘juodai’ <i>nejauši</i> ‘atsitiktinai’ <i>nopietni</i> ‘rimtai’ <i>pareizi</i> ‘teisingai’ <i>steigšus</i> ‘paskubom’ <i>šā tā</i> ‘šiaip taip’ <i>tā</i> ‘taip’ <i>tāpat</i> ‘taip pat’ <i>tīšām</i> ‘tyčia’ <i>trijātā</i> ‘trise’ <i>zagšus</i> ‘vogčiom’ ir kt.	<i>apmēram</i> ‘maždaug’ <i>cik</i> ‘kiek; kaip’ <i>daudz</i> ‘daug’ <i>divreiz</i> ‘dukart’ <i>drusku</i> ‘truputī’ <i>diezgan</i> ‘gana’ <i>galīgi</i> ‘visiškai’ <i>gluži</i> ‘visai’ <i>maz</i> ‘mažai’ <i>mazliet</i> ‘truputī’ <i>milzum</i> ‘be galo’ <i>necik</i> ‘nė kiek’ <i>nemaz</i> ‘visai ne’ <i>otrreiz</i> ‘antrākart’ <i>pavisam</i> ‘visiškai’ <i>parasti</i> ‘paprastai’ <i>pārāk</i> ‘pērmelyg’ <i>vienreiz</i> ‘vienākart’ <i>vismaz</i> ‘bent jau’ <i>vispār</i> ‘apskritai’ ir kt.
			priežasties
			<i>kādēļ</i> ‘kodėl’ <i>kamdēļ</i> ‘kodėl’ <i>kālab</i> ‘kodėl gi’ <i>kāpēc</i> ‘kodėl’ <i>tādēļ</i> ‘todėl’ <i>tamdēļ</i> ‘todėl’ <i>tālab</i> ‘todėl gi’ <i>tāpēc</i> ‘todėl’

180. Sudarykite prieveiksnius iš šių būdvardžių ir dalyvių

- a) brūns brūni sarkans lėts mīļš
ātrs dzeltens dārgs zaļš
smags jautrs skumjš grūts
- b) skaista pietiekams interesantu
apzinātiem ilgi karaliskos
apdomātus Īsām skaidram

Isidēmēkite!

Būdvardiniai prieveiksmai su formantu *-i* homonimiškai sutampa su būdvardžių vyr. gim. dgs. vardininku. Reikšmę lemia kontekstas, plg.: *grūti darbi grūti iet* 'sunkūs darbai sunkiai sekasi'.

Latvių kalboje prieveiksmai vartojami ir ten, kur lietuvių kalboje vartojamos negimininės būdvardžių formos, plg.: *man ir auksti* 'man šalta'; *įoti patīkami* 'labai malonu', *tas ir lieliski* 'tai puiku'.

181. Išverskite

a) 1. Visi pasažieri jutās ļoti labi. 2. Cik jauki bija tevi atkal satikt!
3. Tas bija neizbēgami. 4. Visi eksāmeni tika nokārtoti teicami. 5. Te ir viegli elpot. 6. Kāpēc tu tik smagi elpo? 7. Rīt būs jāceļas ļoti agri.

b) 1. Aš sunkiai įsivaizduoju, kaip tai padaryti. 2. Taip dažnai atsitinka. 3. Nieko, bus gerai. 4. Kalbėk lėtai, aiškiai ir suprantamai. 5. Man per(nelyg) garsu – tai jau ne muzika, o tik triukšmas! 6. Gerai, net labai gerai.

Žodžiai vertimui (a)

atkal - vėl
neizbēgams - neišvengiamas
nokārtot - išlaikyti
smags - sunkus
agrs - ankstus

Žodžiai vertimui (b)

sunkus - grūts	aiškus - skaidrus
įsivaizduoti - iedomāties	pernelyg - pārāk
padaryti - izdarīt	garsus - skaļš
dažnas - biežs	tik - tikai
lėtas - lėns	triukšmas - troksnis
	net - pat

Isidēmēkite!

Būdvardinių prieveiksnių aukštesnysis laipsnis sudaromas su formantu *-āk*: *labi* 'gerai' – *labāk* 'geriau'; aukščiausiasis – dar ir su nekirčiuojamuoju priešdėliu *vis-*: *vislabāk* 'geriausia'.

Labai retai laipsniuojami kai kurie kiti prieveiksmai, plg.: *pēc* ‘po’ – *pēcāk* ‘vēlāu’, *nost* ‘šalin’ – *nostāk* ‘nuošaliau, atokiau’.

182. Sudarykite aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio prieveiksnius

silti	ticami	droši
gudri	lēni	īsi
bieži	reti	vieglī

183. Išverskite

a) 1. Lēnāk brauksi – tālāk tiksi. 2. Labāk zīle rokā, nekā mednis (*kurtinys*) kokā. 3. Visticamāk, ka semināra šodien nebūs. 4. Jo tālāk, jo labāk.

b) 1. Čia labai brangu, aš žinau, kur yra pigiau. 2. Jau geriau aš jai to nebūčiau sakiusi. 3. Anksčiau ar vėliau – koks skirtumas (*starpība*)?

Isidėmėkite!

a) daug – daugz
daugiau – vairs; vairāk
daugiausia – visvairāk | b) labai – ļoti
labiau – vairāk
labiausiai – visvairāk |
|--|--|
- c) nulle ‘nulis’
nule ‘kā tik’

Atsargiai! Kita reikšmė!

labi ‘gerai’	jauki ‘malonu, miela; maloniai, mielai’
labai ‘ļoti’	jaukiai ‘mājīgi’
skaidri ‘aišķiai’	jautri ‘linksmi’
skaidriai ‘dzidri’	jautriai ‘jutīgi’
skaisti ‘gražu, gražiai’	gudri ‘protingai’
skaisčiai ‘spoži’	gudriai ‘atjautīgi, viltīgi’

PRIELINKSNIS (*Prievārds / Prepozīcija*)

28 lentelē. Prielinksniai (A) ir polinksniai (B)

A	Prielinksnis	Dažnāusia reikšmē	Vartojimo linksnis (vienaskaitos)*	Pavyzdžiai
	<i>aiz</i> <i>bez</i> <i>kopš</i> <i>no</i> <i>pēc</i> <i>pie</i> <i>pirms</i> <i>-pus</i> (<i>ārpus, šai-</i> <i>pus, otrpus</i> ir kt.) <i>uz</i> <i>virs</i> <i>zem</i>	už (<i>vieta</i>), anapus; iš be nuo (<i>laikas</i>) nuo (<i>vieta, laikas</i>); iš po (<i>laikas</i>); - (<i>tikslas</i>) prie; pas prieš (<i>laikas</i>) už (<i>vieta ne viduje</i>), šiapus, anapus ant virš po (<i>vieta</i>)	kilmininkas	aiz eзера; aiz prieka bez cepures kopš tā laika no manis; no Rīgas pēc gada; pēc maizes pie loga; pie mātes pirms stundas ārpus pilsētas; šaipus robežas; otrpus upes uz galda virs galvas zem sola
	<i>līdz</i> <i>pa</i>	iki, ligi po; -	naudininkas	līdz vakaram pa daļai; pa jokam
	<i>ap</i> <i>caur</i> <i>gar</i> <i>pa</i> <i>par</i> <i>pār</i> <i>pret</i> <i>starp</i> <i>uz</i> <i>ar</i>	apie; aplink; maždaug per (<i>vieta</i>) pro po, - (<i>vieta</i>) apie; už (<i>priežastis</i>) per prieš (<i>vieta</i>), priešais tarp ī	galininkas	ap roku; ap vienu latu caur mežu gar koku pa pilsētu; pa ceļu par tevi; nav par ko pār ielu pret māju starp tevi un viņu uz Viļņu
		su	īnagininkas	ar mani

* Daugiskaitoje visi prielinksniai vartojami su naudininku ar īnagininku (tiedu linksniai sutampa)

B	Polinksnis	Dažnāusia reikšmē	Vartojimo linksnis	Pavyzdžiai
	<i>dēļ</i> <i>labad</i> <i>pēc</i>	dēļ dēļ, labui dēļ	kilmininkas	dažādu iemeslu dēļ manis labad naudas pēc

184. Išverskite

a) gyvenu pas motinā, važiūsiu pas draugā
....., buvau pas broļī, ar ateisi pas
mane?

b) einu gatve, vaikštinējo po mišķa,
važiavo keliu, plaukē jūra

c) dzīvojam pa vecam, tas man likās pa prā-
tam, pa paradumam gāju gulēt pus-
naktī, mātes jaka Baibai tagad pa au-
gumam

185. Pakeiskite junginius daugiskaita

bez drauga <u>bez draugiem</u>	par mani <u>par mums</u>
pie loga	pie viņa
aiz meža	par tevi
ar roku	pār upi
uz darbu	no meitenes
uz jumta	pēc runas

186. Baikite sakinius

Starp Viļņu un Kauņu

Starp Latviju un Lietuvu

Pirms nedēļas

Pirms gada

Pirms divām dienām

187. Paaišķinkite, kuo skiriasi

aiz meža, uz meža, uz mežu.

aiz bailēm, aiz rokas, aiz jūras

uz stūri, uz stūra, aiz stūra (*stūris* 'kampas').

aizgāju pēc stundas, aizgāju pēc pārtikas (*pārtika* 'maistas').

Isidēmēkite!

bez tam 'be to' (īterpinys; tačiau: *bez tā nevar iztikt* 'be to neišsiversi')

pēc tam 'po to, vēlīau'

pie tam 'be to'

SENOJI LATVIŲ RAŠYBA

Knygos latvių kalba pasirodė XVI a. Stimulą leisti knygas davė Reformacija ir Kontreformacija. Literatūroje minima 1525 m. Vokietijoje protestantų išleista latviška knyga, deja, mūsų nepasiekė. 1585 m. Vilniuje katalikai išleidžia katekizmą (1 pav.) Abiejų Tautų Respublikai priklausančioms Livonijos provincijoms;* po metų pasirodo Karaliaučiuje spausdintas ir liuteroniškasis tikybos vadovas (2 pav.), skirtas pirmiausia Kuršo-Žiemgalos kunigaikštystės latviams. Abiejų knygų rašyba beveik nesiskiria. Kadangi pirmųjų latviškų knygų autoriai buvo vokiečiai, knygos spausdintos vokiečių kraštuose populiariu gotikiniu šriftu (fraktūra), liaudyje tebevadinamu senuoju raštu (la. *vecā druka*). Rašto pamatu imta vokiečių žemaičių abėcėlė, kuri, tiesą sakant, dar ir vokiečiams nebuvo nusistovėjusi.

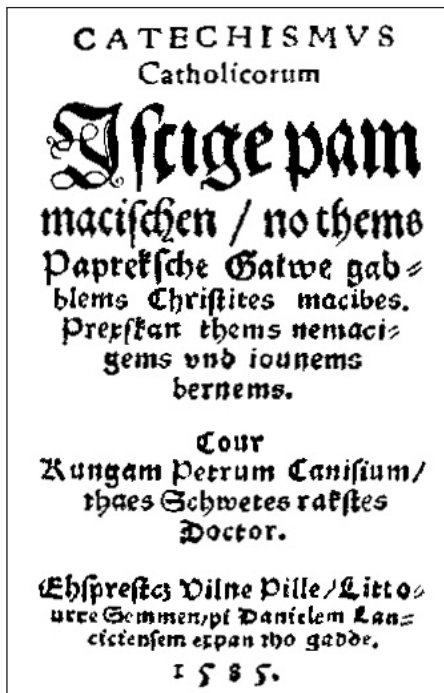
XVII a. vokiečių aukštaičių rašybos pagrindu chaotišką latvių rašybą reformavo Georgas Mancelis (1593-1654) (3 pav.).

Didelę įtaką latvių rašto stabilizavimui turėjo Ernsto Gliuko (1652-1705) verstos Biblijos išleidimas (Ryga, 1689), o XVIII a. – švietėjų, ypač Gothardo Frydricho Stenderio, praminto Senuoju Stenderiu (1714-1796), raštai (4 pav.).

Raštai fraktūra Latvijoje buvo leidžiami ir po to, kai 1920-1922 m. buvo įteisinta antikva, t. y. dabartinė rašyba, kurios pagrindus dar 1908 m. parengė kalbininko Janio Endzelyno (Jānis Endzelīns, 1873-1961) vadovaujama Rygos latvių draugijos Ortografijos komisija. Dalis raštų, tiesa, kurių laiką ėjo su kompromisine rašyba: lotyniškais raidėmis, bet su senovišku kai kurių garsų žymėjimu (žr. tekstą p. 119).

Čia pateikti fraktūros pavyzdžiai toli gražu neatspindi tikslios šio tipo raštų raidos. Jų tikslas – išmokyti skaityti įvairiais laikotarpiais leistus raštus latvių kalba, pagrindinį dėmesį skiriant XIX-XX a. raštams.

* Vykstant Livonijos-Rusijos karui (nuo 1558 m.), Livonija 1561 m. pasidavė Žygimalui Augustui, kaip Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, ir prie LDK buvo prijungta Vidžemė, Latgala bei Pietų Estija. Po Liublino unijos (1569) šias žemes imta administruoti kartu su Lenkija.

1 pav. P. Kanizijaus *Catechismus Catholicorum* titulinis puslapis. Išleista Vilniuje 1585 m.

Tas pirmas Bouflis.
Toew nhe buus czittes Dewes turreth
prexkan man.

Tas Oteers
Toew nhe buus Dewe touwe
kunge waerde nhepatthese
walkoot.

Tas Treffches
Thoew buus to sweete Dene
sweetyt.

Tas cettortz
Thoew buus touw Thewe
vnde touwe Mathe czenit / ka
thöw lab klaias / vnde tu Ilge
cziwo wuerfzon femmes.

Tas Pecktcz
Thoew nhe buus nokout.

Tas Seeficz.
Thoew nhe buus Loulibe
paerkaapt.

Tas Septytcz.
Thoew nhe buus Sackt.

Tas Aftotz.
Thoew nhe buus nhe
pathese Ledtczibe doth /
prettibe touwe Tuake.

Tas Doeuwytz.
Thoew nhe buus ekarot /
touwe Tuwake Namme.

Tas Desmetcz.
Thoew nhe buus ekaroht /
touwe Tuwake Szewe / kalpe
/ kalpune / lope / ieb wueffe
kas tam peder.

Tas pirmais Bouflis.
Toew nhe buus czittes Dewes turreth
prexkan man.

Tas Oteers
Toew nhe buus Dewe touwe kunge
waerdenhepatthese walkoot.

Tas Treffches
Thoew buus to sweete Dene sweetyt.

Tas cettortz
Tow buus touw Thewe vnde touwe
A ij Mathe

Mathe czenit / ka thoew lab klaias /
vnde tu Ilge cziwo wuerfzon femmes.

Tas Pecktcz
Thoew nhe buus nokout.

Tas Seeficz.
Thoew nhe buus Loulibe paerkaapt.

Tas Septytcz.
Thoew nhe buus Sackt.

Tas Aftotz.
Thoew nhe buus nhe pathese Ledtczibe
be doth / prettibe touwe Tuake.

Tas Doeuwytz.
Thoew nhe buus ekarot / touwe Tu-
wake Namme.

Tas Desmetcz.
Thoew nhe buus ekaroht / touwe Tu-
wake Szewe / kalpe / kalpune / lope / ieb
wueffe kas tam peder.

2 pav. M. Liuterio *Enchiridion*. Der kleine Cate-
chismus rašto pavyzdys. Išleista Karaliaučiuje 1586 m.

Tas pirmsais Baußlis.

**Tõw nhe buhß czittus Deewus turreht
preekschan mann.**

Tas ohters Baußlis.

**Tõw nhe buhß Deewa tawu Kungha
Wahrdu nhe patteeffe wallkoht.**

Tas Treßchais Baußlis.

Tõw buhß to swähtu Deenu swähtiet.

Tas czãnorß Baußlis.

**Tõw buhß tawu Tãhwu vnd tawu Maht
czeniet / ka tõw labb klahyahß / vnd tu illghe
dsiewo wirßfu Semmes.**

Tas peektz Baußlis.

Tõw nhe buhß Nokaut.

Tas säßis Baußlis.

Tõw nhe buhß Laulibu pahrkahß.

Tas septietß Baußlis.

Tõw nhe buhß Sackß.

Tas aßtohzß Baußlis.

**Tõw nhe buhß nhepatteeßfu Leezibu doht
prettie tawu Tuwaku.**

Tas dewietß Baußlis.

**Tõw nhe buhß eekarotees tawu Tuwa-
ka Nammu.**

Tas deßmitß Baußlis.

**Tõw nhe buhß eekarotees tawu Tuwa-
ka Seewu / Kallpu / Kallpon / Lohpu / jeb wiß
kas tam peedärr.**

Tas pirmsais Baußlis.

Tõw nhe buhß czittus Deewus
turreht preekschan mann.

Tas ohters Baußlis.

Tõw nhe buhß Deewa tawa
Kungha Wahrdu nhe patteeffe
wallkoht.

Tas Treßchais Baußlis.

Tõw buhß to Swähtu Deenu
swähtiet.

Tas czettortz Baußlis.

Tõw buhß tawu Tãhwu vnd tawu
Maht czeniet / ka tõw labb
klahyahß / vnd tu illghe dsiewo
wirßfu Semmes.

Tas peektz Baußlis.

Tõw nhe buhß Nokaut.

Tas säßis Baußlis.

Tõw nhe buhß Laulibu
pahrkah(p)t.

Tas septietz Baußlis.

Tõw nhe buhß Sackß.

Tas aßtohtz Baußlis.

Tõw nhe buhs nhepatteeßßu
Leezibu doht prettie tawu
Tuwaku.

Tas dewietz Baußlis.

Tõw nhe buhß eekarotees
Tawa Tuwaka Nammu.

Tas deßmitz Baußlis.

Tõw nhe buhß eekarotees tawa
Tuwaka Seewu / Kallpu /
Kallpon / Lohpu / jeb wiß kas
tam peedärr.

1. Baikite transkribuoti dabartinę rašybą ir išverskite

10. Mans Bährns/kad tōw te Nhetickli
blehni wiff/tad nhe en.

11. Kad tee facta/ Nahz ar mums / mehš
ghribbam vhs Affini ghluhnoht/vnd teems
Nhenoseghusscheems beš Wainas vsstahz-
weht.

12. Mehš ghribbam ehof Dsiewus ap-
riet/ka ta Elle/vnd tohš Rahmus/ka tohš
fattri dsittumā ghrimst.

13. Mehš ghribbam leclu Manntu attrast/
mehš ghribbam sawus Nannimus ar Lau-
pšchanu pilldiet.

14. Baudais ar mums / weenu Macu
wiff mehš ghribbam turreteeš.

15. Manns Bährns/nhe staigha to Zetlu
ar teems/attghrees tawu Rahyu no winyo
Pāhdu.

16. Aiso winyo Rahyas táct vs launu/
vnd steidsahš Affinis isleet.

10. Mans Bērns, kad tev(i) tie
Netikli blēni viļ, tad neej.

11. Kad tie saka, Nāc ar mums,
mēs gribam ūz Asini glūnot
und tiems Nenoziegušiem
bez Vainas uzstāvēt.

12. Mēs gribam tos Dzīvus
aprīt, kā tā Elle, und tos Rā-
mus, kā tos katri dziļumā
grimst.

14. Baudais ar mums, vienu
Maku visi mēs gribam turēties.

16. Aiz to viņu Kājas tek uz
ļāunu, und steidzās Asinis iz-
liet.

(Salamana pamācības, 1. nodaļa)

Retesni žodžiai ir formos

netikli blēni - (čia) nedorėliai, nusidėjėliai

vilt - (čia) gundyti

glūnēt - tykoti

noziegties - nusikalsti

uzstāvēt - (čia) užpulti

elle - pragaras

katrs - (čia) kuris, katras

manta - turtas

laupīšana - plēšikavimas, plėšimas

baudīt - mėgautis

maks - piniginė

staigāt - vaikštinėti

atgriezt - nusukti į šalį

aiz to - nes

steigties - skubėti

asinis - kraujas

2. Palyginkite G. Mancelio tekstus su 1586 m. *Enchiridiono* tekstu ir atsakykite

1. Kuo skiriasi ilgųjų balsių žymėjimas žodžių šaknyse *Enchiridiono* ir G. Mancelio tekstuose?

2. Kaip žymėti dvibalsiai *ie*, *uo*?

3. Kokiomis raidėmis G. Mancelis žymėjo minkštuosius priebalsius?

4. Kuriais atvejais G. Mancelio rašybą buvo nenuosekli? Pagrįskite.

Preekſch-mahzibas.

Eſam tu taḥs nahkamas nobakkas laſſi, taḁ tew ſchahs trihs preekſch-mahzibas labbi ja paturr:

1) Jo taḁlaḁ kaḁda leeta ſtaḁw, jo maſaḁa iſſkattahs.

Nihgas toḁrni no taḁlenes ne leelaſi, kà tawī piḁkſi rahdahs. Behrns manna, ka ſchē azzis wiłł. Tapeḁz ne aplam par maſu leetu ja turr, kaſ no taḁlenes maſs leekahs. Paturr labbi ſcho mahzibu. Jo beſ taḁs wiſſi Deewa darbi maſi paliktu, kaſ tomeḁr ne iſſkaḁkoḁt leeli irraid. Deewa darbus maſus teeſaḁt, buḁtu Deewa goḁdam pretti. Jo maſi darbi maſu Meiſteri, beḁ leeli darbi leelu Meiſteri gunde.

Bet kaḁeḁz azzis tā wiłł? Taſ ne irr azzu beḁ taḁtu-ma waina. Beḁ par to irr Deews žilwekam gaiſchu praḁtu peekſchihriſ, to taiſni teeſaḁt, kaſ azzim žittadi leekahs. Kaſ Meiſtera darbu ne paſiḁſt, beḁ tiſkai weḁplobams kà mulkiſ to ſkatta, taſ ne jeḁbſ Meiſtera ſkun-

4 pav. G. F. Stenderio (Senojo Stenderio) knygos *Augſtas gudrības grāmata no paſaules un dabas raſto* pavyzdys. Knyga iſleista Jelgavoje 1796 m. (pirmasis leidimas – 1774 m.)

šfunši un gohdu. Tapat, kas to leelu pašauls-nammu ne pašīst, bet tīfai lohpu šahrtā bes prahta un apdohma šfatta, kà warr tas Deewa leelumu un gohdibu jehgt? Kà warr tas no Deewa darbeem žeenigi doh=maht, runnaht, un winna šlawu wairoht?

Tapat 2) Jo tablat šahda leeta irr kas teff, jo masleekahs tezzeht. Un šad wiššai tabl irraid, tad pagallam šluššu šahwoti leekahs. Ša fuggis us jušru ar pilnu mehju šfreedams, tomeht no tablenes šluššu šahwoht leekahs. Ša tas arrišsan irr ar tahm šwaigšnehm, kas gaisā teff.

3) Kad ta weeta teff, wirs ša mehš eššam, tad mums leekahs, it ša ne ta weeta ar mums, bet tahš leetas apšahrt mums tezzetu. Kad šee=mas=laifa šnašči žaur šillu brauž, tad azzim leekahs, it ša šohki šfreetu. Tapat, šad us plošstu jeb fuggi eš=šam, tad mums leekahs, it ša šraštš eetu. Us tahdu pašchu wišši wišša šemine ar mums gaisā šiddinadamees greesčahs, un mums leekahs, it ša šaule un wišš deb=bes=pulks apšahrt mums štaigatu.

Retesni žodžiai ir posakiai

torni - bokštai (vns. vard. *torns*; dabartinėje la. k. *tornis*)
darbus mazus tiesāt - per menkai vertinti darbus
gundēt - šlovinti
vėplot - taukšti, tuščiai kalbėti

skunste - mokėjimas, menas
klusu stāvoti - vietoje stovinti
(sen. mot. gim. *dalyvio forma*)
knaši - smarkiai, greitai

3. Kairėje (5 pav.) yra ištrauka iš XIX a. pabaigoje išleistos Biblijos, dešinėje – jums paliktas transkribuoti tekstas. Palyginę tekstus, surašykite raidžių atitikmenis ir pakomentuokite rašybos skirtumus (*dvibalsių rašybą, balsių ilgumo, trumpumo, priebalsių minkštumo žymėjimą, s ir z, š ir ž bei kt. rašmenis*)

17. Kas garām ejoht zittu kildā eejau-
zahs, irr kā kas sunni ais ausīm nemm.

18. It kā kad par smeeflu ar šchēh-
peem un nahwigahm bultahm schautu,

19. Tā pat irr, kas šawu tuwaku pee-
wihlis fakla: Woī to par smeeflu ween
nedarriju?

20. Kad malkas naw, tad ugguns is-
dseest, un kad liščka naw, tad kilda rimst.

22, 10.

21. Kā ohgles lešmu un malka uguni,
tā rehjejs žilvēks fazeft kildu.

Esir. 28, 10, 11.

22. Liščka wahrdi irr kā šaldi kum-
moši un eet wiffai pee firds.

18, 8. Dašw. dš. 55, 22.

23. Dedšgi wahrdi, bet neganta firds,
irr pohda gabbals pahrwilfts ar nerihru
šudrabu.

24. Kas tewieenihst, irr ar mutti draugs,
bet šawā firdi winšč dohma us wiltu.

10, 18.

25. Kad tas mihligi runna, tad netizzi
winnam, jo feptinas negantibas winna
firdi. 6, 16, 11.

26. Lai gan eenaidu aisseds ar wiltu,
tomehr winna niknums šauschu preeščā
nahšs gaismā.

27. Kas bedri rohš, tas tai paščā
eefritihš, un kas ašmini weft, us to tas
atwelsēes. Dašw. dš. 7, 16, 11. Gal. mahš. 10, 8.

(Salamana pamācības, 26. nodaļa)

5 pav. XIX a. pabaigoje leistos Biblijos
rašto pavyzdys (Bihbele 1877)

Retesni žodžiai ir posakiai

kilda - barnis, kivrėdas
iejaukties - įsiterpti, įsikišti
škėps - ietis
bulta - strėlė
liškis - pataikūnas
rėjėjs cilvēks - barnus žmogus
kumoss - kąsnis
negants - piktas, pagiežingas
poda gabals - šukė

17. Kas garām ejot citu kildā iejau-
cās, ir kā kas suni aiz ausīm nem.

20. Kad malkas nav, tad uguns iz-
dziest, un kad liška nav, tad kilda rimst.

24. Kas tvi ienīst, ir ar muti draugs,
bet savā sirdī viņš domā uz viltu.

26. Lai gan ienaidu aizsedz ar viltu,
tomēr viņa niknums ļaužu priekšā
nāks gaismā.

ir ar muti draugs - žodžiais yra draugas
viltus - klaida
negantība - nedorybė
ienaidis - neapykanta
aizsegt - uždengti
niknums - pyktis
nākt gaismā - išaiškėti, atsiskleisti
bedre - duobė
rakt - kasti

4. Perrašykite tekstus dabartine rašyba. Palyginkite ankstesniojo ir šių tekstų rašybą

Ta fwehta luhgfchana.

Ichws muhf', kas tu esi debefis, fwehtits lai top taws wahrds, lai nahf mums tawa walfstiba, taws prahts lai noteef, ka debefis, ta aridsan wirs semes; muhfu deenischku maisi dod mums schodeen, un peedod mums muhfu paradus, ka ir mehs peedodam muhfu paradneekem, un neeewed muhs eefsch kahrদিনাশানা, bet atpesti muhs no ta launa. Amen.

Ta Engela fweizinafchana.

Sweizinata esi tu Maria, pilna Deewa schehlafstibas, tas Kungs ir ar tewi, tu esi fwehtita par wifahm feewahm, un fwehtits ir tas auglis tawas meefas Jesus.

Swehta Maria, Deewa mahte, luhds Deewu par mums grehzineekem tagadin un eefsch tahs stundas muhfu nomirfchana. Amen.

(Katoliska... 1898)

2. n o d a t a.

Apašchu eelenkti.

Kahda stahwa uſkalna wirſotnê, muhſcha meſcha malâ, ſtahweja trihſ indiani, peederoſchi pee apaſchu ziltſ. Weenſ no teem bij wirſaitiſ Mordakſ, wiſu bahlgihmju niſnalaiſ eenaidneetſ.

Somehr wina ſabeedribâ atradâſ ari baltſ wihreetiſ : wiltigaiſ Soms Dſcheſperſ, turſch ſchai brihdi ar ſahdu meſtizu iſnahza no beesolna. Meſtizam, ſura dſihſlâſ riteja meſchonigâſ indiani aſiniſ, par tehwu bijiſ ſahdſ baltaiſ, bet winſch ſkaiſijâſ par apaſchu, pee ſuru ziltſ peedereja wina mahte.

Mordakſ winu augſti wehrteja, jo neparaſti wiltigaiſ meſtiziſ Benito apaſcheem jau wairakſ ſahrt bij iſdarijiſ wehrtiguſ pakalpojumuſ. Neſen atpaſak meſtiziſ bij mehginajiſ Old Wawerli, Fredu un Sungaſu eewikinat lamatâſ, bet, pateizoteeſ wezâ traperu un Sungaſa apdomibai, ſchiſ nodomſ neiſdewâſ, un nodewejam iſdewâſ iſbehgt.

7 pav. XX a. pradžios nuotykių literatūros teksto pavyzdys (Neisdeuusees... 1923.-1925)

Žodžiai vertimui

stāvs - status

mūža mežs - giria

piederēt - priklausyti

cilts - gentis

virſaitis - genties vadas

bālgīmis - baltaveidis

ienaidnieks - prieſas

sabiedrība - (čia) draugija

mestics - (psn.) metisas

biezoknis - tankmė

ritēt - tekėti

pakalpojums - paslauga

ievilināt - įvilioti

lamatas - spąstai

apdomība - apdairumas

nodoms - sumanymas

nodevėjs - išdavikas

izdoties - pavykti

6. Išverskite liaudies dainas

7661.

Meluhbf welti, tautas dehls,
Wehl newaru tautās eet:
Nei man auftas puhra jostas,
Nei guļamas willanites. 138a.

10042.

Ko bij manim nu darit?
Deewinšč teiza, Ļaima leebša;
Deewinšč teiza maišes weetu,
Ļaima gauščas ařarinās. 279a, 362.

2046.

Mija, aija, lahtšča behrns,
Kahrkli fahra řchuħpolites,
Atnahks lapša, panems beħruu
Ur wiřam řchuħpolēm. 229b.

7654.

Ne wiřeem es řareebu,
Bahlinōs břihwodama;
Maħřřřinām ween řareebu,
Gew puhřinu daridama. 75b.

1198.

Ļaime mana mahmulite,
Es Ļaimites meita biju;
Raħdu muħřřu gribejos,
Taħdu pate paneħmos.

31348.

Melna řřchuħřķa miltus mala
Widū juħras uř aķmena.
Toš buħs eħř teem kungeem,
Kaš beř řaules řrahřinaja.

7764.

Remat, puĩřři, muħřu meitas,
Muħř' meitām gatams puħřs:
Ĵimbi pařři faktā abās,
Sirneřlits kreřlus auda. 120c.

35654.

Tu, puĩřřiti, wirřū gulī,
Es guleju apařřřā;
Es uř Deewu řkatijos,
Tu ellē raudřřiees.

8 pav. Kriřjanio Barono (Kriřjānis Barons, 1835-1923) iřleistū latviu Ļiaudies dainu teksto pavyzdřiai (Barons 1894.-1915. 1.-6. sehj.)

Žodřiai vertimui

lūgt - prařyti, melsti
tautas (tautu) dēls - bernelis
iet tautās - tekėti
pūrs - kraitis
villaine - gobiamoji skara
teikt - (*čia*) leisti
liegt - drausti
maize - duona
gaužs - graudus, gailus
lācis - lokys
kārklis (*čia* kārklis) - karklas
kart - kabinti, karti
šūpoles - sūpynēs
lapsa - lapė
sariebt - išipykti
bāliņš - brolelis
bāliņos dzīvot - pas motulę augti (*būti netekėjusiai*)
mārša - brolienė

Žodřiai vertimui

meita - dukra
mūžs - (*čia*) likimas
melns - juodas
čūska - gyvatė
kungs - ponas
strādināt - versti dirbti
puisis - vaikas, bernas
cimds - pirštinė
kaktis - kampas (*vidinis*)
adīt - megzti
zirneklis - voras
kreklis - marřkiniai
viršū - virřuje
apakřā - apačioje
skatīties - řiūrėti
elle - pragaras
raudzīties - řvelgti

3794.

Uļ eščinās galwu lītu,
Sargaj' ņawu tehwu ņemi;
Labaf manu galwu nehma,
Ne kà manu tehwu ņemi. 41c № 11
pag. 229, 111c, 316¹, 335 № 367.

1: Uļ robešču; 2: Tehwu ņemi nebedams,
68d. — 2: Tehwa ņemi nebedams; 4: tehwa,
91c. — 1: eščinu; 2: Tehwu ņemi ņargadams,
118¹. — 1: Uļ eščinu; 2: Sargat' f. tehwa;
4: tehwa, 364¹.

Žodžiai vertimui

eža - ežia

likt - dēti

sargāt - saugoti, sergēti

ņemti - imti

ne kà - negu

robeža - riba,

siena

31985.

Ģē, ņarà aifeedams,
Krustu žirtu ofolā,
Lai neraud tehws, mahmina,
Lai raud krusta ofolinšč. 16, 43b,
353¹, 379.

4: ņalāis ofolinšč, 24a, 325c. — 3—4: Lai raud
krustinšč pafalā, Lai neraud liģawina, 91g. —
1: noeedams; 2: žiri; 4: raudaja ofolinšč,
118¹. — 3: tehws un mahte; 4: ofolins, 119¹
(M. Kozin). — 1: noeedams; 2: žirwi; 4:
ņalāis ofolinšč, 127¹b. — 1: noeedams; 4: ņalšč
ofolinšč, 325¹. — 1: Uļ ņarina; 4: krusis ofolā,
401. — Sal. 391 № 1009.

Žodžiai vertimui

krusts - kryžius

pakaļā - iš paskos

liģava - nuotaka

sal.(salīdzini) - plg.
(palygink)**Baikite pildyti lentelę**

XVI a. (Enchiri- dionas)	XVII a. (G. Man- celis)	XVIII a. (Senasis Stenderis)	XIX a. raštai	XX a. raštai fraktūra	Dabartinė rašyba
<i>ae/aa</i> <i>ee</i> <i>y</i> <i>uu</i>	<i>ah</i> <i>ie</i> <i>uh</i>	<i>ah/-à/-â</i> <i>eh</i> <i>ih</i>	<i>ih</i>	<i>ah/-à/-â</i> <i>eh</i> <i>uh</i>	<i>ā</i> <i>ē</i> <i>ī</i> <i>ū</i>
<i>e</i> <i>oo/o/oh</i>	<i>ee</i> <i>o/oh</i>	<i>ee</i>		<i>ee</i> <i>o</i>	<i>ie</i> <i>o</i> [uo]
	<i>t</i>	<i>k</i> <i>g</i> <i>t</i>	<i>k</i> <i>n</i>	<i>t</i>	<i>ķ</i> <i>ġ</i> <i>l</i> <i>n</i>
<i>c/cž</i>	<i>sch/ffch</i>	<i>f/-s</i> <i>f</i> <i>fch</i> <i>fch</i> <i>ž</i> <i>df</i>	<i>fch</i> <i>ž</i> <i>df</i>	<i>f/-s</i> <i>fch</i> <i>tfch</i> <i>dfch</i>	<i>s</i> <i>z</i> <i>š</i> <i>ž</i> <i>c</i> <i>č</i> <i>dz</i> <i>dž</i>

7. Pabraukite skirtumus nuo dabartinės rašybos

Mežmuižā, pee zemeem Svētes upes krasteem, krustojas leelceļi, kas ved no Jelgavas uz leišu meestiņu Žagari. No šī krustceļa aizlokas ceļi Zemgales līdzenā videenā; aizlokas ceļi cauri Mežmuižas sileem gar purvaino Leišmali. Tee – saimneeciskās, politiskās un sabeedriskās dzīves nervu pavedeeni. Pirmee āreenes eespaidu uztvēreji un pārneseji, Vajtas nemeeru smago soļu protests; vaj sodekspedīcijas zirgu auļi – kas viņiem peeskaras, kā atbalss nodun arī Leišmalē, vecā Silenes novadā.

Šai krustceļā stāvot, vispirms atsegsim kādu stūrīti attāļās pagātnes aizkaram, lai vēlāk verotees 1905. gada atspulgu lokā, jo labaki saprastu to leelā laika noskaņu, kas spēcīgās revolūcijas vētrā bangotos uzplūdu viņus atsita arī šī novada krastos.

(Sēlis 1927, 5)

Ar tiesa, kad...

...pirmųjų raštų autoriai neskyrė trumpųjų galūnių?
...jau pirmuosiuose raštuose dvibalsis *uo* žymėtas raide *o*?
...G. Mancelis įvedė balsio ilgumo žymėjimą brūkšneliu virš rašmens?
...G. Mancelis dvibalsį *ie* žymėjo dviguba *ee*, o ilgąjį *ī* – dvibalse *ie*?
...G. Mancelis balsio *i* ilgumą žymėjo brūkšneliu virš rašmens?
...G. F. Stenderio raštuose skiriamos *s* ir *z*, taip pat minkštieji *ķ*, *ġ*, *ļ* ir *ņ*?
...senąja rašyba nebuvo žymėti ilgieji priesagų balsiai?

8. Atsakykite

1. Kas žymėta geminatomis?
2. Kaip žymėtos ilgosios galūnės?

LATGALIETIŠKOJI RAŠYBA

Etnografinė Latgala (žr. 9 pav.) po Livonijos padalijimo (1561) drauge su Vidžeme ir Pietų Estija buvo prijungta prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o šiai 1569 m. susijungus su Lenkija į Abiejų Tautų Respubliką (ATR), Latgala tapo ATR nuosavybe (*Inflanty Polskie*). Skirtingai nuo Vidžemės, Latgala ATR sudėtyje išbuvo ilgiausiai – iki Pirmojo jos padalijimo 1772 m.

Priklausymas ATR lėmė tai, kad Latgala liko katalikiška, tuo tarpu kitose etnografinės Latvijos (ir Estijos) žemėse išigalėjo protestantizmas. Kadangi Latgalos tarmė iš esmės skyrėsi nuo kitų Latvijos kraštų kalbos*, brendo būtinybė leisti religinius raštus Latgalos katalikams suprantamu interdialektu. Bibliografijos šaltiniuose minima, kad pirmoji knyga latgaliečių (aukšzemniekų) tarme išėjusi Vilniuje 1730 m. ir vadinosi *Katoliszka Dziesmiu gromota Diwam wyssuwyrygam por gūdu / .../*, tačiau dėl jos autentiškumo dabar labai abejojama (žr. Stafecka 2004, 288–289). Juo labiau, kad nėra išlikęs nė vienas šios knygos egzempliorius, nors minima, kad ji buvusi išleista net kelis kartus. Tad pirmąją latgalietiška knyga dabar laikomas 1753 m. Vilniuje išleistas Naujasis testamentas, pavadintas *Evangelia Toto Anno /.../* (10 pav.).

Raštai latgaliečių tarme jau iš pat pradžių buvo leidžiami tik antikva ir didesnių reformų neturėjo iki mūsų

* Latgaloje ir šiaurės rytų Vidžemėje šnekama aukšzemniekų (aukštaičių) tarme. Šios tarmės sėliškomis patarmėmis šnekama Aukšzemėje (Latvijos Sėloje) ir rytų Vidžemėje, taip pat Dauguvos-Aiviekstės trikampyje.

9 pav. Latvijos etnografiniai regionai.

EVANGELIA

Toto Anno singulis Dominicis & Feftis diebus juxta antiquam Ecclesiæ consuetudinem in Livonia

Lothavis prælegi

SOLITA,

Cum precibus & precatiunculis nonnullis, cura quorundam ex Clero Livonico recentissimè juxta usitatiorém loquendi modum Lothavicum

VERSA & TRANSLATA,

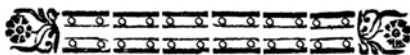
Ac in lucem

EDITA,

Anno,

Quo æternum Patris Verbum per Angelos in terris evangelizatum est

1753.

VILNÆ

Typis S.R.M. Academiæ Societ: JESU.

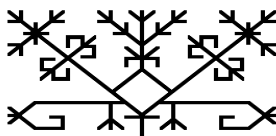
10 pav. Pirmosios latgaliečių tarme parašytos knygos titulinis puslapis.

dienų. Tiesa, pati rašto tradicija XIX a. viduryje buvo dirbtinai petraukta. Latgalos dvarininkai dalyvavo 1863 m. sukilime, todėl 1865 m. caro valdžia, norėdama sustabdyti lenkų įtakos plitimą Kauno, Vilniaus ir Vitebsko gubernijose (pastarajai priklausė ir etnografinė Latgala), uždraudė spaudą lotyniškais rašmenimis. Tradicinį raštą latgaliečiai atgavo 1904 m.

Iki Latvijos pirmosios nepriklausomybės latgaliečių raštas formavosi stichiškai. Nuo 1921 m. jį pradėta norminti sąmoningai. 1933 m. buvo išleistas rašybos žodynas, įtvirtinęs kai kurias raides, kurių nėra latvių bendrinės kalbos abėcėlėje (*ō* [uo], *y* [ы]), taip pat dvibalsio *ie* žymėjimą raide *ē*. Tačiau latgaliečių gramatikos normintojai pernelyg orientavosi į latvių bendrinę kalbą, todėl rašto kalba netrukus ėmė tolti nuo gyvosios vartosenos ir juokais buvo praminta „trečiąja tarme“.

Po Antrojo pasaulinio karo latgalietiškoji rašto tradicija buvo apmarinta – sovietmečiu šia tarme buvo leidžiami daugiausia religiniai raštai, o pati kalba oficialiai vartota tik katalikų bažnyčioje.

Nuo paskutiniojo XX a. dešimtmečio latgaliečių bendrinė kalba ir jos rašyba pradėta puoselėti toliau. Pastaruoju metu leidžiami raštai naujesniąja rašyba, kurioje dvibalsiai [uo], [ie] rašomi kaip lietuvių kalboje, dvibalsis [yu] – raidėmis *iu* (ne *yu*), o pačioje kalboje vartojama daugiau formų, būdingų gyvajai Latgalos krašto tarmei.

9. Perskaitykite iš pradžių latgalietišškai, paskui bendrine kalba

Tāvs myusu, kas esi debesīs, svēteits lai tūp Tovs vārds. lai atnōk Tova vaļsteiba. Tova vaļa lai nūteik kai debesīs, tai ari vērs zemes. Myusu ikdīniškū maizi dūd mums šudiņ un atlaid mums myusu porōdus. kai ari mes atlaižam sovim porōdnīkim, un naīved myusu kārdynōšonā, bet atpestej myusus nu ļauna.

Esi sveicynōta, Marija, žēlesteibas pylnō, Kungs ir ar Tevi. Tu esi svēteita storp sīvītem un svēteits ir Tovas mīsas auglis Jezus. Svātō Marija, Dīva Mōte, lyudzis par mums grēcinīkim tagad un myusu nōves stundē. Amen.

29 Ientelē. Kai kurie rašmenys, garsai ir jų atitikmenys latvių bendrinėje kalboje (bk)

latg.	la. bk
ā [ā]	ē [platusis ē]
yu [ɣu]	ū
ū [ū]	o [uo]
ō [uo]	ā
o [o]	a
ī [ī]	ie
ei [ei]	ī

10. Palyginkite patarles ir priežodžius, parašytus latgalietišškai ir latvių bendrine kalba. Surašykite bendrų žodžių fonetinius atitikmenis

1. Kas ūtram dūbi rūk, pats īkreit.

2. Ar malōšonu pasauli pōrīsi, bet atpakaļ naatīsi.

3. Grošu pi groša, pībersi moku; grydu pi gryda, pībersi maisu.

4. Nadreizais dreizam pādys dzan.

5. Kaidis putns, taidas spolvas, kaidis cylvāks, taidi dorbi.

6. Kō rogovās sēdi, tō dzīsmu dzīdi.

1. Kas otram bedri rok, pats iekrīt.

2. Ar melošanu pasauli pāriesi, bet atpakaļ nepārnāksi.

3. Grasi pie graša, piebērsi maku; graudu pie grauda, piebērsi maisu.

4. Nedrīzais drīzam pēdās dzen.

5. Kāds putns, tādas spalvas, kāds cilvēks, tādi darbi.

6. Kā ragavās sēdi, tā dziesmu dziedī.

Retesni žodžiai ir formos

latg. *dūbe* 'duobė'; la. bk *dobe* 'lysvė'

latg. *atīt* 'pareiti, grįžti'; la. bk *atiet* 'išvykti'
(apie autobusą ir pan.)

latg. *grošs* 'grašis'; la. bk *grasis maks* 'piniginė'

latg. *gryuds* 'grūdas'; la. bk *grauds spalva* 'plunksna'
ragavas (pl.) 'rogės'

11. Išverskite

Puiši, puiši, suni, suni,
Jius maņ zūbu naruodīt,
Ka es jimšu grebjamū,
Izbadēšu strēbjamū.

Rēzekne, LD 20303, 2

Svuoteņam ratys ūsys,
Kur tuos cytys palykušys?
Zeīle, žube iznosova
Pavasara perekļam.

Vuorkova, LD 20335

(Mežale 199(?), 77)

Kur tu dzēri, ceiruleiti,
Ka tik skani gaviļēji?
– Aiz upeites leiceitī,
Poša Dīva dōržeņā.

LTdz 11 136

Karā īšu, karā īšu,
Karā maņ(i) gryuti īt:
Palīk muna tāva sāta,
Palīk bārais kumeleņš,
Palīk jauna leigaveņa,
Sadarāta, napracāta.

LTdz 22 438

Žodžiai vertimui

cīrulis 'vyturys'
skani 'skambiai, aidžiai'
gaviļēt 'linksmintis'
līcis 'īlanka'

Žodžiai vertimui

žube 'kikilis'
grūti 'sunkiai'
sēta (*čia*) 'sodyba'
kumeliņš 'žirgelis'
līgava 'nuotaka'
saderēt 'sulygti'
precēt 'vesti' (*žmona*)

12. Išverskite be žodynėlio

a) Piļsātnīks vaicoj:

- Cīk itai gūvej ira godu?
- Pīci.
- A kuo tū var pasciet?
- Piec rogu.
- Nu bet gūvei ira toļkin diveji!

(Cybuļs 1999, 33)

b) Volūda ir jōtur teira un izkūpta. Tei ir gora kulturas pazeime. Un tōs dažaideibas, kas škir dažaidu apvydu izrunu, padora volūdu kuplōku un bogōtōku. Volūdai ir sova melodija, sovs rytms un tai kai korī, kur daudzi dzīdōtōji dzīd vīnu un tū pošu dzīsmi, bet uz vairōkim bolsim, mes prīcojamēs, klauseidamīs bolsu dažaideibā, tai ari volūdā myus īprīcynoj formu dažaideiba.

(Latkovskis 1995, 62)

13. Perrašykite tekstą latgalietiškai

a) Jauns cilvēks ziedu veikālā:

– Lūdzu, atlasiet simt visskais-
tāko rožu manai mīļotajai meitenei.

– Ak Dievs, par kādiem grēkiem
tad jums viņai tik ļoti jāatvaino-
jas?!...

b) Zvans pie durvīm, vīrietis tās
atver. Uz sliekšņa stāv sieviete:

– Vai jūs vakar uz ezera izglābāt
slīkstošo puiku?

– Jā, es.

– Kur ir cepurīte?

c) - Manai sievai ir šausmīga
atmiņa!

- Viņa neko neatceras?

- Nē, otrādi - viņa VISU atceras!

Isidēmēkite!

1. Platusis latgaliečių *e*, *ē* tariamas kaip [ä], arba [ia], pvz. *meita* [miáita], *saule* [saulia], o vietoje latvių bk plačiųjų *e*, *ē* latgaliečiai turi *a*, *ā*, pvz., *vacs* *tāvs* ‘vecs tēvs’.

2. Krintančiąją (*krītošā*) ir tvirtagalę (*stieptā*) priegaidę turintis šaknies dvigarsis *ir* trigarsinamas, pvz., *zvierbuļs* ‘žvirblis’, *ciervs* ‘kirvis’.

3. Priebalsiai tariami panašiai kaip lietuvių kalboje, t.y. minkštinami prieš *e*, *i*, todėl rašte minkštumas žymimas tik prieš užpakalinius balsius ar žodžio gale, pvz., *bruoļa* ‘brolio’, *škeļt* ‘skelti’, *burbuļs* ‘burbulas’, taip pat tais atvejais, kai priebalsis nėra betarpiškai prieš balsį, pvz., *paļdis* ‘ačiū’.

4. Prieš *k* ir *g* latgaliečiai netaria gomurinio *ŋ*.

5. Latgaliečių kalboje nėra įvardžio *viņš*, *viņa*, tik *jis*, *jī*; vietoje prielinksnio *ar* ‘su’ jie vartoja *ai*, o deminutyvines priesagas *-iņš*, *-iņa* atitinka priesagos *-eņš*, *-eņa*.

6. Veiksmažodžiai turi išlaikę būtojo laiko *e* kamieną, pvz. *cepe* ‘kepė’, *jēme* ‘ėmė’, *dzēre* ‘gėrė’.

7. Latgaliečių priešdėlėtų veiksmažodžių sangražos dalelė *sa/za* būna tarp priešdėlio ir šaknies, kaip lietuvių kalboje, pvz., *atsanast* ‘atsinešti’, *nasaruodeit* ‘nesirodyti’, *sazatikt* ‘susitikti’.

8. Latgaliečių kalboje plačiai vartojamas siekinys, pvz., *Tec, peleite, zierņu zogtu* ‘Bėk, pelyte, žirnių vogtų (=vogti)’, *skrīsim iz upi mauduotūs* ‘bėgsim prie upės maudytūs (=maudytis)’

Ar pastebėjote, kad...

...vietoje senojo baltiškojo *ā* latgaliečiai turi *uo*, pvz.,? (Šiaurės Latgaloje *ā* yra išlikęs, o kai kuriose Latgalos vidurio šnektose jis išverstas į *oi*: *mozgoit* ‘mazgāt’, *loboik* ‘labāk’).

...daugelis latgaliečių yra dūnininkai, t.y. vietoje dvibalsių *uo, ie* taria balsius *ū, ī*, pvz.,?

...vietoje latvių bk *ū, ī* latgaliečiai turi, pvz.,? (Latgalos šiaurėje *ī* yra išlikęs.)

...latgaliečiai rotininkuoja vienskiemenėse formose bei prieš skiemenį su užpakalinės eilės vokalizmu, pvz., *mozs, vosora*, bet *mazeņš*,?

14. Atsakykite

1. Kokiomis vokalizmo ypatybėmis latgaliečių kalba panaši į mūsų žemaičių? Kurių žemaičių?

2. Kas bendra tarp latgaliečių ir mūsų anykštėnų bei kupiškėnų fonetikos? Ar tos ypatybės visiškai sutampa?

3. Kuriose lietuvių kalbos šnektose tebevartojamas siekinys?

Isidėmėkite!

Latgaliečių	Latvių bk	Vertimas
<i>apakle</i>	<i>apakle</i>	apykaklė
<i>atlase</i>	<i>atvase</i>	atžala
<i>atraitē, atraitis</i>	<i>atraitne, atraitnis</i>	našlė, našlys
<i>buca</i>	<i>muca</i>	statinė
<i>buor(z)da</i>	<i>bārda</i>	barzda
<i>cārmyuška</i>	<i>sērmūkslis</i>	šermukšnis
<i>driki/driči</i>	<i>griķi</i>	griķiai
<i>eļne</i>	<i>elle</i>	pragaras
<i>īška</i>	<i>iekša</i>	vidus
<i>olūts</i>	<i>avots</i>	versmė, šaltinis
<i>otkon</i>	<i>atkal</i>	vėl
<i>piersts</i>	<i>pirksts</i>	pirštas
<i>pieški</i>	<i>pēkšņi</i>	staiga
<i>plakts</i>	<i>blakts</i>	blakė
<i>pūrs</i>	<i>purvs</i>	pelkė, raistas
<i>slapnis</i>	<i>slapjš</i>	šlapias
<i>strods</i>	<i>strazds</i>	varnėnas
<i>svī(k)sts</i>	<i>sviests</i>	sviestas
<i>trupynuot</i>	<i>drupināt</i>	trupinti
<i>vaiņuks</i>	<i>vainags</i>	vainikas

30 lentelė. Keletas bendrų žodžių, kurių priebalsiai latgaliečių kalboje ir latvių bk turi nereguliacinius atitikmenis

15. Išverskite

Kas mes eisti asam – latgali, latgalīši, latvīši?

Vuordu *latgali* zynuotnīki tradicionali atteicynoj iz senejū latgaļu cilṭi, kura apdzeivuoja tagadejū Latgolu i Vydzemis zīmeļaustrumu daļu.

Vuordi *latgalīši* i *Latgola* (tuos tagadejā izpratnē) ir jauni, tūs suoce lītuot tikai 20. godu symta suokumā i ari myusu dīnuos attīcynoj iz vīna Latvejys nūvoda – Latgolys latvīšim. Latgalīši ir taidi poši **latvīši**, kaidi ir myusu tau-tīši cytūs Latvejys nūvodūs.

Kai saukt myusu volūdu – runuotū i rokstūs lītuotū? Te vajadzeiga garuoka atkuope.

Ar myusu latvīšu volūdu ir taipat kai ar tautys tārpu – kotram nūvodom tei ir sovauduoka. Pat atseviška pogosta voi draudzis rūbežuos jau var saklauseit volūdys atškireibys nu kaimiņu. Nalelā apvydā (parosti vīnā pogostā) runuotū volūdu zynuotnīki sauc par *izlūksni*. Radnīceigys, leidzeigys izlūksnis kūpā veidoj *dialektu*. Tagadejā Latvejā ir puori par 500 izlūkšņu, kurys apvīnoj trejūs dialektūs: vyds-, lībiskajā i augšzemnīku.

Vydsdialektu runoj Vydzemis videjā daļā, Zemgalis leidzonumā i Kūrzemis daļā, kas atsarūn iz dīnvydim nu Kuldīgys.

Lībiskū dialektu runoj zīmelrītumu Vydzemē i Kūrzemis zīmeļu daļā.

Augšzemnīku dialektu runoj Vydzemis austrumu daļā, Zemgalis austrumūs voi tai sauktajā Augšzemē (Sielejā) i vysā Latgolā. Austrumu Vydzemis i Latgolys izlūksnis ir senejuos latgaļu cilṭs volūdys turpynuojums.

Videjuo i lībiskuo dialektu runuotuojus sauc ari par **lejzemnīkim** voi **lejys latvīšim**, bet augšzemnīku dialekta runuotuojus – par **augšzemnīkim** voi **augšlatvīšim**.

Ar izlūksni i dialektu saprūtam **nanormātus** volūdys paveidus, kuri pas-tuov tikai runys formā. Tī ir lela kotrys volūdys boguoteiba i paleidz kuplyn-uot kotru rokstu volūdu.

Iz dialekta (izlūkšņu kūpuma) pamata nūteiktūs viesturiskūs apstuokļūs veidojās rokstu* (literaruo) **volūda**, kuru kūp i normej.

Stafecka 1992, 6

Žodžiai vertimui (la. bk)

apvidus ‘vietovė, apylinkė’
atkāpe ‘nukrypimas’
attiecināt ‘taikyti, skirti’
cilts ‘gentis’
īsti ‘iš tikrųjų’
izloksne ‘patarmė; šnekta’
kuplināt ‘turtinti, gausinti’
lietot ‘vartoti’

novads ‘sritis, kraštas’
pagasts ‘valsčius’
pastāvēt ‘egzistuoti, būti’
paveids ‘atmaina’
skaņi ‘skambiai, aidžiai’
tērps ‘drabužis’
tūpinājums ‘tęsinys’
veidot ‘sudaryti, formuoti’

* Daudzys tautys ar nūzeimi ‘literaruo volūda’ litoj terminu **rokstu volūda**. Latvīšu volūdnceibā pādejū lītoj ar nūzeimi ‘literaruos volūdys rokstu forma’ voi ‘rokstūs lītuotuo volūda’.

VEIKSMAŽODŽIŲ ŽODYNĖLIS

Šis žodynėlis skirtas dažnesnių veiksmažodžių formoms ir reikšmėms nustatyti. Jame nurodoma bendratis (*nenoteiksmė*), esamojo laiko (*tagadne*) vie-naskaitos 1-mas ir 2-ras asmuo, trečias asmuo, taip pat būtojo laiko (*pagātne*) ir būsimojo laiko (*nākotne*) tretieji asmenys. Pavyzdyje (žr. žemiau) šios for-mos pažymėtos juodesniu šriftu. Kai kurių veiksmažodžių nurodytos tik 3-čio asmens formos, nes kitos nevartojamos.

Nenoteiksmė	Tagadne	Pagātne	Nākotne
au st	aužu aužam aud aužat auž	audu audām audi audāt auda	audīšu audīsim audīsi audīsi(e)t audīs

A

aizgu||lētis (~ļos, ~lies, ~ļas; ~lējās; ~lēšies) užsimiegoti; pramiegoti

aizlie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) drausti
aizmirš||t (~tu, ~ti, ~t; ~a; ~īs) užmiršti, pa-miršti

aizstāv||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) apginti

aizte||cēt (~k; ~cēja; ~cēs) nutekėti, nubėgti

aizve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) išvesti, nu-vesti; išvežti, nuvežti

aizvieto||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) pakeisti, pa-vaduoti

aktualizē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) aktualizuoti, aktualinti

apkamp||t (~ju, ~, ~; ~a; ~s) apkabinti, apglėb-ti

apmeklē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) aplankyti

apmierin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) patenkinti, nuraminti

apnik||t (apnīku, apnīc, apnīk; ~a; ~s) atsibosti

apprec||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies)

1. susituokti; 2. ištektėti

apstā||ties (~jas; ~jās; ~sies) sustoti

apsvei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) sveikinti

atbild||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) atsakyti

atbrīvo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) išlaisvinti, išva-duoti

atce||lt (~ļu, ~l, ~l; atcēla; ~ls) atšaukti, pa-naikinti

atcer||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) at-siminti, prisiminti

atkāp||ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) atsi-traukti

atklā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) atidengti; atskleisti

atlas||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) atrinkti

atnes||t (~u, ~, ~; ~a; ~īs) atnešti

atpū||sties (~šos, ~ties, ~šas; ~tās; ~tīsies) il-sėtis, pailsėti

atra||st (atrodu, atrod, atrod; ~da; ~dīs) at-rasti

atra||sties (atrodos, atrodies, atrodas; ~dās; ~dīsies) būti (*kur nors*)

atrieb||t (~ju, ~, ~; ~ba; ~bs) atkeršyti

atsau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) atsiliepti

atspoguļo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) atspindėti

attei||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) atsisakyti

atvaino||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) at-siprašyti

audzē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) auginti

audzin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) auklėti

aug||t (~u, audz, ~; ~a; ~s) augti

au||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) austi

B

baid||īties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) bijoti

balso||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) balsuoti

baro||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) maitinti; šerti

bār||t (baru, bar, bar; ~a; ~s) barti

bēg||t (~u, bēdz, ~; ~a; ~s) bėgti

bei|gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) baigti
bei|gties (~dzas; ~dzās; ~gsies) baigtis
bī|ties (~stos, ~sties, ~stas; bijās; ~sies) bijoti
bojā|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gadinti
brau|kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) važiuoti, vykti
brīdin|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) perspėti
brie|st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) bręsti, nok-
 ti, sirpti
briškīn|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) traškinėti
brīn|ties (~os, ~ies, ~ās; ~ījās; ~īsies) stebėtis
brī|st (brienu, brien, brien; ~da; ~dīs) bristi
bruņo|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) ginkluoti
bū|t (esmu, esi, ir; bija; ~s) būti
būvē|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) statyti (*pastatq*)

C

cel|t (ceļu, ~-, ~-; cel; cēla; ~s) **1.** kelti; **2.** statyti (*pastatq*)
cel|ties (ceļos, ~ies, ceļas; cēlās; ~sies) keltis
ceļo|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) keliauti
cen|sties (~šos, ~ties, ~šas; ~tās; ~tīsies) stengtis
cep|t (~u, ~-, ~-; ~a; ~s) kepti
ciēn|īt (~u/~īju, ~i/~ī, ~a/~ī; ~īja; ~īs) gerbti; vertinti
cie|st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) kęsti
cildin|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) garbinti, šlovinti
cir|st (cērtu, cērt, cērt; ~ta; ~tīs) kirsti

D

dabū|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gauti
darbo|ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) dar-
 buotis, veikti
darin|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) gaminti, dirb-
 dinti
dar|īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) daryti, atlikti
daudzīn|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) dažnai minėti; šlovinti
dauz|īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) daužyti
dāvin|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) dovanoti (*dova-
 naq*)
deldē|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) nudėvėti
dibin|āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) steigti, kurti
docē|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dėstyti (*kursq*)
domā|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) galvoti; manyti
do|t (~du, ~d, ~d; deva; ~s) duoti
do|ties (~dos, ~dies, ~das; devās; ~sies) duo-
 tis, leistis (pvz. *į kelionę*)
drā|zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) drožti
draud|lēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) **1.** grasinti; **2.** gręsti

draudzē|ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) draugauti
drukā|t (~ju, ~-, ~-; ~ja, ~s) spausdinti
drup|lēt (~-, ~ēja; ~ēs) trupėti; irti
dun|lēt (~-, ~ēja; ~ēs) dundėti, griausti
dur|t (~u, ~-, ~-; dūra; ~s) durti, besti
dusmo|ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās, ~sies) pyk-
 ti, širsti
dze|lt (~ļu, ~l, ~l; dzēla; ~s) gelti
dzemdē|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gimdyti
dzer|t (~u, ~-, ~-; dzēra; ~s) gerti
dzē|st (~šu, ~s, ~š; ~sa; ~sīs) **1.** gesinti; **2.** trinti (*trintuku*)
dzied|āt (~u, ~i, ~-; ~āja; ~ās) dainuoti; gie-
 doti
dzim|t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) gimti
dzird|lēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~ēs) girdėti
dzīvo|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gyventi; gyvuoti

E

elpo|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) kvėpuoti
ē|st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) valgyti; ēsti

F

frizē|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) šukuoti (*daryti
 šukuoseną*)

G

gaid|īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) laukti
gan|īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) ganyti
gāz|t (gāžu, ~-, gāž; ~a; ~īs) versti, griausti
glabā|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) saugoti, laikyti
glabā|ties (~jas; ~jās; ~sies) būti saugomam, laikomam
glāb|t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) gelbėti
glāb|ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) gelbėtis
glāst|īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) glostyti, glamon-
 nėti
glezno|t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) tapyti, piešti
grau|zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) graužti
gribē|t (~u, ~i, ~-; ~ja; ~s) norėti
grie|zt (~žu, ~z, ~ž; ~za; ~zīs) **1.** pjauti (*pei-
 liu*); kirpti; **2.** sukti
grū|st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) stumti
gu|lēt (~ļu, ~li, ~l; ~lēja; ~lēs) **1.** gulėti; **2.** mie-
 goti
gul|ties (~stos/guļos, ~sties/~ies, ~stas/guļas; ~ās/gulās; ~sies) gultis

G

ģērb|t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) rengti, vilkti

I

iecer||ēt (~u, ~i, ~-; ~ėja; ~ės) **1.** sumanyti; **2.** nusiziūrėti, išsirikti (*pvz. nuotaką*)

iekārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) įrengti, įtaisyti
iemil||ėties (~os, ~ies, ~as; ~ėjās; ~ėsies) įsimylėti

ieņem||t (~u, ~-, ~-; ieņēma; ~s) užimti
iepatik||ties (iepatīkas; ~ās; ~sies) patikti, pamėgti

iepažī||ties (~stos, ~sties, ~stas; iepazinās; ~sies) susipažinti

ieplīs||t (~t; ~sa; ~īs) įplyšti; įtrūkti, įskilti
ierobežo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) apriboti, suvaržyti

iestā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies)
1. (i)stoti; **2.** prasidėti

ie||t (eju, ej, ~t; gāja; ~s) eiti

interesē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dominti

izbei||gties (~dzas; ~dzās; ~gsies) pasibaigti, liautis

izdzīvo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) išgyventi

izglāb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) išgelbėti

izmis||t (~tu, ~ti, ~t; ~a; ~īs) kristi į neviltį

iznīcin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) sunaikinti

izplat||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~tīs) išplatinti

izrēķin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~jās; ~sies) susidoroti (*smurtu*)

izskat||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) atrodyti

izvieto||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) įsitaisyti, įsikurti

izzīņo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) paskelbti, pranešti

J

jā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) būti

jautā||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) klausti

ju||st (jūtu, jūti, jūt; ~tu; ~tīs) justti, jausti

K

kal||t (kaļu, ~-, kal; ~a; ~s) kalti

kāp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) lipti, kopti

kārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) kartoti

kārto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** tvarkyti; **2.** laikyti (*egzaminą, įskaitą*)

kau||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) kaukti, staugti

kavē||ti (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gaišinti

kavē||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) vėluoti, gaišti, užtrukti

klā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) **1.** klotis; **2.** tik 3 asm. sektis

klaus||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) klausyti

klie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) šaukti, rėkti

klī||st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) klaidžioti, bastytis

klusē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) tylėti

kļūd||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) klysti

kļū||t (~stu, ~sti, ~st; kļuva; ~s) tapti

ko||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) kasti

krāp||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) sukčiauti, apgau-dinėti

krāso||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) dažyti

krā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) krauti, kaupti

kri||st (krītu, krīti, krīt; ~ta; ~tīs) kristi

kust||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) judėti

K

ķer||t (~u, ~-, ~-; ķēra; ~s) griebti, čiupti

ķer||ties (~os, ~ies, ~as; ķērās; ~sies) griebtis

L

labo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) taisyti

lai||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) leisti

las||īt^a (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) rinkti

las||īt^b (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) skaityti

lau||zt (~žu, ~z, ~ž; ~za, ~zīs) laužti

lē||kt (lecu, lec, lec; ~ca; ~ks) **1.** šokti (*į aukš-tį, tolį*); **2.** tik 3 asm. tekėti (*apie saulę*)

lem||t (~ju, ~-, ~j; lēma; ~s) lemti, spręsti

lido||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) skristi

liecīn||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) liudyti

lie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) drausti, ne-leisti

lie||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) lenkti

liel||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) girti, šlovinti

liel||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) girtis

lie||t (leju, lej, lej; lēja; ~s) lieti, pilti; laistyti

lieto||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) naudoti, vartoti

līg||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) lygti, derėti; sam-dyti

lik||t^a (lieku, liec, liek; ~a; ~s) dėti

lik||t^b (lieku, liec, liek; ~a; ~s) liepti

lik||ties^a (liekos, liecies, liekas; ~ās; ~sies)

1. dėtis, apsimesti; **2.** imtis (*ko nors*); **3.** mestis, pulti

lik||ties^b (liekas; ~ās; ~sies) atrodyti

lī||st (lienu, lien, lien; ~da; ~dīs) lįsti

lī||t (~st; lija; ~s) lyti

locī||t (loku, loki, loka; ~ja; ~s) **1.** lankstyti; **2.** raityti (*apie balsą*); **3.** linksniuoti, kaityti

lū||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) prašyti

lū||gties (~dzos, ~dzies, ~dzas; ~dzās; ~gsies)
melsti(s), maldauti

M

mā||cēt (~ku, ~ki, ~k; ~cēja; ~cēs) mokėti (*ką daryti*)

māc||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) mokyti

māc||ities (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) mokytis

main||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) keisti, mainyti
maksā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) 1. mokėti (*pvz. pinigų*); 2. kainuoti

mal||t (ma|u, ~, mal; ~a; ~s) malti

mazgā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) plauti, mazgoti

mazgā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies)
praustis, mazgotis; maudytis (*pvz. vonioje, po dušu*)

medī||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) medžioti

mēd||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) mėgdžioti, erzinti

meklē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) ieškoti

me||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) mesti

mig||t (miegu, miedz, mieg; ~a; ~s) migti

mīl||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) mylėti

mīl||ēties (~os/~ējos, ~ies/~ējies, ~as/~ējas; ~ējās; ~ēsies) mylėtis

mir||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) mirti

moči||t (moku, moki, moka; ~ja; ~s) kankinti

N

nāk||t (~u, nāc, ~; nāca; ~s) eiti artyn

nes||t (~u, ~, ~; ~a; ~īs) nešti

nī||st (~stu, ~sti, ~st; ~da; ~dīs) nekęsti

nicin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) niekinti

nīcin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) naikinti

nodo||t (~du, ~d, ~d; nodeva; ~s) 1. perduoti, atiduoti; 2. išduoti

nogalin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) nužudyti

nogur||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) pavargti

noķer||t (~u, ~, ~; noķēra; ~s) pagauti

nolik||t (nolieku, noliec, noliek; ~a; ~s) 1. padėti, pastatyti; 2. paskirti (*pvz. laiką*)

norēķin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~jās; ~sies)
atsiskaityti

nospēlē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) 1. sužaisti; 2. pagroti, sugroti

nožēlo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) apgailestauti

N

naud||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) kniaukti

ņem||t (~u, ~, ~; ņēma; ~s) imti

ņurrā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) murkti

P

pacel||t (pace|u, ~, pacē|; pacēla; ~s) pakelti

padomā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) pagalvoti

pajautā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) paklausti

palik||t^a (palieku, paliec, paliek; ~a; ~s) 1. pasilikti; 2. dėtis; 3. tapti

palik||t^b (palieku, paliec, paliek; ~a; ~s) padėti (*ką po kuo*), pakišti

parād||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) parodyti

pārdo||t (~du, ~d, ~d; pārdeva; ~s) parduoti

pārliecin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) įtikinti; įtikinėti

pārme||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) priekaištauti

pārvēr||st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) paversti

pasoļo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) paėjėti

pastaigā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) pavaikščioti

pastaigā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies)
pasivaikščioti

pasūt||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) užsakyti

patei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) pasakyti

patei||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies)
(pa)dėkoti

pavēl||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) liepti, įsakyti

paziņo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) pranešti

pazi||t (~stu, ~sti, ~st; pazina; ~s) pažinti

peld||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) plaukti

peld||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) maudytis (*pvz. baseine, upėje, jūroje*)

pēt||īt (~u/~tju, ~i/~i, ~a/~i; ~tija; ~īs) tyrinėti

piedal||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~tīsies) dalyvauti

piedāvā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) (pa)siūlyti

piedo||t (~du, ~d, ~d; piedeva; ~s) atleisti, dovanoti

piedzer||ties (~os, ~ies, ~as; piedzērās; ~sies)
pasigerti

piekrāp||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) apgauti

piekri||st (piekrītu, piekrīti, piekrīt; ~ta; ~tīs)
sutikti, pritarti

piepras||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) pareikalauti

pierād||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) įrodyti

pirk||t (pērku, pērc, pērk; ~a; ~s) pirkti

pī||t (pīnu, pīn, pīn; pina; ~s) pinti

plē||st (~šu, ~s, ~š; ~sa; ~sīs) plėšti

plāpā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) plepėti

plāu||t (~ju, ~j, ~j; plāva; ~s) pjauti (*pvz. šieną*)

pra||st (protu, proti, prot; ~ta; ~tīs) mokėti (*ką daryti*), sugėbėti

prec||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) vesti (*apie jauniki*)

prec||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) tuoktis; tekėti (*apie moterį*)
priecā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) džiaugtis
pulcē||ties pl. (~jamies, ~jaties, ~jas; ~jās; ~sies) rinktis, burtis
pū||st (~šu, ~t, ~š; ~ta; ~tīs) pūsti

R

ra||st (rodu, rodi, rod; ~da; ~dīs) rasti
rad||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) kurti
rād||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) rodyti
raknā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) kapsytis, knistis
rakst||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) rašyti
rak||t (roku, roc, rok; ~a; ~s) kasti
rau||dzīt (~gu, ~gi, ~ga; ~dzija; ~dzīs) žvelgti, žiūrėti; žvalgytis
raud||āt (~u, ~i, ~; ~āja; ~ās) verkti
ražo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) gaminti
realizē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) realizuoti
redz||ēt (~u, ~i, ~; ~ēja; ~ēs) matyti, regėti
rēkin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) skaičiuoti
rēkin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~ājās; ~āsies) skaitytis, paisyti
rim||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) rimti
rī||t (riju, rij, rij; rija; ~s) ryti
rotaļā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) žaisti (*apie vaikus*)
rotā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) puošti, dabinti
runā||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) kalbėti, šnekėti
runā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) kalbėtis, šnekėtis

S

sacī||t (saku, saki, saka; ~ja; ~s) sakyti
sačukst||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) susišnibždėti
saju||st (sajūtu, sajūti, sajūt; ~ta; ~tīs) pajusti, pajausti
sāk||t (~u, sāk, ~; ~a; ~s) pradėti
sāk||ties (~as; ~ās; ~sies) prasidėti
sakāro||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) sutvarkyti
salik||t (salieku, saliec, saliek; ~a; ~s)
1. sudėti; **2.** surinkti (*pvz. tekstą*)
sal||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) šalti
saņēm||t (~u, ~, ~; saņēma; ~s) **1.** suimti, paimti; **2.** gauti (*pvz. laišką*)
sāp||ēt (~; ~ēja; ~ēs) skaudėti, šopėti
sapī||t (sapinu, sapin, sapin; sapina; ~s) supinti

sapra||st (saprotu, saproti, saprot; ~ta; ~tīs) suprasti
sarakst||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) susirašyti, susirašinėti
sarg||āt (~u/~āju, ~i/~ā, ~a/~ā; ~āja; ~ās) saugoti
sarg||āties (~os/~ajos, ~ies/~ājies, ~ās/~ajas; ~ājās; ~āsies) saugotis
sark||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) rausti, raudouoti
satik||t (satieku, satiec, satiek; ~a; ~s)
1. sutikti, susitikti; **2.** sugyventi, sutarti
sau||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) vadinti
sau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies) vadintis
sazin||āties (~os, ~ies, ~ās; ~ājās; ~āsies) bendrauti, kontaktuoti, turėti ryšį
sēd||ēt (sēžu, ~i, sēž; ~ēja; ~ēs) sėdėti
se||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) dengti
sie||t (~nu, ~n, ~n; sėja; ~s) rīsti; sieti
sil||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) šilti
si||st (~tu, ~t, ~t; ~ta; ~tīs) mušti, trenkti
skait||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) skaičiuoti
skar||t (~u, ~, ~; skāra; ~s) liesti
skat||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) žiūrėti
skrie||t (skrienu / skreju, skrien / skrej, skrien / skrej; skrėja; ~s) lėkti, bėgti
skum||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) liūdėti
skūpst||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) bučiuoti
slavē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) šlovinti
slē||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs)
1. uždaryti; užrakinti; **2.** sudaryti (*pvz. sutartį*)
slēp||t (~ju, ~, ~j; ~u; ~s) slėpti
slido||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) čiuožinėti
slīk||t (~stu, ~sti, ~st; ~a; ~s) skęsti
slimo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) sirgti
sludin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) skelbti
smēķē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) rūkyti
smie||t (smeju, smej, smej; smėja; ~s) pajuokti
smie||ties (smejos, smejies, smejas; smējās; ~sies) juoktis
snaui||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) snausti
snie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) tiesti, duoti
snig||t (snieg; ~a; ~s) snigti
sol||īt (~u, ~i, ~a; ~tija; ~īs) žadėti
soļo||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) žingsniuoti
spēlē||t (~ju, ~, ~; ~ja; ~s) **1.** žaisti; lošti; **2.** groti
spie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) spausti

spīd||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) šviesti; spindėti
sprie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) spręsti
stāst||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) pasakoti
stā||t (~ju, ~j, ~j; ~ja; ~s) stoti
stā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) stotis
stāv||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) stovėti
stei||gties (~dzos, ~dzies, ~dzas; ~dzās; ~gsies) skubėti
stiepi||ties (~jos, ~ies, ~jas; ~ās; ~sies) driek-
tis, testis
strādā||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) dirbti
strēb||t (strebju, streb, strebj; ~a; ~s) srėbti
strīd||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) gin-
čytis; bartis
stum||t (~ju, ~-, ~j; stūma; ~s) stumti, grūsti
sūdz||ēties (~os, ~ies, ~ās; ~ējās; ~ēsies) skųs-
tis
sū||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) siurbti
sūt||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) siųsti
svārst||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) svy-
ruoti, švytuoti
svie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) sviesti, mesti

Š

šaub||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) abejoti
šau||t (~ju, ~j, ~j; šāva; ~s) šauti
šķie||st (~žu, ~d, ~ž; ~da; ~dīs) **1.** taškyti;
2. eikvoti
šķi||st (šķietu, šķiet, šķiet; ~ta; ~tīs) atrodyti
šķisū||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) skaistinti; apvalyti
šūpo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) suptis
šū||t (šuju, šuj, šuj; šuva; ~s) siūti

T

tap||t (topu, topi, top; ~a; ~s) tapti
tec||ēt (teku, ~i, tek; ~ēja; ~ēs) tekėti, bėgti
tei||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) sakyti, tarti
tic||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) tikėti
tieki||ties (tiecos, tiecies, tiecas; tiecās; ~sies)
siekti, trokšti (*ko nors*)
tiki||t (tieku, tiec, tiek; ~a; ~s) **1.** parvykti,
nusiųgauti; **2.** tapti, pasidaryti; **3.** galėti, pa-
jėgti
tiki||t^h (tīku, tīc, tīk; ~a; ~s) patikti
tiki||ties (tiekos, tiecies, tiekas; ~ās; ~sies) susi-
tikti
tirgo||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) prekiauti
tīr||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) valyti
trie||kt (~cu, ~c, ~c; ~ca; ~ks) trenkti, smogti
tulko||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) versti (*iš kalbos į*
kalbą)

tur||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) laikyti
turpin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) tęsti
tuvo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) artėti

U

urb||t (~ju, ~-, ~j; ~a; ~s) gręžti (*skylę*)
uzdāvin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) padovanoti
uzlabo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) pa-
gerėti, pasitaisyti
uzņem||t (~u, ~-, ~-, ~uņēma; ~s) **1.** priimti;
2. nutraukti, nufotografuoti; **3.** pradėti
uzņem||ties (~os, ~ies, ~as; ~uņēmās; ~sies)
užsiimti (*kuo nors*)
uzrakst||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) parašyti; už-
rašyti
uzrau||dzīt (~gu, ~gi, ~ga; ~dztja; ~dzīs) pri-
žiūrėti
uzskat||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) **1.** manyti, turėti
nuomone; **2.** laikyti ką nors kuo nors
uzsmēķē||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) užsirūkyti
uztic||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) pa-
sitikėti
uztrau||kties (~cos, ~cies, ~cas; ~cās; ~ksies)
jaudintis
uztver||t (~u, ~-, ~-, ~utzvēra; ~s) pagauti; imti
(*pvz. radijo bangas*)
uzvar||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) nugalėti, įveikti
uzve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) užvesti; už-
vežti
uzzīmē||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) nupiešti, nu-
braižyti

V

vad||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) **1.** vadovauti; **2.**
vairuoti; **3.** leisti (*pvz., laiką*); **4.** lydėti
vair||īties (~os, ~ies, ~ās; ~tjās; ~īsies) vengti
vairo||t (~ju, ~-, ~-, ~jās; ~sies) dauginti
vajadz||ēt (vajag; ~ēja; ~ēs) reikėti
vald||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) valdyti
var||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) galėti
vār||īt (~u, ~i, ~a; ~tja; ~īs) virti
vārdzin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) var-ginti
veido||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) sudaryti, formuoti
vēlē||t^a (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) rinkti (*balsuojant*)
vēl||ēt^b (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) linkėti
vēl||ēties (~os, ~ies, ~as; ~ējās; ~ēsies) pagei-
dauti, norėti, trokšti
vėro||t (~ju, ~-, ~-, ~ja; ~s) stebėti
veselo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) svei-
kti
ve||st (~du, ~d, ~d; ~da; ~dīs) vesti; vežti

vēst||īt (~īju/~u, ~ī/~i, ~ī/~a; ~īja; ~īs) skelbti, pranešti
vilk||t (velku, velc, velk; ~a; ~s) traukti
vinnē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) laimēti
vizin||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) vežioti

Z

zāgē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) pjauti (*pjūklū*)
zaudē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) **1.** netekti, prarasti; **2.** pralaimēti
zīd||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) žindyti
zied||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) žydēti
zīmē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) piešti
zu||st (zūdu, zūdi, zūd; ~da; ~dīs) dingti, nykti

zvan||īt (~u, ~i, ~a; ~īja; ~īs) skambinti
zvēr||ēt (~u, ~i, ~-, ~ēja; ~ēs) prisiekti
zvērīn||āt (~u, ~i, ~a; ~āja; ~ās) (pri)saikdinti
zvie||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) žvengti

Ž

žāvā||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) žiovauti
žāvē||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) džiovinti
žēlo||t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s) gailēti
žēlo||ties (~jos, ~jies, ~jas; ~jās; ~sies) skūstis, guostis
žņau||gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs) smaugti
žū||t (~st; žuva; ~s) džiūti

LITERATŪRA

- Auziņa I.* Raksturīgākās kļūdas latviešu valodā. – Rīgā, 200? (*Leidimo metai nenurodyti.*)
- Barons Kr., Wissendorffs H.* Latwju dainas. 1.-6. sehj. – Jelgawâ-Petrogradâ, 1894.-1915.
- Bihbele, tas irr: Deewa swehtie wahrdi /.../. – Jelgawâ, 1877.
- Balkevičius J., Baluodė L., Buojatė A., Subatniekas V.* Lietuvių-latvių kalbų žodynas / Red. *A. Sarkanis.* – Ryga, 1995.
- Butkienė V.* Latvių kalbos leksikos minimumas. Kaunas, 1998.
- Butkus A.* Latviai. – Kaunas, 1995.
- Butkus A.* Lietuvių-latvių kalbų vadovas. – Kaunas, 2002.
- Cybušs J., Ločmējs J.* Īdzer veina, lai dzeive ira feina! – Reigā, 1999.
- Cybušs J., Leikuma L.* Vasals! Latgaliešu valodas mācība. – Rīgā, 2003.
- Evangelia toto anno 1753.* Pirmā latgaliešu grāmata. – Rīgā, 2004.
- Kabelka J.* Latvių kalba. – Vilnius, 1987.
- Kalme V., Smiltnece G.* Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras. – Liepajā, 2001.
- Katoliska luhgschanu un dzeesmu grahmata. – Jelgavâ, 1898.
- Latkovskis L.* Volūdas kūpšona. – Grām. Latgaliešu literatūra. – Rīgā, 1995.
- Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca / Red. *L. Ceplītis.* – Rīgā, 1981.
- Latviešu valodas vārdnīca / Red. *D. Guļevska.* – Rīgā, 1987.
- Latviešu valodas vārdnīca / Red. *D. Guļevska et al.* – Rīgā, 2006.
- Latvių-lietuvių kalbų žodynas / Red. *A. Butkus.* – Kaunas, 2003.
- LTdz – Latviešu tautasdziesmas. – Rīgā, 1979-1984. 1.-5. sēj. (*Skaitmuo rodo dainos numerį.*)
- Luther M.* Enchiridion. Der kleine Catechismus. – Königsberg, 1587. (<http://www.ailab.lv/16gs/Ench1586.htm>)
- Mancelius G.* Lettisch Vademecum. – Riga, 1631. (<http://www.ailab.lv/17gs/VM/katis.htm>)
- Mežale B.* Apdzīduošona kuozuos vai patīsa grāku atlaisšona. – Rīgā, 199(?). (*Leidimo metai nenurodyti.*)
- Mllvg I – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. 1. daļa. – Rīgā, 1959.
- Neisdewusees atreebiba. – Grām. Old Wawerli, slawenais Amerikas medneeks un trapers. 83. burtn. – Rīgā, 1923.-1925.
- Paegle Dz., Kušķis J.* Kā latvietis runā.: Praktiski ieteikumi valodas kultūrā. Rīgā, 1994.
- Paegle Dz.* Latviešu literārās valodas morfoloģija. 1. daļa. – Rīgā, 2003.
- Sēlis R.* Leišmalē: 1905. gada tēlojums. – Rīgā, 1927.
- Soida E., Kļaviņa S.* Latviešu valodas inversā vārdnīca. – Rīgā, 2000.

- Stafecka A.* Par mums (myusim) i myusu volūdu. – Grām. *Cybuļs J., Leikuma L.* Latgalīšu ābece (lementars). 1. daļa. – Lielvārdē, 1992.
- Stafecka A.* “Evangelia toto anno..” (1753) ir latgalių raštų kalbos raida. – Grām. *Evangelia toto anno 1753.* Pirmā latgaliešu grāmata. – Rīgā, 2004. 285.-315. lpp.
- Stenders G. F.* Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas:1796. gada izdevuma teksts ar komentāriem. – Rīgā, 1988.

INTERNETO SVETAINĒS

Lietuvos ir Latvijos forumas <http://www.lt-lv-forum.org/>
*Latvių-lietuvių ir lietuvių-latvių kalbų žodynai** <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=2&r=10621063&q=>
*Apie latvių kalbą** http://lt.wikipedia.org/wiki/Latvi%C5%B3_kalba
*Apie Latvija** <http://lt.wikipedia.org/wiki/Latvija>
Latvijos DELFI <http://www.delfi.lv/>
Rygos savivaldybė <http://www.riga.lv/LV/Channels/>
*Latvių kalbos mokymasis** [http://latvija.meka.lt/](http://latvija.meka.lt/http://www.ailab.lv/lvavp/galva_files/LVAVP/default1.htm)
http://www.ailab.lv/lvavp/galva_files/LVAVP/default1.htm
*Latvijos radijas** http://www.radio.org.lv/Lapas/LV_Tiesraide.htm
*Latvijos žinių TV** <http://www.tv24.lv/tv24big.php>

* Galima patekti taip pat iš Lietuvos ir Latvijos forumo svetainės

Butkus A.

Bu403 Latvių kalba: gramatika ir pratimai. – Kaunas: Aesti, 2007. 143 p.: iliustr.
Bibliogr.: p. 142–143. Antrasis leidimas.
ISBN 978-9986-884-24-8

Knygoje pateikiami latvių kalbos fonetikos, morfologijos ir žodžių darybos pratimai, supažindinama su dabartine, senąja ir latgalietiška rašyba bei tos rašybos pavyzdžiais. Be pratimų, skaitytojas ras ir latvių kalbos gramatikos pradmenis, išdėstyti atitinkamuose skyriuose, taip pat dažnesnių veiksmažodžių žodyną su nurodytomis jų formomis.

Knyga skirta studijuojantiems ar dėstantiems latvių kalbą.

UDK 808.83(075.8)

Alvydas Butkus
LATVIŲ KALBA
Gramatika ir pratimai

Redaktorė Violeta Butkienė
Dailininkė Daiva Šulgaitė

A. Butkaus leidykla „Aesti“
a.butkus@hmf.vdu.lt